

MASTEROPPGAVE

En historie om «dem» eller en historie om «oss»?
Hvordan skal historien om nordmenn som jobbet for eller samarbeidet med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, framstilles?

A history about «them» or a history about «us»?
How should the history about Norwegians who worked for or collaborated with the German occupying power and/or where members of the NS, be presented?

Ingrid Taklo Sekse

Master i samfunnsfagdidaktikk

Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett

Institutt for pedagogikk, religion og samfunnsfag

Veileder: Sissel Rosland

Innleveringsdato: 15.05.2019

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært både spennende, utfordrende og svært lærerikt. Jeg har alltid interessert meg for historie, så det å få muligheten til å gå i dybden og studere en problemstilling innenfor historiefaget har vært svært givende.

Proessen har likevel til tider vært utfordrende, men i den forbindelse vil jeg rette en stor takk til familie og min samboer for støttende ord og oppmuntring. Mine medstudenter har også vært en fantastisk gjeng å studere med. De har gjort studiehverdagen enda bedre med både gode lunsjpauser og andre sosiale avbrekk.

En stor takk må også rettes til min fantastiske veileder Sissel Rosland, som har stilt opp til hver eneste veiledning med både kunnskap og engasjement. Jeg vil takke henne for at hun har veiledet meg gjennom denne prosessen og gitt meg både god veiledning og mange gode faglige samtaler.

Bergen, 14.05.2019

Ingrid Taklo Sekse

Sammendrag

Problemstilling: Studien har analysert omtale og debatt i form av avisartikler i norske aviser som omhandler populærlitterære bøker om nordmenn som samarbeidet med eller jobbet for den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av Nasjonal Samling (NS). De aktuelle verkene er alle utgitt etter år 2000. Analysen av avisartiklene har som mål å svare på følgende problemstilling: Hvordan bør historien om nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, framstilles? Hvilke oppfatninger av denne gruppen fremgår av artiklene?

For å svare på problemstillingen har jeg gjennomført en diskursanalyse av avisdebatten rundt 6 bøker og en bokserie, og kildematerialet består av ca 250 avisartikler som omtaler bøkene. Artiklene ble samlet inn gjennom søk i det digitale tekstarkivet for norske aviser; Atekst.

Analysen av avisdebattene fant at det til tross for at enkelte deltakere i debatten delte visse felles oppfatninger, var det ikke noen entydig felles konsensus om hvordan historien om nordmenn som jobbet for eller samarbeidet med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS bør framstilles. Noen av stridsspørsmålene bygde på uenigheter om hva historien skulle bidra til, som for eksempel: ny kunnskap, en mer nyansert framstilling, åpenhet og dialog, og om og eventuelt hvem historiefremstillingen burde ta hensyn til. Andre stridsspørsmål var valg og bruk av virkemidler som f.eks. publisering av navn i framstillingen. Debatten om virkemidler bygde på ulike syn på effekten ulike virkemidler har i framstillingen. Det var heller ingen entydig felles oppfatning av hvordan man skal se på denne gruppen. Det mest gjennomgående i synet på gruppen var at den var sammensatt og nyansert. Samtidig ble gruppen framstilt som alt fra offer for etterkrigstidens oppgjør til ondskapsfulle torturister. Et stridsspørsmål var også om de var en gruppe utenfor det norske nasjonale fellesskapet eller en del av det.

Abstract

Problem to be addressed: The study has analysed the newspaper debate related to popular literature books detailing Norwegians who collaborated or worked with the German occupational authorities and/or were members of Nasjonal Samling (NS). All the books have been published after 2000. The newspaper articles have been analysed in order to answer the following questions: How should the history about Norwegians who worked or collaborated with the German occupational authorities and/or were members of NS be presented? How is this group portrayed through these articles?

To answer these questions, I have performed a discourse analysis of the discussions regarding 6 books and a book series, with my source material consisting of approximately 250 newspaper articles that comment upon the books. All articles were collected through searches in the digital text archive for Norwegian newspaper, Atekst.

The analysis found that, beyond a few instances, there were no common consensus on how the history regarding Norwegians who worked or collaborated with the German occupational authorities and/or were members of NS should be presented. Some of the debates stemmed from disagreement over what such history should contribute to, with examples put forward being new knowledge, a more nuanced representation, openness and dialogue. The debate also concerned who the representation should be considerate about. Another point of debate was the choice and usage of narrative techniques, such as the controversy regarding the publishing of names. The debate concerning narrative techniques stems from different views on the effect these would have on the representation. There is also no consensus as to how this group of people should be viewed as a whole. The most common view was that the composition of the group was both complicated and nuanced, with members being presented as everything from victims of the post-war settlement, to vicious torturers. In addition, one point of debate was also whether the group was excluded from or included as a part of the rest of the Norwegian national community.

Innholdsfortegnelse

1.0	Innledning	1
2.0	Teoretiske perspektiv og tidligere forskning	4
2.1	<i>Historiebevissthet.....</i>	4
2.2	<i>Historie som fortelling</i>	5
2.3	<i>Andre verdenskrig i Norge.....</i>	6
2.4	<i>Uviklingen i framstillingen av historien om krigen.....</i>	7
3.0	Metode.....	13
3.1	<i>Forskningsdesign.....</i>	13
	<i>Søk etter kilder og utvelgelsesprosessen</i>	13
3.2	<i>Avisartikler som kilder i denne studien</i>	16
3.3	<i>Diskursanalyse.....</i>	17
	<i>Analytisk strategi.....</i>	19
4.0	Bør fullt navn benyttes i historiske framstillinger?	23
4.1	<i>Handlinger som argument for bruk av fullt navn</i>	24
	<i>Internasjonal praksis som argument for bruk av fullt navn.....</i>	26
4.2	<i>Tid som argument for å publisere navn</i>	26
4.3	<i>Navngivingens verdi som dokumentasjon i historieskrivingen</i>	27
4.4	<i>Nyansering av en sammensatt gruppe og «frifinnelse» fra mistanke</i>	32
	<i>Gir åpenhet og dialog.....</i>	37
4.5	<i>Mistenkeliggjøring av forfatterens motiver</i>	38
4.6	<i>Fortidens ofre eller nåtidens ofre: Hvilke hensyn bør veie tyngst?.....</i>	41
	<i>Etterkommere som offer.....</i>	41
	<i>Krigens offer.....</i>	48
	<i>De navngitte som offer.....</i>	49
	<i>Den potensielle offergruppen</i>	51
	<i>Hvordan reagerte egentlig etterkommerne på navngivingen?.....</i>	51
4.7	<i>Hvem kan navngis?</i>	53
4.8	<i>Bruk av navn i avisene.....</i>	62
5.0	Betydningen av motiver og motivasjon.....	68
6.0	Oss mot dem eller oss mot oss? Fremstilling og konstruksjon av grupper	71
6.1	<i>Norsk ondskap.....</i>	71
6.2	<i>Forståelsen av hvordan historien har blitt framstilt til nå</i>	81
6.3	<i>«Oss» mot «dem»-framstillingen som «jössingretorikk»</i>	83
7.0	Frontsøstrene, ulv i fåreklær eller får i ulveklær?.....	87

7.1 «Frontsøstre».....	87
7.2 «Himmlers valkyrjer»	93
7.3 «Fordømte engler».....	98
8.0 Diskusjon.....	107
8.1 <i>Hvordan skal historien framstilles?</i>	107
<i>Hvem deltar i debatten</i>	111
8.2 <i>Hvilket syn på nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS fremgår av debatten?</i>	114
8.3 <i>Konklusjon</i>	115
9.0 Litteraturliste	117
10.0 Kildeliste.....	118

Liste over vedlegg

- Vedlegg I	125
--------------------------	-----

1.0 Innledning

Et av kompetansemålene, i «Utforskeren» i Læreplanen for Samfunnsfag etter 10. klasstrinnet er at eleven skal kunne «(...) vise korleis hendingar kan framstillast ulikt, og drøfte korleis interesser og ideologi kan prege synet på kva som blir opplevd som fakta og sanning».¹ Under dette inngår også nødvendigheten av at elevene lærer at historie ikke bare er et fakta-fag som pugges, men et tolkningsfag som former og blir formet av flere ulike faktorer. Anne Eriksen understreker at: «At all historie er fortolkning, er en akseptert sannhet».² Og Andresen, Rosland, Ryymin og Skålevåg fremhever at historie både består av konkrete hendelser slik det faktisk gikk til og senere framstillinger av, tolkninger og fortellinger om det som skjedde, som er utformet i ettertid av hendelsene som omtales. Historiske framstillinger vil aldri kunne gjengi den hele og fulle sannheten om, eller et fullstendig bilde av, fortiden. Dette skyldes at den utformes i ettertid og derfor må basere seg på et utvalg av tilgjengelige kilder som fortiden har etterlatt seg, i form av arkeologiske gjenstander, bilder, dokumenter, lover, vitneutsagn m.m. Det tilgjengelige kildematerialet kan så bli tolket ulikt eller bli sett i ulike sammenhenger, og på den måten kan de samme kildene utgjøre grunnlaget for mange ulike framstillinger og tolkninger av fortiden.³

En historisk hendelse eller periode som, i følge Eriksen, blir regnet som en av de store fortellingene i norsk moderne historie, er den andre verdenskrig i Norge. Denne perioden regnes fra Norge ble invadert den 9. april 1940 til frigjøringen den 8. mai 1945, og fremstår som en utømmelig kilde til ny informasjon, forskning, tolkninger og framstillinger.⁴ Historiske tolkninger og fortellinger om denne perioden utgjør, i følge Eriksen, et viktig grunnlag for nasjonale verdier, identitetsbygging og den moderne norske kultur. Historien om andre verdenskrig kan også ses på som et kulturuttrykk ved at den er kulturelt skapt og allment vedlikeholdt. Historien blir en kombinasjon av faktiske hendelser som fant sted, og en kulturell fortolkning av sammenhenger og konsekvenser av disse hendelsene. Hvordan disse historiene blir framstilt har dermed sammenheng med hvordan det norske samfunn ønsker å fremstå, og hvilke verdier som vektlegges.⁵

¹ Utdanningsdirektoratet, 2013, s. 8.

² Eriksen, 1995, s. 13.

³ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg, 2015, s. 15-17.

⁴ Eriksen, 1995, s. 9-13.

⁵ Eriksen, 1995, s. 9-13.

Eriksen hevder at det helt fra de første årene etter krigen og fram til i dag, stadig har blitt utgitt nye bøker om krigen. I forbindelse med at nye bøker blir utgitt og ny informasjon kommer fram, blusser det opp offentlige debatter rundt dette.⁶ Eriksen problematiserer det paradoksale i at det på den ene siden stadig dukker opp nye perspektiv og nyanserende kunnskap om krigen, samtidig med at det på den andre siden finnes «en sterk almen vilje til korrekt framstilling»⁷ som gjør at nye framstillinger som oppfattes som feilaktige blir motarbeidet og korrigert i de offentlige debattene.⁸ Lenz og Nilssen trekker fram at det etter krigen oppsto en «konsensushistorie» hvor gråsonene ble visket ut, og der historien om krigen ble fremstilt som en svart-hvitt fortelling hvor motstand mot okkupasjon ble forstått på en slik måte at de fleste nordmenn kunne identifisere seg med motstandskampen til tross for at de egentlig hadde levd helt vanlige liv under krigen.⁹ Lenz og Nilssen trekker fram hvordan en slik bred betegnelse på motstand medførte dannelsen av en stor «oss»-gruppe av gjerne betegnet som «gode nordmenn», «jøssinger», som de fleste kunne identifisere seg med. Det etablerte historien om et nasjonalt fellesskap som hadde trosset fienden, og fungerte som en måte å samle det norske folk til en gjenreisning av landet etter krigen. Men denne framstillingen etablerte også en liten «dem»-gruppe av «de andre», gjerne betegnet som «Quislinger», som i rettsoppgjøret etter krigen ble betegnet som, og i en del tilfeller dømt for, å ha vært på «feil side» i krigen i en eller annen form. Historien om krigen ble på denne måten framstilt som en kamp mellom det store flertall av de «nasjonale» på den ene siden, og den tyske okkupasjonsmakten og en liten gruppe av de «unasjonale» på den andre siden.¹⁰

Denne patriotiske konsensusfortellingen har i følge Lenz og Nilssen først blitt utsatt for et kritisk lys de siste tiårene. Denne kritikken har kommet fra yngre historikere som vil sette søkelyset på nye sider av og gråsonene i krigshistorien.¹¹ I den forbindelse er det interessant å studere hvordan man i dag mener at denne historien bør bli framstilt, og da særlig hvordan gruppen av «de andre» bør bli framstilt. Denne gruppen er spesielt aktuell ettersom krigshistorien er nært knyttet til vår nasjonale identitet, samtidig som denne gruppen gjerne blir betegnet som «unasjonale». Hvordan påvirker dette synet på hvordan historien bør framstilles i dag, så lang tid etter krigen?

⁶ Eriksen, 1995, s. 9-12.

⁷ Eriksen, 1995, s. 9-12.

⁸ Eriksen, 1995, s. 9-12.

⁹ Lenz & Nilssen, 2011, s. 19-22.

¹⁰ Lenz & Nilssen, 2011, s. 19-22.

¹¹ Lenz & Nilssen, 2011, s. 21.

Denne studien søker å analysere samfunnsdebatten rundt nyere historiske framstillingen av andre verdenskrig i Norge, med fokus på personer som gjerne har blitt betegnet som de som var på «feil side» under krigen grunnet medlemskap i Nasjonal Samling (NS) og/eller for å ha samarbeidet med eller jobbet for den tyske okkupasjonsmakten.

Studien har analysert omtale og debatt i form av avisartikler i norske aviser. De analyserte artiklene omhandler populærlitterære¹² bøker som fokuserer på nordmenn som samarbeidet med- eller jobbet for den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av Nasjonal Samling (NS). De aktuelle verkene er alle utgitt etter år 2000. Analysen av de aktuelle artiklene har som mål å svare på følgende problemstilling:

Hvordan, i følge deltakerne i debatten, bør historien om nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, framstilles?
Hvilke oppfatninger av denne gruppen fremgår av artiklene?

¹² Med populærlitteratur mener jeg bøker som er skrevet for et allment publikum. Grunnet den store samfunnsinteressen for historie, blir det både publisert historiske tekster som er skrevet av historikere og av personer uten historiker bakgrunn. Utvalget vil derfor bestå av bøker med forfattere med og uten historiker bakgrunn (Andresen et al., 2015, s. 154-160). Valget av populærlitteratur over publiserte fagartikler skyldes at jeg ønsker å se på samfunnsdebatten, og ikke begrense meg til den lukkede debatten innad i fagmiljøet.

2.0 Teoretiske perspektiv og tidligere forskning

2.1 Historiebevissthet

I følge Stugu handler historiebevissthet om at historie er en grunnleggende dimensjon for hvordan mennesker ser på og oppfatter seg selv. Det innebærer en bevissthet om at man selv er del av pågående historiske hendelsesforløp. Dette innebærer igjen at mennesker er formet av historiske prosesser, samtidig som de selv kan påvirke egen situasjon og skape historie.¹³ Eller som Stugu skriver: «I historiemedvitnet inngår såleis både førestellingar om fortida, forståingar av samtida og forventningar om framtida.»¹⁴ Lenz og Nilssen betegner historiebevissthet som at vi individuelt har en bevissthet om at vi lever mellom en fortid og en framtid, og at måten vi subjektivt konstruerer og ser på disse er grunnleggende for vår subjektive opplevelse av oss selv, vår identitet og den virkeligheten vi lever i nå.¹⁵ Lenz og Nilssen skriver følgende om begrepet:

(...) Begrepet sier i hovedsak at tidsdimensjonen former vår bevissthet av den virkeligheten vi befinner oss i, og som er adskilt fra en fortidig virkelighet og en virkelighet som kommer.¹⁶

Lenz og Nilssen trekker fram at selv om historiebevissthet forgår på individnivå blir den enkelte likevel påvirket av kulturelle og sosiale føringer. Hvordan individet tolker og konstruerer sin fortid styres av behovet for å orientere seg og skape sammenheng og mening i sin egen samtid, ettersom synet på fortid er grunnlag for hvordan vedkommende subjektivt oppfatter seg selv, og hvilke forventninger han/hun har til framtiden. Men ettersom vår virkelighetsforståelse og syn på selvet er i stadig endring, må også synet på fortiden endres for å passe til. Synet på fortiden blir på denne måten en evig konstruksjonsprosess. Dette handler ikke om at faktiske hendelser plutselig blir fornektet, men at fortiden kan bli framstilt ulikt gjennom ulike tolkninger og vektlegging av hendelser.¹⁷

Stugu skriver at historiebevissthet utgjør en del av vår identitet både på individnivå og kollektivt innad i grupper og kulturer.¹⁸ Også Lenz og Nilssen trekker fram at måten vi konstruere vår fortid på, for å skape sammenheng og danne et grunnlag for identitet og virkelighetsoppfatning, gjelder både for individuelt geografisk minne og for kollektive sosiale

¹³ Stugu, 2016, s. 18-19.

¹⁴ Stugu, 2016, s. 18.

¹⁵ Lenz & Nilssen, 2011, s. 18.

¹⁶ Lenz & Nilssen, 2011, s. 18.

¹⁷ Lenz & Nilssen, 2011, s. 18-19.

¹⁸ Stugu, 2016, s. 19.

prosesser som resulterer i minne-, historiekultur og historieskriving.¹⁹ Stugu trekker fram at både individer og grupper er sammensatt av ulike og konkurrerende identiteter som resulterer i en sammensatt historiebevissthet.²⁰ Eller som Lenz og Nilssen skriver:

Historien skrives og formidles aldri for fortidens skyld; den inngår alltid i prosjekter for å skape mening, identitet eller holdninger. Enhver sosial gruppe er et minnefellesskap. (...) Noen av disse fortellingene kolliderer og står i et konkurranseforhold til hverandre. Derfor kan vi si at kampen om definisjonsmakten over historien er en del av alle maktkamper i et samfunn. Interessekonflikter prøver ofte å hente legitimitet og autoritet gjennom sin tolkning av fortiden.²¹

2.2 Historie som fortelling

Andresen et al. hevder at selv om historien omhandler fortiden, har den også en avgjørende rolle i nåtiden, i form av at et samfunns historie danner politiske- og kulturelle rammer for hvordan man lever i dag. Historien utgjør også, som tidligere nevnt, et avgjørende grunnlag for hvordan man forstår seg selv og for vår identitetsdannelse. Dette gjelder både på individnivå og samfunnsnivå. Man kan altså si at menneskene er historieskapte. Samtidig er de også historieskapende, både ved at våre handlinger er grunnlaget for historien om oss, men også ved at vi hele tiden lager nye fortellinger om fortiden gjennom ulike utvalg og tolkning av tilgjengelige kilder.²² En felles nasjonal historie er også, i følge Stugu, et viktig grunnlag for hvordan en nasjon ser på seg selv og for dannelsen av en nasjonalidentitet. En felles historie danner kontinuitet og fellesskap, og danner grunnlaget for nasjonale verdier, normer og kultur.²³

Heiret, Ryymin & Skålevåg skriver at «Å skrive historie er å fortelle historier».²⁴ De hevder at dette har blitt en anerkjent sannhet innen historiemiljøet i løpet av de siste tiårene, og at dette igjen har ført til at man har gått fra et kollektivt prosjekt om å beskrive og forklare en felles historie, til flere ulike og avgrensede historier. Historieskrivingen de siste 200 årene hatt hovedfokus på det å beskrive og forklare den nasjonale historien. I denne nasjonale historieskrivingen dannes det, og bygges det opp under et bestemt nasjonalt narrativ. I norsk sammenheng har den nasjonale fortellingen omhandlet det norske folks opprinnelse, og fortellinger som forklarer nordmenns politiske og kulturelle identitet. Dagens velferdssamfunn ses på som en naturlig videreføring og et resultat av tidligere generasjoners

¹⁹ Lenz & Nilssen, 2011, s. 18-19.

²⁰ Stugu, 2016, s. 19.

²¹ Lenz & Nilssen, 2011, s. 19.

²² Andresen et al., 2015, s. 11-14.

²³ Stugu, 2016, s. 47-50.

²⁴ Heiret, Ryymin & Skålevåg, 2013, s. 8.

kamp for selvstendighet, demokrati og sosial rettferdighet. Dette framkommer i fortellingene om unionsoppløsningen, dannelsen av Grunnloven og selvstendigheten i 1905. Den nasjonale historien blir dermed en fortelling om en utviklingsprosess fra et bondesamfunn til dagens velferdssamfunn med nasjonale verdier som demokrati og likeverd. En nyere del av historien som blir sterkt vektlagt i den nasjonale fortellingen om utvikling, og som blir framstilt som en bekreftelse på de nasjonale verdiene, er fortellingen om andre verdenskrig i Norge.²⁵

Framstillingen av historien om andre verdenskrig i Norge kan, i følge Heiret et al., betegnes som en eksemplarisk fortelling, ettersom fortellingen bekrefter validiteten til gitte prinsipper og er med å forme den nasjonale identiteten. Her brukes historien som noe man skal lære av, ved at tidserfaringer generaliseres til adferdsregler.²⁶

Heiret et al. hevder at historiefaget både har en metodisk side, i form av å være en studie av fortiden, men at det også er en bestemt måte å skrive på. Selve teksten kan både ses på som en måte å formidle kunnskap på, samtidig som at kunnskapen skapes gjennom teksten.

Historieskrivingen blir gjerne betraktet som en fortelling ettersom den har en narrativ form, og dens form gjør historien til en kombinasjon av kunnskap som historikeren har avdekt og som han/hun selv har formulert. Dette skyldes at de litterære virkemidlene som benyttes i historieskrivingen er med på å forme fortellingen om fortiden, vel som mye som kildematerialet. Hvilken form fortellingen tar, avhenger også av historikerens perspektiv, som igjen styres av de kulturelle rammene som historikeren jobber innenfor.²⁷

2.3 Andre verdenskrig i Norge

Andre verdenskrig i Norge betegner som tidligere nevnt perioden fra Norge ble invadert av den tyske okkupasjonsmakten den 9. april 1940, og fram til frigjøringsdagen 8. mai 1945.²⁸ Under de fem okkupasjonsårene måtte folk fortsette å leve sine liv, men det ble ifølge Stugu, tatt ulike valg og strategier om hva det innebar og hvordan man skulle forholde seg til okkupasjonsmakten. I følge Stugu valgte næringslivet å fokusere på å holde hjulene i gang, og han trekker fram at både norske bedrifter og arbeidere valgte å jobbe for og med tyskerne. Han vektlegger også at for et flertall av folket var det åpenbart at de ikke kunne innordne seg med det nye systemet, og at det kun var et spørsmål om de skulle gå inn for aktiv eller passiv

²⁵ Heiret et al., 2013, s. 8-10.

²⁶ Heiret et al., 2013, s. 28.

²⁷ Heiret et al., 2013, s. 18-21.

²⁸ Stugu, 2012, s. 109.

motstand mot okkupasjonsmakten. Samtidig hevder han at kun et mindretall meldte seg inn i det eneste lovlige partiet under okkupasjonene, det nasjonalsosialistiske partiet Nasjonal Samling (NS). Det lå ulike motiver bak dette valget som, politisk overbevisning, opportunisme eller en mening om at man kunne gjøre mer for landet innenfor systemet enn utenfor.²⁹ Stugu understreker samtidig at flertallet av det norske folk inntok en mer passiv innstilling til okkupasjonsmakten og at det både var folk som kjempet aktivt mot tyskerne, i ulike motstandsgrupper, og nordmenn som kjempet aktivt for tyskerne som for eksempel frontkjemperne. Frontkjemperne var nordmenn som meldte seg frivillig til Waffen-SS, og som ble soldater som ble satt inn i avdelinger under tysk kommando og hvor de fleste tjenestegjorde på østfronten.³⁰

Hvordan historien om krigen i Norge generelt skal framstilles har det, ifølge Stugu, vært ulike syn på siden krigens slutt i 1945. Særlig har det vært ulike syn på hvordan ulike grupper skal framstilles avhengig av om de jobbet for eller mot den tyske okkupasjonsmakten, og hvordan dette igjen påvirker hvordan det norske folket blir delt inn i de som var på «rett» eller «feil» side under krigen.³¹ Eller som Stugu skriver;

Krigsåra er i det heile den tettast skildra og mest diskuterte perioden i norsk historie, ikkje berre faghistorisk, men vel så mykje gjennom eit stort utval populærframstillingar (...) Eit anna spørsmål gjeld tilhøvet mellom samarbeid og motstand, der eit gjennomgåande svart-kvitt bilete frå den tidlege etterkrigstida har synt seg å ha fleire nyansar.³²

Det er gjort flere studier av hvordan denne delen av historien blir framstilt, og hvordan framstillingen av ulike grupper har endret seg i løpet av tiårene etter krigen. Jeg skal nå ta for meg funnene fra de mest sentrale av disse studiene.

2.4 Utviklingen i framstillingen av historien om krigen

Jeg vil ta for meg fire analyser som har studert hvordan framstillinger av historien om andre verdenskrig i Norge og debatten rundt disse har endret seg i løpet av tiårene som har gått siden krigens slutt i 1945. Disse studiene er utført av Synne Corell,³³ Ivo de Figueiredo,³⁴ Susanne Maerz³⁵ og Ole Kristian Grimnes.³⁶

²⁹ Stugu, 2012, s. 120, 122-127.

³⁰ Stugu, 2012, s. 120, 122-127, 135-138.

³¹ Stugu, 2012, s. 109.

³² Stugu, 2012, s. 109.

³³ Corell, 2010.

³⁴ Figueiredo, 2001.

³⁵ Maerz, 2007.

³⁶ Grimnes, 2009.

Corell har analysert tre store verker³⁷ som omhandler historien om Norge under andre verdenskrig, hvor et er utgitt mellom 1947-1950, et på midten av 1980-tallet og et på midten av 1990-tallet.³⁸ Corell bygger sin analyse på en oppfatning om at historiefremstillinger er tolkninger av fortiden og at fortiden dermed kan framstilles på ulike måter. Hun trekker i den sammenheng fram at alle de tre verkene hevder å gjengi den hele og fulle historien om krigen, men basert på ulike syn på hva som gir grunnlag for dette. Det eldste verket bygger sin legitimitet på at forfatterne selv var der når det skjedde, i form av aktive posisjoner i motstandskampen. På bakgrunn av dette hevder de derfor å kunne gjengi den «rette» historien.³⁹ Corell peker også på at dette har gitt denne gruppen makt til å definere historien om krigen for ettertiden. I verk fra 1980-tallet kommer derimot bruken av kilder inn som grunnlag for den rette historien, mens det i det siste verket har det skjedd en helomvending i forhold til det tidligste verket, hvor det at forfatterne ikke selv gjennomlevde krigen nå blir hevdet å skape en nødvendig objektiviserende avstand for å kunne gjengi historien på den «rette» verdinøytrale måten.⁴⁰

Corell påpeker i analysen av det eldste verket hvordan bruken av ordene «oss» og «dem» er med på å skape et svart-hvittskille mellom de som var på «rett» og «gal» side under krigen. Dette fører til at det fremstår som at majoriteten av nordmennene inngikk i et nasjonalt «vi»-fellesskap som valgte riktig og gjorde ulik grad av motstand mot okkupantene. I denne gruppen inngår alt fra norske soldater og motstandsmenn til den vanlige mann i gata, og de betegnes gjerne som «gode nordmenn», «motstandsmenn» og «jøssinger». «Dem»-gruppen innebefatter derimot de tyske okkupantene og det som framstilles som en liten minoritet av nordmenn som gjerne identifiseres gjennom medlemskap i Nasjonal Samling, og som svartmales og betegnes som samfunnets tapere. De betegnes gjerne som «quislinger», «NS-medlemmer» eller «landssvikere». «Vi»-betegnelsen blir videreført i det nest eldste verket, men i det nyeste blir det nesten ikke brukt. I det nyeste verket blir derimot enkeltpersoner som gjorde en aktiv innsats mot den tyske okkupasjonsmakten, som kjente motstandsmenn, satt fokus på. Dette henger også sammen med det nyeste verket sin form, ettersom det er et

³⁷ *Norges krig* utgitt mellom 1947-1959, *Norge i krig* utgitt mellom 1984-1987 og *Norsk krigsleksikon 1940-45* utgitt i 1995. (Corell, 2010, s. 9-10).

³⁸ Corell, 2010, s. 10-42.

³⁹ Corell, 2010, s. 10-210

⁴⁰ Corell, 2010, s. 43-108, 114-116, 143, 173-175, 179-189, 210.

leksikon. «Dem»-begrepet består derimot gjennom alle verkene, selv om framstillingen gradvis blir noe mer nyansert og basert på flere studier.⁴¹

Figueiredo har kartlagt hva som er skrevet om frontkjemperne og finner at det er skrevet mye om denne gruppen, men at dette for det meste tar form av memoarlitteratur eller skjønnlitteratur som soldatene selv har skrevet. Dermed kan de framstille historien fra sin egen synsvinkel.⁴² Dette hevder Figueiredo til tider medfører at historien blir for subjektiv og emosjonsstyrt, i tillegg til at den mangler kildegrunnlag.⁴³ Figueiredo avskriver ikke memoarlitteraturen helt, men mener at dette er svært subjektive framstillinger som derfor må kontrolleres opp mot forskningsbaserte historiefamstillinger for å danne et mer fullstendig bilde av historien. I den sammenheng etterlyser han også mer forskning om gruppen.⁴⁴

Maerz ser i sin analyse på hvordan historien om andre verdenskrig i Norge har blitt bearbeidet gjennom den offentlige debatten fra 1965-2005. Hun hevder at den historiske framstillingen om at nordmenn var delt i to grupper, med det store flertallet som gjorde ulik grad av motstand og ett lite mindretall som var «NS-medlemmer» og samarbeidet med okkupantene, fremdeles står sterkt. Hun hevder også at denne framstillingen er så nært knyttet til den felles norske identiteten, at det har vært til hinder for bearbeidelse av fortiden i form av offentlig debatt rundt nye avsløringer og framstillinger av krigen.⁴⁵ Maerz⁴⁶ skriver at et slikt enhetlig historiebilde ble vinklet fra de som var på «rett side» sitt synspunkt. Dett bilde preget debatten sterkt på 1960-tallet, og hun hevder at enhver som prøvde å utfordre denne framstillingen ble slått hardt ned på. Denne framstillingen og dermed også de norske verdiene og identiteten ble derimot utfordret utover 1970-tallet, med nye avsløringer og framstillinger.⁴⁷

I følge Maerz kom det på 1980-tallet en ny generasjon historikere, betegnet som revisjonistene, som kritiserte historien om krigen for å være ensidig, enhetlig og framstilt for svart-hvitt. De etterlyste en mer nøytral og nyansert framstilling. Mot revisjonistene sto tradisjonelle historikere som ville bevare svart-hvitt framstillingen, og som framstilte den som

⁴¹ Corell, 2010, s. 43-108, 121-126, 136-142, 173-210.

⁴² Figueiredo, 2001, s. 531-551.

⁴³ Figueiredo, 2001, s. 531-551.

⁴⁴ Figueiredo, 2001, s. 531-551.

⁴⁵ Maerz, 2007, s. 365.

⁴⁶ Maerz, 2007, s. 366-368.

⁴⁷ Maerz, 2007, 368-370.

en nasjonal konsensus og som urokkelig knyttet til den kollektive identiteten. De angrep også revisjonistene sin integritet ved å kalle dem nynazister og målbærere av NS-synspunkt.⁴⁸

Maerz hevder at kampen fortsatte mellom disse to frontene utover 1990-tallet, mens revisjonismen fikk utviklet seg videre gjennom nye avsløringer om krigshistorien som stred mot den tradisjonelle svart-hvitt framstillingen.⁴⁹

Grimnes hevder også at det tidlig oppsto en nasjonal grunnfortelling bestående av en svart-hvitt-framstilling av historien om krigen i Norge, hvor flertallet var «gode nordmenn» (også kalt «jøssinger») som sto på den ene siden, og «nazistene», «de unasjonale», Quisling og hans følgere som sto på den andre siden.⁵⁰ Grimnes hevder at det har kommet nye momenter og nyanser til i denne historien, men at disse ikke utfordrer grunnfortellingen om det gode mot det onde, og derimot føyer seg inn i grunnfortellingen som fungerer som et rammeverk som de nye nyansene settes inn i.⁵¹ Grunnen til at grunnfortellingen om krigen står så sterkt mener Grimnes skyldes at historien om krigen utgjør et viktig grunnlag for norsk identitetsdannelse og minnekultur. Han mener det er en gjensidig påvirkning mellom historien og minnekulturen. Minnekulturen som bygges opp rundt historien om krigen blir på denne måten viktigere enn selve krigshistorien. Norge har også en historisk arv hvor det nasjonale og de demokratiske verdiene er sterkt bundet sammen, og i den sammenheng blir okkupasjonshistorien sett på som en av de store formende hendelsene i fortellingen om nasjonaldemokratiet Norge. Det er denne tette forbindelsen mellom denne delen av historien og den nasjonale identitetsbyggingen som gjør at grunnfortellingen om krigen har holdt seg uforandret til tross for at nye nyanser har kommet til.⁵² Denne tette forbindelsen, hevder Grimnes, er også grunnen til at krigshistorien stadig kommer opp i samfunnsdebatter, som igjen er avgjørende for videre forståelse og tolkning av denne delen av historien.⁵³

Grimnes trekker fram NS, Quisling og det at titusener av nordmenn valgte okkupantene sin side, som det store nasjonale traumet. Han hevder videre at dette traumet har blitt bearbeidet gjennom offentlige debatter, som har ført til mer åpenhet og mindre stigmatisering. Likevel er det fremdeles et problematisk emne, og en svart-hvitt oppfatning av hva som var rett og galt i

⁴⁸ Maerz, 2007, s. 370-376.

⁴⁹ Maerz, 2007, s. 372-376.

⁵⁰ Grimnes, 2009, s. 480-488.

⁵¹ Grimnes, 2009, s. 481, 485.

⁵² Grimnes, 2009, s. 481, 484-486.

⁵³ Grimnes, 2009, s. 481, 484-486.

historien består fremdeles.⁵⁴ Dette henger i følge Grimnes sammen med en oppfatning om at de demokratiske verdiene, som står sterkt i den norske identiteten, ikke er forenelige med et mer nyansert syn på de som samarbeidet eller tok del i det udemokratiske nazistiske styre og NS under krigen.⁵⁵ Grimnes mener derimot at det er mulig å både bevare svart-hvitt synet på hva som var «galt» og «rett» under krigen, og samtidig se nyansene ved historien. Det ene utelukker ikke det andre.⁵⁶ Han trekker samtidig fram at andre deler av krigshistorien har blitt mer nyansert. Æres-fellesskapet som ble opprettet rett etter krigen, med tanken om at store deler av den norske befolkningen følte at de hadde deltatt i en felles motstandskamp, har nå slått sprekker ved at det har blitt en kamp om æren gjennom rangering av ulik grad av motstand. Det har også blitt stilt spørsmål ved nordmenn sin rolle i forbrytelsene mot jødene, og hvor grensen går mellom å bare gjøre jobben sin og å være medansvarlig.⁵⁷

Grimnes mener at historieforskningen må jobbe videre med å utvikle ny kunnskap og forståelse rundt krigshistorien, men at det i denne sammenheng kreves gode begreper for at man skal forstå historien bedre og skape en balansert framstilling. Han forslår derfor at følgende begreper skal benyttes for å betegne grupper og personer sin adferd og holdninger under okkupasjonen: «Tilpassning» skal betegne samhandling med tyskerne, men kun om den er nødtvungen. «Kollaborasjon» betegner aktivt samarbeid med tyskerne, og «Motstand» skal betegne handlinger som tyskerne forbød, forfulgte og straffet.⁵⁸ Grimnes understreker samtidig at disse tre begrepene må ses på som overlappende for å kunne bygge opp under det nye og mer nyanserte synet på krigshistorien. Ved å benytte flere betegnelser samtidig vil man få fram at enkeltpersoner både kan ha utført handlinger som kan betegnes som motstand og kollaborasjon.⁵⁹

Funnene i de gjennomgåtte analysene samstemmer med Lenz og Nilssen sin påstand om at seierherrene hadde definisjonsmakten ved å stå bak mye av framstillingen og historieskrivingen rett etter krigen. Dette medførte at de fikk stor påvirkning på hvordan denne delen av historien ble framstilt i den første krigslitteraturen.⁶⁰ De overnevnte funnene

⁵⁴ Grimnes, 2009, s. 481-483.

⁵⁵ Grimnes, 2009, s. 482-486.

⁵⁶ Grimnes, 2009, s. 482-483.

⁵⁷ Grimnes, 2009, s. 483-484.

⁵⁸ Grimnes, 2009, s. 846-488.

⁵⁹ Grimnes, 2009, s. 846-488.

⁶⁰ Lenz & Nilssen, 2011, s. 19-22.

samstemmer også med Lenz og Nilssen sine påstander om det først var på 1970-tallet at yngre historikere begynte å stille spørsmål ved framstillingen av krigshistorien, og nye gråsoner og nyanser kom til. Krigsgenerasjonens definisjonsmakt kombinert med den store betydningen krigshistorien har som grunnlag for norsk identitet, verdier og hvordan nasjonen ønsker å fremstå, har likevel vært et hinder for en mer nyansert framstilling av krigen. Dette gjelder særlig framstillingen som omhandler «dem»-gruppen.⁶¹ Analysene tyder på at dette skyldes at en mer nyansert framstilling av «dem» ikke er forenelig med at krigshistorien er et avgjørende grunnlag for norsk nasjonal identitet, kultur og verdier. Dette kombinert med at analysene hevder at krigshistorien er et tema som er svært aktuelt for offentlig debatt, og at debatten brukes til å bearbeide historien, er grunnlaget for denne studien. Oppgaven skal bygge videre på tidligere funn rundt kategoriseringen og framstillingen av den såkalte «dem»-gruppen, og undersøke hvordan debatten rundt nyere framstillinger av krigshistorien som omhandler nordmenn som samarbeidet med eller jobbet for den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, har artet seg siden ca 2000. Hvordan mener man i dag at denne historien skal framstilles?

⁶¹ Lenz & Nilssen, 2011, s. 19-22.

3.0 Metode

3.1 Forskningsdesign

Søk etter kilder og utvelgelsesprosessen

Denne studien skal utføre en diskursanalyse av tekster hentet fra norske aviser. De aktuelle tekstene skal omtale eller debattere rundt nyere populærlitterære framstillinger som omhandler nordmenn som samarbeidet med eller jobbet for den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlem av NS under andre verdenskrig i Norge. Studiens datamateriale, i form av avisartikler som omtaler de aktuelle framstillingene, ble samlet inn gjennom søk i Atekst, som er et digitalt tekstarkiv for norske aviser.

Studien startet i utgangspunktet med en videre versjon av den endelige problemstillingen oppgitt tidligere. Dette skyldes at det i utgangspunktet hverken fantes noen oversikt over mengden aktuelle bøker om krigen og heller ingen oversikt over mengden potensielt kildemateriale. Andre verdenskrig i Norge fremstår som en utømmelig kilde til stadig nye publikasjoner, ettersom det selv i dag stadig publiseres store mengder nye framstillinger av denne delen av historien. Den store mengden publiserte framstillinger av krigen, kombinert med at det var ukjent hvor mye omtale og debatt det har vært i media (i form av aviser) rundt hver enkelt framstilling, la grunnlaget for et potensielt svært omfattende kildegrunnlag. Samtidig setter masteroppgavens rammer, i form av tid og omfang, begrensninger på hvor omfattende studien kan bli og dermed hvor store mengder kildemateriell den kan ta utgangspunkt i. Studien startet derfor med å gå bredt ut for å kartlegge den potensielle mengden aktuelt materiale, for så å avgrense studien basert på hvor mye som finnes av publiserte artikler i Atekst rundt hver enkelt utgivelse. Kartleggingen startet derfor med utgangspunkt i en versjon av problemstillingen som potensielt ville undersøke en større bredde av populærlitteraturen som omhandler andre verdenskrig i Norge.

Grunnet det store omfanget av framstillinger av historien, ble den første listen av potensielle bøker utarbeidet som et utvalg av populærlitteratur som omhandler andre verdenskrig i Norge, publisert etter år 2000. Dette utvalget var basert på oversikter fra ulike bokhandlere, nett søk og egen kjennskap til bøker som tidligere har fått mye omtale i media. Med utgangspunkt i denne listen startet søket i Atekst etter aktuelle avisartikler som omtalte publikasjonene. To observasjoner ble gjort tidlig i kartleggingsarbeidet. For det første var det tydelig ut fra titlene på bøkene at de for det meste kunne deles inn i to kategorier, som fulgte den samme delingen

av det norske folk i to grupper som tidligere forskning (omtalt over) har vist. Nemlig en inndeling av bøkene ut ifra om de hadde hovedfokus på «heltene/de som var på rett side» eller «de som var på feil side». I den første kategorien fant man bøker som *Kongens nei* av Alf R. Jacobsen (2016), *Våre fremste motstandshelter* av Geir Stian Ulstein (2016) og *Ni liv* av David Howarth (2014). I den andre kategorien var bøker som *Nådeløse nordmenn*-serien av Eirik Veum (2013-2015), *Frontsøstre* av Vegard Sæther (2016). For det andre avdekte søkene i Atekst at bøker om andre verdenskrig var et tema folk var interessert i å skrive om og debattere, særlig bokserien *Nådeløse nordmenn* fikk mye omtale. Dette kombinert med de tidligere omtalte funnene i forskningen rundt hvordan framstillingen av denne historien har utviklet seg, gjorde at problemstillingen og studien ble avgrenset til å kun undersøke omtale rundt populærlitteratur som har fokus på personer som tradisjonelt har blitt betegnet innenfor kategorien på «feil side».

Basert på dette ble en ny liste med aktuelle bøker satt opp basert på følgende kriterier:

- Boka skal omhandle perioden under andre verdenskrig i Norge.
- Boka må ha hovedfokus på nordmenn som har blitt betegnet som de som var på «feil side» under andre verdenskrig i Norge.
- Boka må være publisert etter år 2000.
- Boka skal ikke kun omhandle eller fokusere på en enkelt person (biografi), men flere personer, større grupper eller den bredere historien.

Med utgangspunkt i disse kriteriene ble det utarbeidet en liste med et utvalg av bøker, basert på oversikter fra ulike bokhandlere. Flere bøker ble også lagt til underveis i søket ettersom de ble omtalt i artikler som fremkom i søket etter omtale av andre bøker. Dette resulterte i en liste på 20 bøker og en bokserie (se vedlegg I). Kartlegging av medieomtale og debattinnlegg i norske aviser ble gjennomført ved søk i Atekst etter artikler som omhandlet de 20 bøkene og bokserien. Det var svært varierende mengde omtale av de ulike bøkene, men søket resulterte i til sammen 1517 artikler. Disse ble så gjennomlest og uaktuelle artikler ble silt ut. Artikkelen ble silt ut basert på inklusjonskriteriet om at artikkelen må formidle en eller flere personer sitt syn på eller mening om boka og dens innhold. Artikler ble også kuttet vekk basert på eksklusjonskriteriet om at artikler som kun gjenforteller historier fra boka/bokas innhold blir silt ut. Basert på dette ble ren reklame for boka, reklame for eller omtale av arrangement rundt boka, korte omtaler, utdrag fra/gjenfortelling fra boka silt ut. Mens bokanmeldelser,

debattinnlegg, intervju rundt boka og lengere omtaler av boka ble inkludert. Dette resulterte i et samlet kildegrunnlag på ca 500 artikler som omtaler de ulike bøkene.

Jeg utførte så en grovanalyse av de gjenværende artiklene og kartla aktuelle tema. Basert på denne grovanalysen ble det tydelig at kildematerialet fremdeles var for omfattende i forhold til begrensningene masteroppgaven setter i form av tid og plass. Jeg måtte derfor utføre en ytterligere avgrensning av lista med bøker som studien skulle ta for seg. De bøkene som ble kuttet fra lista skyltes i noen tilfeller lite omtale og/eller at omtalen bar lite preg av meningsytringer om framstillingen. En ble kuttet grunnet at omtalen kun fokuserte på et selskap (NSB) og ikke personer. Og to bøker ble kuttet grunnet en ytterligere spissing av problemstillingen til å fokusere på nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS mens Norge var okkupert fra 1940-1945. Av den grunn ble to bøker som kun omhandlet kvinner som hadde forhold til tyske soldater også kuttet. Selv om denne gruppen såkalte tyskertøser tradisjonelt har blitt plassert innenfor kategorien de som var på «feil side», ble de likevel utelukket da dette er personer som hadde kjærlighetsforhold til tyskere og ikke nødvendigvis jobbet for eller med okkupasjonsmakten.

Etter disse ytterligere avgrensningene ble kildegrunnlaget for studien 249 avisartikler som omhandlet de følgende 6 bøkene og en bokserie:

- *Liste nr. 1: over mistenkte for grovere arter av landssvik* av Finn Jørgen Solberg (2014)

Boka består av en liste med navn på personer som var mistenkt for landssvik etter krigen. Listen ble distribuert ut til alle politimestre i Norge etter krigens slutt i mai 1945, og skulle være et verktøy i prosessen med å identifisere landssvikere.

- *Nådeløse nordmenn*-serien av Eirik Veum (3 bøker utgitt mellom 2012-2014)

Statspolitiet 1941-1945 (2012)

Hirden 1933-1945 (2013)

Gestapo 1940-1945 (2014)

Disse tre bøkene omhandler nordmenn som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten, gjennom at de jobbet for Statspolitiet, Hirden eller Gestapo. Bøkene fokuserer spesielt på det forfatteren betegner som «ugjerninger» og «krigsforbrytelser», som disse nordmennene utførte eller bidro til. Bøkene oppgir også navn på aktørene den forteller om.

- *Hitlers norske hjelpere* av Nina Drolsum Krog Lund (2017)

Omhandler nordmenn som i ulike former samarbeidet med den tyske okkupasjonsmakten.

- *De som falt* av Eirik Veum og Geir Brenden (2009)/(2010)⁶²

Boka forteller om nordmenn som meldte seg til krigstjeneste for den tyske okkupasjonsmakten og døde i deres tjeneste. Boka inneholder også navn og bilde på aktørene den omtaler.

- *Himmlers valkyrjer* av Eirik Gripp Bay (2017)

- *Fordømte engler, norske kvinner på østfronten* av Egil Ulateig (2004)

- *Frontsøstre* av Vegard Sæther (2016)

Alle de tre siste bøkene omhandler frontsøstrene, som var norske kvinner som meldte seg til tjeneste som sykepleiere for det tyske Røde Kors under okkupasjonen.

3.2 Avisartikler som kilder i denne studien

Det var stor variasjon i de 249 analyserte artiklenes opphav og form. Artiklene er publisert i alt fra landsdekkende aviser som *Dagbladet*, *VG*, *Aftenposten*, *Dag og Tid*, *Morgenbladet* og *Klassekampen*, til mer lokale aviser som *Romerikes Blad*, *Telemarksavisa*, *Østlendingen*, *Glåmdalen*, *Finnmark Dagblad*, *Trønder-Avisa*, *Tidens Krav*, *Bergensavisen* og *Nordlys*. Hvem som bidrar eller står bak ytringene i artiklene blir til en viss grad styrt og påvirket av det mediet debatten forgår i, altså de aktuelle avisene. Aviser har egne redaksjoner som velger ut hvilke saker de vil fokusere på, hvem de ønsker å intervju og hvilke innsendte innlegg de velger å publisere. I tillegg gjør den enkelte journalist vurderinger om hvem han/hun oppsøker eller intervjuer i forbindelse med en sak. Redaksjonen velger altså hvilket materiell de ønsker å publisere og redigerer hvordan de ønsker å publisere det. Kildematerialet til denne studien kunne derfor hatt en ganske annet innhold og vært utformet av andre personer om studien hadde valgt et annet og/eller mer uregulert forum, som for eksempel debatter på nettforum. Dette ville samtidig vært mye vanskeligere å kartlegge ettersom det er vanskelig å skaffe en oversikt over all aktuell omtale på nett. Norske aviser er derimot samlet i Atekst, hvor man kan gjøre mer systematiske søk.

⁶² Boka ble først gitt ut i 2009, men en oppdatert versjon med flere navn ble senere utgitt i 2010. Artiklene inkludert i studien omhandler begge versjonene.

Gruppen av deltakere som sto bak ytringer i artiklene var svært variert og sammensatt. Det er både journalister, bokanmeldere, historikere (lokale, amatører, akademikere som Grimnes og Borge), frontkjempere og/eller NS-medlemmer og/eller deres etterkommere, krigshelter, etterkommere av offer i krigen, tilskuere fra foredrag om bøkene, internasjonale aktører (blant annet en betegnes som nazijeger), akademikere, en person som betegner seg selv som talspersoner for NS-barn (Inger Cecilie Stridsklev) og en som betegner seg som talsmann for foreningen norske NS-barn (Ole Wilhelm Klüwer). Hvordan de ulike personene deltar varierer også, ettersom det er noen som selv aktivt søker å uttale seg i form av et innsendt debattinnlegg eller en anmeldelse av boka, mens andre blir oppsøkt av avisa for et intervju om eller kommentar til boka og dens innhold. Formen på artiklene er også svært variert, det er både intervju, kronikker, anmeldelser, debattinnlegg, leder innlegg, leser innlegg og artikler som forteller om boka.

Kildematerialet til diskursanalysen er med andre ord sammensatt og variert, i tillegg til at mengden artikler om hver enkelt bok varierte mye.

3.3 Diskursanalyse

Som metode for å analysere kildemateriale, i form av de aktuelle artiklene, vil studien benytte tekstanalyse i form av diskursanalyse. Diskurs «viser til språk og språkbruk (tale og skrift) forstått som sosiale og kulturelle handlinger» hevder Andresen et al.⁶³ En diskurs viser, i følge Bratberg, til en felles virkelighetsforståelse innenfor en gruppe, og innebærer at hvordan man forstår ting og hva som oppfattes som rett og galt, formes av og kommer til uttrykk gjennom en felles språklig praksis. Diskursen setter rammer for hvilken forståelse man har og hvilken språklig praksis man benytter innenfor et fellesskap, og diskursen kan dermed speiles og opprettholdes gjennom språket i den offentlige debatten. Målet med diskursanalysen er å avdekke hvordan språket i artiklene er med på å forme en virkelighetsforståelse av hvordan historien som omhandler nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS under andre verdenskrig i Norge bør framstilles, og samtidig avdekke de kognitive og normative rammene, eller diskursen, som ligger bak og legger rammer for språket i artiklene.⁶⁴

⁶³ Andresen et al., 2015, s. 114.

⁶⁴ Bratberg, 2014, s. 29-31.

I følge Andresen et al. kan man i en diskursanalyse ikke skille språket og den tingen som språket skildrer, ettersom analysen søker å avdekke det som er utenfor forfatterens kontroll, altså de rammene og begrensningene som språkbruken setter for hvordan man ser på verden. Dette gjøres ved å analysere språkbruken i teksten og ut fra det avdekke den virkelighetsforståelsen eller diskursen som framgår av språkbruken.⁶⁵ Andresen et al. skriver at målet med diskursanalysen er å avdekke tekstlige mønster og hvilke forutsetninger språket setter for hvordan man kan uttrykke en ide gjennom tekst, altså vilkårene og rammene for språklige ytringer.⁶⁶

Bratberg skriver at diskursanalyse bygger på strukturalismens kjerne, nemlig at ord kun får sin mening og definisjon ut fra den relasjonen den har til andre ord. Disse relasjonene mellom ord danner grunnlaget for at ords betydning blir etablert, vedlikeholdt og endret gjennom språklig praksis, og i kampen mellom ulike diskurser eller virkelighetsoppfatninger. Språket er på denne måten med å forme virkeligheten gjennom å sette rammer for hvordan man forstår sine omgivelser. Diskursanalysen skal kartlegge diskursens sammensetning og den virkelighetsforståelsen den danner. Analysen skal også kartlegge kampen mellom ulike diskurser eller virkelighetsoppfatninger.⁶⁷

Innenfor diskursanalysen hevder Bratberg at: «(...) en rådende virkelighetsoppfatning både former og formes av individene som deler den.»⁶⁸ Bratberg hevder videre at: «(...) vi umulig kan eksistere som del av et fellesskap utenfor diskursene, fordi det er de som utgjør fundamentet. Meningsdannelse er kollektiv og formidles og forandres gjennom språk.»⁶⁹ I denne studien vil målet være å avdekke hvilke sider ved framstillingene som trekkes fram i omtale og debatt rundt nye bøker om nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS under krigen. Videre vil analysen undersøke hvilke ulike syn som fremgår av artiklene på hvordan nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS under andre verdenskrig i Norge bør framstilles, og hvilke diskurser eller kollektive virkelighetsoppfatninger som ligger bak. Studien vil dermed komme innpå hvordan slike

⁶⁵ Andresen et al., 2015, s. 115-118.

⁶⁶ Andresen et al., 2015, s. 118.

⁶⁷ Bratberg, 2014, s. 28, 36-37.

⁶⁸ Bratberg, 2014, s. 17.

⁶⁹ Bratberg, 2014, s. 17.

virkelighetsoppfatninger kan opprettholdes gjennom språket, og hvilke konsekvenser dette har.⁷⁰

Målet med å benytte diskursanalysen er, som nevnt, å avdekke hvilke diskurser eller kollektive virkelighetsoppfatninger som eksisterer i samfunnsdebatten om hvordan denne historien skal framstilles. Dette gjøres i følge Jørgensen & Phillips ved å dekonstruere de strukturene som diskursene er bygd opp av, og på den måten avdekke hvordan virkelighetsforståelser som framstår som selvfølgelige er et resultat av hvordan ord og begreper blir satt i sammenheng med hverandre.⁷¹ Ut fra om det eksisterer en eller flere konkurrerende diskurser om emnet, vil analysen videre undersøke om det er en lukket diskurs der en virkelighetsoppfatning har hegemoni, eller om det er en åpen diskurs med flere ulike likestilte virkelighetsoppfatninger. Dette vil også kunne si noe om maktforholdet mellom diskursene. Om en diskurs for eksempel har hegemoni og klart dominerer debatten vil den sitte med definisjonsmakten, og på denne måten kunne lukke debatten for andre tolkninger og diskurser.⁷² Jørgensen og Phillips⁷³ hevder at en diskurs kan dominere og framstå som selvfølgelig, men den vil likevel aldri kunne eksistere uten utfordrere. Det vil alltid være en kamp om definisjonsmakten mellom ulike diskurser.

Analytisk strategi

Analysearbeidet startet med en grovanalyse av de aktuelle artiklene. Grovanalysen tok utgangspunkt i problemstillingen og hadde som formål å kartlegge hvilke hovedtematikker som stakk seg ut og var mye omtalt i artiklene. Med hovedtematikker mener jeg her de sidene ved og tematikkene rundt hvordan nordmenn som jobbet for eller samarbeidet med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer i NS bør bli framstilt, som var mye omtalt i artiklene. Ved å kartlegge dette gjennom en grovanalyse, dannet disse tematikkene et grunnlag for hva den videre mer dyptgående diskursanalysen av artiklene skulle fokusere på. De temaene som pekte seg ut, dannet også grunnlaget for kapitlene og underkapitlene i selve analysen, da de utgjorde en formålstjenlig inndeling for analysen. Utgangspunktet for grovanalysens kartlegging av aktuelle tematikker var følgende spørsmål ved gjennomlesing av artiklene:

⁷⁰ Bratberg, 2014, s. 18-19.

⁷¹ Jørgensen & Phillips, 1999, s. 61.

⁷² Bratberg, 2014, s. 9-10,47-50. Neumann, 2001, s. 60-62.

⁷³ Jørgensen & Phillips, 1999, s. 60.

- Hvilke sider ved framstillingene av nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, fokuserer artiklene på?
- Hvilke sider og temaer som omhandler historiefremstilling generelt, blir trukket fram i de aktuelle artiklene?

Basert på tematikkene som fremgikk av denne grovanalysen, besto den mer dyptgående diskursanalysen av gjennomlesning av artiklene opp mot hvert enkelt tema. I denne gjennomlesningen av artiklene fokuserte diskursanalysen på følgende spørsmål i relasjon til temaene som omhandlet sider ved framstillingene.

- Finnes det en eller flere motstridende syn på dette?
- Hvilken virkelighetsforståelse bygger dette synet på?
- Sier oppfatninger om hvordan den omtale gruppen bør framstilles noe om synet på denne gruppen?

Med disse spørsmålene som utgangspunkt, ble det så gjennomført en diskursanalyse av artiklene med fokus på de aktuelle tematikkene. For å kartlegge diskursene med utgangspunkt i spørsmålene over, fokuserte diskursanalysen på flere elementer i tekstene. Analysen så etter semantiske elementer for å kartlegge hvordan aktørene i sine innlegg, setter ord i sammenheng med hverandre, og undersøkte dermed hvilken betydning og definisjon, ord og begreper får.⁷⁴ I denne sammenheng var det også aktuelt at analysen så på bruken av metaforer og hvordan de illustrerer, bygger opp og bekrefter en kollektiv forståelse av noe.⁷⁵ Lakoff og Johnson hevder at metaforer er gjennomgripende i våre liv, handlinger og språk, og at våre begrepssystemer er bygd opp og basert på metaforer. Av denne grunn er metaforene som blir benyttet i språket med på å forme hvordan man oppfatter ting, og vår virkelighetsforståelse. Metaforene som blir benyttet om noe er en del av et begrepssystem som setter rammer for hvordan man snakker og skriver om den aktuelle tingen. Metaforer som blir benyttet i sammenheng med et begrep, er derfor allerede tilknyttet en betydning, gjennom det begrepsnettverket det tilhører. Ved å knytte en metafor til ett annet begrep blir altså en del av betydningen som er knyttet til metaforen også tilknyttet dette andre begrepet. Bruk av metaforer er dermed med på å styre hvordan begreper blir oppfattet, gjennom at metaforbruken setter fokus på enkelte sider av begrepet og skjuler andre sider.⁷⁶

⁷⁴ Bratberg, 2014, s. 40.

⁷⁵ Bratberg, 2014, s. 41.

⁷⁶ Lakoff & Johnson, 1980, s. 3-13.

Jørgensen og Phillips påpeker at det i følge diskursteorien ikke finnes objektivt gitte gruppeinndelinger i samfunnet; hvordan grupper blir definert og delt inn er derimot avhengig av hvilken virkelighetsoppfatning som er gjeldende innenfor en diskurs. Ulike diskurser vil dermed kunne ha ulike og motstridende gruppeinndelinger som fremgår av begrepsbruken i tekstene, som er knyttet til den gitte diskursen.⁷⁷ I denne analysen er det allerede avgrenset og utpekt en gruppe som studien vil fokusere på, ettersom studien tar for seg debatten rundt bøker som omhandler nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten, og/eller var medlemmer av NS under andre verdenskrig i Norge. Dette er en gruppe bestående av personer som tradisjonelt har blitt plassert i kategorien de som var på «feil side» i krigen i henhold til forskning på tidligere framstillinger og debatt rundt historien om andre verdenskrig i Norge. Et utvalg av populærlitterære framstillinger av denne delen av historien tydet også på en tendens til at bøkene kunne deles inn og kategoriseres etter om de fokuserte på personer som tradisjonelt har blitt betegnet som de som var på «rett» eller «feil» side i krigen. Denne analysen vil fokusere på artiklene som omtaler disse bøkene og vil være åpen ved at den søker å avdekke hvilket syn på eller framstilling av disse personene som fremgår av artiklene sin omtale av bøkene og deres framstilling. Og videre om det i den sammenheng fremgår nye inndelinger i nye grupper, basert på hva omtalen og debatten i avisene sier om hvordan disse personene bør framstilles.

Under følger funnene fra analysen, delt inn i kapitler basert på hvilke tematikker rundt framstillingen av nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, som analysen avdekte. Basert på funnene i artiklene ble det mest tjenlig å dele artiklene inn i to grupper. Artiklene som omhandler bokserien *Nådeløse nordmenn* og bøkene *Liste nr. 1.*, *Hitlers norske hjelpere* og *De som falt*, er samlet i en felles analyse som utgjør de første tre kapitlene. Deretter er de tre bøkene som kun omhandler front søstrene (*Front søstre*, *Himmlers valkyrjer* og *Fordømte engler*) samlet i en analyse i det siste kapitlet. Dette skyldes at de var mer gjennomgående felles tematikker i debattene rundt de fire første verkene. De tre siste bøkene skilte seg derimot ut både i tematikker og fokusgruppe fra de andre bøkene, i tillegg til at debatten innad mellom de tre bøkene var svært lik og overlappende.

⁷⁷ Jørgensen & Phillips, 1999, s. 57-58.

De tre første kapitlene i analysen tar derfor for seg de mest aktuelle tematikkene i debatten rundt de tre første bøkene og bokserien, det første av disse tre var: bør man publisere fult navn på aktørene i framstillingene? Dette var det klart mest omtalte temaet og utgjør derfor både det største kapittelet i analysen og inneholder mange underkapitler. Deretter følger et kapittel som tar for seg debattens om aktørenes motivasjon i forhold til handlingene og hvilken betydning det har for hvordan de bør framstilles. Dernest følger kapittelet «*Oss mot dem eller oss mot oss? Framstilling og konstruksjoner av grupper*» som omhandler hvilket syn på aktørene, som fremgår av omtalen i artiklene rundt framstillingene, og hva slags gruppekonstruksjoner som dannes med grunnlag i denne omtalen. Til slutt kommer kapittelet som tar for seg de tre bøkene som kun fokuserer på frontsøstre. Kapittelet tar for seg hva omtalene i artiklene sier om hvordan denne gruppen bør framstilles og hvordan de som uttaler seg i avisene ser på denne gruppen.

4.0 Bør fullt navn benyttes i historiske framstillinger?

Diskursanalysen avdekte at den klart mest omtalte siden av hvordan nordmenn som samarbeidet med eller jobbet for den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlem av NS, bør bli framstilt i historien, var om og hvordan navn på disse aktørene burde bli publisert. Dette framgikk av at svært mange av artiklene omtalte problematikken rundt om det var rett å publisere fullt navn og i mange av artiklene kom dette som en respons på enkelte forfattere sin avgjørelse om å publisere fullt navn på mange av aktørene i sine framstillinger. Forfatterne har i noen bøker valgt å publisere fullt navn i mer utbredt grad en det som tidligere har vært vanlig, og har oppgitt fullt navn på alle eller mange uavhengig av hvilken grad, stilling og/eller posisjon de hadde. Dette kapitlet vil fokusere på debatten rundt en slik utvidet publisering av navn som særlig utmerket seg som et av de mest omtalte temaene i debattene rundt to av bøkene (*Liste nr. 1.* og *De som falt*) og *Nådeløse nordmenn*-boksene. *Nådeløse nordmenn*-serien var den desidert mest omtalte av bøkene i studien. Den store mengden omtale, kombinert med at analysen avdekte mange nyanser og ulike syn på denne tematikken, medførte at dette kapitlet er blitt ganske omfattende.

I debatten rundt publisering av navn i *Nådeløse Nordmenn*-serien står ikke forfatter Eirik Veum og forlaget alene i å forsvare bruk av fullt navn. Valget fikk både støtte og kritikk. I debatten rundt boka *Liste nr. 1.*, møtte den mer eller mindre unison kritikk for sin publisering av fulle navn. De eneste som forsvarte navngivingen var forlaget Vega selv, gjerne representert av forlagssjefen Finn Jørgen Solberg. Boka *De som falt* fikk derimot både støtte og kritikk for sin publisering av navn. I det følgende analyserer jeg de ulike elementene og hvordan de ulike oppfatningene av disse, lå til grunn både for argumentasjonen for og imot bruk av navn. Underkapitlene i dette kapitlet er delt inn etter tematikker som pekte seg ut og som, basert på ulike syn på hvordan historien skal framstilles både ble brukt i og som argumentasjon for og mot publisering av navn. Disse tematikkene var handlingene sin alvorlighetsgrad, tidsavstanden til de omtalte hendelsene, navn som dokumentasjon, at å publisere navn vil frifinne, nyansere og bidra til åpenhet og dialog, mistenkeliggjøring av forfatterens motiver, hensynet til ulike offergrupper, hvem kan navngis og hvordan bruker avisene navn. Under følger analysen av hvordan disse tematikkene ble brukt i argumentasjonen.

4.1 Handlinger som argument for bruk av fullt navn

Det første av hovedargumentene som forfatter Eirik Veum mener taler for hans valg om å publisere fullt navn på aktørene i *Nådeløse nordmenn*-bokserien, bygger på hans oppfatning om at alvorlighetsgraden til handlingene som framstillingene hans omhandler i seg selv legitimerer det å publisere fullt navn på personene som utførte de. Dette fremgår blant annet av hans uttalelser i en artikkel i *Steinkjer-Avisa*, hvor Veum blir sitert på følgende:

«Landsforræderi, drap og tortur er ingen privatsak(...)».⁷⁸ Dette er et argument som Veum gjentar i litt ulike formuleringer⁷⁹ i flere intervju og ofte blir sitert på i flere av artiklene. Dette er også et argument han blir sitert på i debatten rundt boka *De som falt*,⁸⁰ hvor han også argumenterer for at handlingenes alvorlighetsgrad nødvendiggjør publisering av navn.⁸¹ Med andre ord fremstår det som at Veum mener at har en person utført visse handlinger (i dette tilfelle landsforræderi, drap og tortur) har de ikke lenger rett på anonymitet.

Veum får støtte for dette synet i debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien, blant annet av journalisten som skrev artikkelen sitert over fra *Steinkjer-Avisa*. Journalisten skriver følgende: «Med denne bakgrunnen synes vi at det er helt greit at navnene offentliggjøres, selv 70 år etter at dette skjedde».⁸² Med «denne bakgrunnen» vises det her til tidligere i artikkelen hvor bokas beskrivelse av drap og tortur blir omtalt.⁸³ Sven Gjeruldsen kommer også med lignende argumentasjon i sin anmeldelse av boka: «Likevel mener denne anmelder at ondskapen de dømte sto bak, rettferdiggjør offentliggjøringen av navnene så lang tid etter».⁸⁴ Argumentasjonen viser at også andre støtter Eirik Veum sin oppfatning om at alvorlighetsgraden til de utførte handlingene (i form av drap og tortur), legitimerer bruk av fullt navn. Regelen ut fra denne argumentasjonen, blir med andre ord at man kan navngi personer så lenge det de har gjort er alvorlig nok. Et moment til som går igjen i de to argumentene, er at handlingenes alvorlighetsgrad legitimerer navngiving *på tross av* at det har

⁷⁸ Moe, 2012, s. 18.

⁷⁹ «Likevel må en spørre seg om landsforræderi, drap, tortur og mishandling bør være en privatsak?» (Helgesen, 2014d, s. 16.)

⁸⁰ Selmer-Anderssen, 2009b, s. 9.

⁸¹ Veum: «Da vi fant spor av nordmenn i avdelinger som var med på krigsforbrytelser, ble det viktig å vise hvem som gjorde hva(...) Det er forskjell på 17-åringen som gikk på en mine før han fikk avfyrt et eneste skudd og veteranen i Wiking(...)» (Selmer-Anderssen, 2009a, s. 12.)

⁸² Moe, 2012, s. 18.

⁸³ «... er en nådeløs og rystende bok som forteller om drap og tortur...» (Moe, 2012, s. 18) «Her torturerte og myrdet norske ansatte i statspolitiet andre nordmenn. De arresterte norske jøder...» (Moe, 2012, s. 18).

⁸⁴ Gjeruldsen, 2013b, s. 11.

gått så lang tid. Det åpnes dermed for at det at det har gått så lang tid taler mot bruk av navn, men at handlingenes alvorlighetsgrad likevel trumfer dette.

Veum sin argumentasjon blir utfordret i en bokanmeldelse (*Nådeløse nordmenn*-serien) av P. E. Hem. Hem siterer forfatteren Eirik Veum på hans argument (nevnt tidligere) om at landsforræderi, drap, tortur og mishandling ikke burde være en privatsak.⁸⁵ Hem kommer så med følgende kommentar til forfatterens argumentasjon:

Den er modig som svarer benektende på det. Han⁸⁶ mener også at ved å anonymisere vil en belastende mistanke bli rettet mot alle dem som ikke var involvert. Dette er god retorikk, men ikke overbevisende argumentasjon. (...) når vi vet hvor vanskelig mange NS-barn og krigsbarn har hatt det, kunne forfatteren ha trått varsommere.⁸⁷

Hem stiller spørsmål ved legitimiteten til argumentet til Veum. Det kan virke som anmelder mener at Veums argument er formulert slik at det er vanskelig å motsi det, uten at det betyr at argumentet i seg selv er legitimt. Hensynet til etterkommere bør veie tyngre *mot* navngiving enn det handlingenes alvorlighetsgrad skal veie *for*. Anmelderen stiller også spørsmål ved hva som regnes som alvorlig nok til å miste retten til anonymitet. Dette skjer ved at han etterlyser en definisjon av begrepet krigsforbrytelser.⁸⁸

Et annet av Eirik Veum sine argument for å publisere fullt navn bygger også på oppfatningen om at alvorlighetsgraden til handlingene som framstillingen omhandler, ikke bare legitimerer men gjør det *nødvendig* å publisere fullt navn. Men dette argumentet bygger på en oppfatning av at framstillinger som omhandler så alvorlige handlinger som *Nådeløse nordmenn*-serien automatisk medfører at leseren ikke vil tro på framstillingen med mindre det kan knyttes til faktiske personer gjennom navn. Dette fremgår av følgende uttalelse fra Veum:

«Identifikasjon er nødvendig fordi det som har kommet fram er så oppsiktsvekkende, så stygt og så trist at vi må identifisere dem som er med for å i det hele tatt bli trodd.»⁸⁹ Dette argumentet blir sitert i ulike former i flere andre artikler.⁹⁰

⁸⁵ Hem, 2013, s. 48-49.

⁸⁶ Med «ham» vises det her til forfatter Eirik Veum.

⁸⁷ Hem, 2013, s. 48-49.

⁸⁸ Hem, 2013, s. 48-49.

⁸⁹ Eikeland, 2014, s. 24.

⁹⁰ For eksempel: «Mye av det som kommer fram i denne boka, vil oppfattes som så oppsiktsvekkende at det ville vært vanskelig i tro på det om det ble hengende som en anonym beretning» (Solvang, 2014, s. 16) og «- For det første er det som kommer fram utrolig. Å hevde det som kommer fram i bøkene uten å kunne vise til troverdig dokumentasjon, hadde ikke fungert» (Kydland, 2014, s. 7).

I den overnevnte argumentasjonen blir det å ha utført visse *handlinger* framstilt som avgjørende for hvem som kan bli navngitt. Men i andre uttalelser fra Veum fremgår det samtidig at det i noen tilfeller er tilstrekkelig å bare kunne knyttes til, eller være indirekte involvert i de aktuelle handlingene, for å bli navngitt.⁹¹ Det samme blir påpekt i et intervju med Veum.⁹²

Internasjonal praksis som argument for bruk av fullt navn

Eirik Veum blir flere ganger i debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien, sitert på at han trekker inn hvordan andre land reagerer på den norske debatten rundt bruk av navn.⁹³

Internasjonalt har det vekket en viss forbauselse at det i Norge tidvis har vært større fokus på å beskytte identiteten til krigsforbryterne enn å ta inn over seg ugjerningene de faktisk har begått (...).⁹⁴

Det er påfallende at reaksjonene fra utlandet har vært helt motsatt. I Israel sier de at vi bør diskutere handlingene framfor hva de het, de som torturerte og drepte andre mennesker.⁹⁵

Ved å vise til reaksjoner fra utlandet underbygger det Veums eget syn, og etablerer en forståelse av at det er merkelig at fokuset i debatten rundt boka er om det er greit å publisere navn, når man heller burde diskutere og ta inn over seg alle de grusomme tingene som boka forteller at nordmenn gjorde. På denne måten framstiller Veum det som at dette ikke er noe bare han selv mener, men derimot en posisjon som har en presedens også fra utlandet. Hans syn får på denne måten mer legitimitet.

4.2 Tid som argument for å publisere navn

Tidsavstanden til de omtalte hendelsene ble, som nevnt over, antydning som et mulig argument *mot* bruk av navn. I debatten rundt bruk av navn i *Nådeløse nordmenn*-serien blir avstand i tid derimot brukt i langt større grad som et argument *for* å publisere navn. En journalist skriver: «(...) etter 70 år bør tiden være moden for å tegne et enda mer detaljrikt bilde av hva som

⁹¹ «I boka navngis 1.145 nordmenn som arbeidet for det tyske sikkerhetspolitiet. Mange av dem var direkte eller indirekte involvert i handlinger som kan karakteriseres som krigsforbrytelser, tortur, mishandling eller ulovlig frihetsberøvelse.» (Solvang, 2014, s. 16).

«Veum sa at dersom du kokte kaffe til torturisten og vasket cella for blod etterpå, var du direkte involvert og ble identifisert.» (Larsen, 2013, s. 20).

⁹² «Navnelistene inneholder 956 personer. Noen var drapsmenn og torturister, mens andre hadde mer perifere roller i den nazivennlige politiavdelingen.» (Killingberg, 2012c, s. 15.)

⁹³ Veum: «I land som Tyskland og Israel er man overrasket over at man i Norge er mer opptatt av å diskutere offentliggjøring av gjerningspersoners navn, enn å diskutere hva nordmenn faktisk var med på under krigen» (Pedersen, 2014a, s. 23).

⁹⁴ Helgesen, 2014g, s. 12-13.

⁹⁵ Krok, 2014c, s. 17.

faktisk skjedde den gangen».⁹⁶ Det å bruke fult navn blir altså legitimt om det har gått lang nok tid fra de omtalte hendelsene. Eirik Veum benytter også tidsavstanden til de omtalte hendelsene som et argument for bruk av fult navn. Det fremgår av følgende utdrag hvor Veum blir indirekte sitert i en artikkel i *Østlendingen*:

Han forsvarer bruken av navn på torturistene og overgriperne i boka med at snart 70 år er gått siden frigjøringen. Folk klarer å skille mellom de som var overgripere, og etterkommerne. Ondskap går ikke i arv.⁹⁷

Også samfunnsredaktøren i *Romerikes Blad* støtter denne påstanden: «Etterkommere kan føle at slektsnavnet svertes når familiehemmelighetene kommer for dagen. Snart 70 år etter krigens slutt bør det imidlertid være åpenhet om det som skjedde».⁹⁸ Her framstår det som at bruk av fult navn er legitimt så lenge det har gått lang nok tid fra de omtalte hendelsene. Det går samtidig frem at denne tidsavstanden ikke er av hensyn til de som blir omtalt, men til deres familie og etterkommere. Om de omtalte personene ikke hadde hatt familie, kan det tolkes som at det hadde vært legitimt å bruke fult navn uten å vente så lenge etter den omtalte hendelsen. Av hensyn til familien framstår det likevel som at *tid* veier opp for påkjenningen navngivingen eventuelt måtte medføre for familie og etterkommere. Tid framstår som et element som både gjør det lettere for familien å være åpen, og for samfunnet rundt å ikke fordømme familie og etterkommere til de som blir navngitt i boka. En slik oppfatning av situasjonen kan også tyde på at dette manglende skillet mellom hva personene har gjort, og fordømming av og skam hos familien rundt, tidligere har vært et problem, men at avstand i form av tid har lettet eller fjernet denne problemstillingen. Det hevdes derfor at man ikke lenger trenger å ta hensyn til dette i framstillinger av denne historien.

I debatten rundt boka *De som falt* argumenteres det også for at «det er på tide med åpenhet»⁹⁹ om «nordmenn som kjempet på tysk side».¹⁰⁰ Også forfatter Dag Skogheim kommer med lignende argumentasjon.¹⁰¹

4.3 Navngivingens verdi som dokumentasjon i historieskrivingen

Et annet av Veum sine argumenter for å publisere navn i *Nådeløse nordmenn*-serien, er at bruk av navn er en nødvendig del av dokumentasjonen i framstillingen. Veum argumenterer altså

⁹⁶ Sandnesposten, 2014, s. 2.

⁹⁷ Fjeld, 2012b, s. 12.

⁹⁸ Hansen, 2014, s. 18-19.

⁹⁹ Tjønn, 2009b, s. 16-17. NTBtekst, 2009.

¹⁰⁰ Tjønn, 2009b, s. 16-17. NTBtekst, 2009.

¹⁰¹ «(...) mener at tiden er overmoden for større åpenhet om norsk krigshistorie. (...)» (Larsen, 2009a, s. 22-23.)

ikke bare for bruk av navn som noe han subjektivt har valgt å gjøre, men som en objektivt nødvendig del av dokumentasjonsgrunnlaget i framstillingene. Det fremgår blant annet av følgende sitat fra Veum:

En anonym historie kan heller ikke kontrolleres og etterprøves. Åpne kilder og åpne navn gjør det mulig.¹⁰²

Vær varsom plakaten handler også om at påstander skal dokumenteres. Det er det jeg gjør i mine bøker.¹⁰³

Her legges det opp til at bruk av fullt navn i framstillingen er like nødvendig som bruk av kildehenvisninger. Bruk av fullt navn blir legitimert ved å tilskrive det samme funksjon som kilder, nemlig å dokumentere påstander i teksten og gjøre det mulig for andre å kontrollere påstandene. Nødvendigheten av dette, underbygger Veum også med å trekke fram den tidligere omtalte alvorlighetsgraden til handlingene og temaet han skriver om:

Skal man først skrive en bok om en konkret politiavdeling, og en så grov avdeling som Statspolitiet var, ville det ha vært direkte uansvarlig å ikke navngi. Ved å gjøre det kan også opplysningene ettergås og undersøkes, noe som er viktig når man publiserer et slikt materiale(...).¹⁰⁴

Jeg har valgt å være åpen om alt. (...) for å kunne bli ettergått (...) Jeg vet det vil bli reaksjoner men jeg synes det er viktig å offentliggjøre dette. Når jeg skulle skrive en bok om Hirden var det ingen annen måte å gjøre det på.¹⁰⁵

Behovet for å bruke navn som dokumentasjon virker å trumfe eventuelle negative konsekvenser og reaksjoner det måtte medføre. Veum underbygger sitt syn ytterligere ved å framstille det som det eneste rette alternativet, og ikke et valg han har tatt som er åpent for diskusjon.

Veum får en viss støtte for påstanden om at framstillingene bør inneholde fullt navn. Dette fremgår av kommentar fra Redaktøren i Dagsavisen, som trekker fram at det å publisere navn konkretiserer framstillingen slik at den ikke blir glemt.¹⁰⁶ Det fremgår også i en bokanmeldelse av Odd Myklebust som mener at bruk av navn er nødvendig for å få kunne

¹⁰² Solvang, 2014, s. 16.

¹⁰³ (Pedersen, 2014a, s. 23.) Forfatter Eirik Veum viser her til og kommer med motsvar til en uttalelse fra Ida Jackson i en annen artikkel, hvor hun kritiserer han for å publisere navn. Hun hevder i den forbindelse at man i følge Vær varsomplakaten, ikke skal oppgi navn på personer som ikke selv har søkt offentligheten. (Pedersen, 2014b, s. 22-23.)

¹⁰⁴ Holberg, 2012, s. 6-7.

¹⁰⁵ Langsæter, 2013, s. 8.

¹⁰⁶ «Ved å knytte navn til overgriperne, sikrer vi at den brutale, norske nazismen ikke forsvinner inn i historien som ansiktsløs og anonym. Konkretisering av kunnskap gjør den lettere å huske. Og dette er vår viktigste kollektive lekse.» (Johnsen, 2013, s. 3.)

«forklare Statspolitiet sin virksomhet», i tillegg til at det gjør at «tragedien kommer nærmere på leseren».¹⁰⁷

Eirik Veum sin argumentasjon møter imidlertid også motstand, blant annet fra Arnfinn

Moland, leder for hjemmefrontmuseet, som hevder at:

(...) det er totalt unødvendig å navngi 956 ansatte i Statspolitiet(...) - Det går utmerket godt an å beskrive metodene og omfanget uten å bruke navn. Det er også gjort før. Vi trenger ikke 956 navn.¹⁰⁸

Andre historikere, forskere og journalister kommer med lignende uttalelser om at bruk av navn ikke er nødvendig for å få fram historiske poenger, og at det ikke har noen historisk interesse.¹⁰⁹ Bruk av navn i framstillingen fremstår ut fra disse uttalelsene som unødvendig, ettersom det ikke tilfører teksten noen ytterligere verdi, og derfor heller ikke utgjør et nødvendig krav som dokumentasjon. Det virker også som Moland prøver å gi sitt syn ytterligere tyngde ved å hevde at denne typen historie er blitt skrevet før uten å bruke navn. Dette kan tolkes som at det å ikke bruke navn er normen fra tidligere og dermed den rette måten å gjøre det på. Det kan også tolkes som at tidligere framstillinger har fungert bra uten navn. Samtidig viser han ikke til noen konkrete eksempler på at det har blitt gjort.

Forfatter Veum sitt svar på kritikken blir først omtalt, så direkte sitert i den samme artikkelen som Moland uttaler seg i. Artikkelen innleder med å hevde at forfatter Veum påstår at Norges hjemmefrontmuseum prøver å legge lokk på sannheten, og siterer Veum på følgende:

- Det er beklagelig. På den måten er de også med på å opprettholde alle de negative følelsene som fortsatt finnes om dette temaet i Norge, men det er kanskje det de ønsker.¹¹⁰

Denne uttalelsen går lengere enn de tidligere uttalelsene om at navn er en nødvendig del av kildene. Argumentasjonen legger opp til at den «sanne» historien kun kan komme fram om fulle navn blir benyttet i framstillingen. Veum beskylder altså ikke Hjemmefrontmuseet for å

¹⁰⁷ «Her skånes ingen. Alle ansatte er nevnt og beskrevet, åpenbart fordi det er umulig å forklare Statspolitiets virksomhet uten å beskrive omfanget. Personer ved navn nevning gjør også at tragediene kommer nærmere på leseren.» (Myklebust, 2012, s. 3.)

¹⁰⁸ Killingberg, 2012b, s. 5.

¹⁰⁹ Olav Njølstad, historieprofessor: «...har det ingen historisk interesse å offentliggjøre navnene på alle og enhver som begikk klanderverdige handlinger som medlemmer av Statspolitiet, Hirden og Gestapo...» (Schou, 2014a, s. 18).

Forsker Hans Hosar: «Historiske poenger kan en ofte få fram på en god måte uten at navn nevnes(...)» (Aftenposten, 2013, s. 6-7).

Redaktøren i Dagsavisen: «Veum argumenterer for at detaljnivået er viktig, men det fremstår som unødvendig for den historiske relevansen og ikke minst er det tyngende for lesingen» (Johnsen, 2012, s. 2).

Privatperson: «(...) men bøkene er like opplysende historie om navnene ikke hadde stått der» (Slinning, 2015, s. 22-23).

¹¹⁰ Killingberg, 2012b, s. 5.

ikke ville framstille historien, men det at de ikke vil publisere fult navn i framstillingene blir av Veum sett på som en måte å hindre at den «sanne» historien om andre verdenskrig kommer fram. Å publisere fult navn i framstillingene blir slik ikke bare et element som tilfører framstillingen noe ekstra, men er derimot en grunnleggende og nødvendig del for at hele historien skal komme fram. Som et resultat av dette, mener Veum at Hjemmefrontmuseets posisjon bidrar til å opprettholde negative følelser rundt temaet. Han mistenkeliggjør også museets motiver ved å stille spørsmål ved om de kanskje ønsker å opprettholde de negative følelsene rundt denne delen av historien. Eirik Veum sin kommentar får det også til å framstå som at han mener at det nå vil bli mer «positive følelser» rundt denne delen av historien når «sannheten», i form av hans framstilling, nå får komme fram.

Veum virker altså å mene at hans framstilling med bruk av navn, gir den «sanne» historien. Men i tillegg trekker han også fram at å publisere navn er nødvendig for å få fram alle delene eller sidene av historien. Det fremgår av de to følgende direkte og indirekte sitatene av forfatter Veum:

(...) det er riktig å oppgi navnene for at man skal få kjennskap til alle sidene ved norsk krigshistorie, også den som er ubehagelig.¹¹¹

Selv mener han hullene i historien ikke ville blitt fylt på en troverdig måte uten å identifisere.¹¹²

Veum kommer også med lignende argument i debatten rundt boka *De som falt*.¹¹³ Dette synet på effekten av å publisere navn blir delt av blant annet Charles Karlsen (lokalhistoriker)¹¹⁴ og Roy Vidar Bernhus som har en mor som ble dødsdømt (men senere benådet) for å ha jobbet for den tyske okkupasjonsmakten. Bernhus blir indirekte sitert i to ulike artikler:

(...) [Bernhus] forstår at mange misliker at Veum skriver om mennesker som ikke kan forsvare seg, men han synes boka er verdifull historie.¹¹⁵

Han [Bernhus] sier til NRK at han synes det er viktig at historien kommer fram.¹¹⁶

En person som velger å uttale seg anonymt og som er sønn av en som var frontkjemper og statspolitimann, gir også sin støtte til bruk av navn: «- Egentlig synes jeg det er helt riktig.

¹¹¹ NTB, 2012, s. 8.

¹¹² Kydland, 2014, s. 7.

¹¹³ «-Motivasjonen var å få kunnskap og åpenhet rundt et område som det har vært lagt lokk på.» (Selmer-Andressen, 2009a, s. 12.)

¹¹⁴ «På den andre siden er også støtten for å offentliggjøre navnene stor... – Det er helt riktig å gjøre det. Det er bra at historien kommer fram i lyset, og da er det en selvfølge at navnene skal brukes...» (Holberg, 2012, s. 6-7).

¹¹⁵ Aasum, 2014, s. 10-11.

¹¹⁶ Sylte, 2014, s. 22-27.

Dette er en del av historien og den bør komme fram(...)».¹¹⁷ En annen etterkommer kommer med lignende uttalelser.¹¹⁸

Forfatter Eirik Veum sin bruk av fullt navn blir kritisert av bokanmelder Per E. Hem:

Veum bryter med Riksarkivets praktisering av taushetspliktsbestemmelsene i slike saker, en praksis alle seriøse forskere må forholde seg til. Veum har kunnet tillate seg å gjøre egne vurderinger om taushetsplikt fordi han har skaffet informasjonen annet steds fra, han har ikke vært gjest på riksarkivets lesesal. Det er likevel et enormt materiale han har hatt tilgang til. Hvorfra stammer alt sammen? Han gjør det ikke enkelt for forskere og andre som måtte ønske å benytte hans arbeid som utgangspunkt for videre undersøkelser eller som ønsker å kikke ham i kortene. Etterprøvbarehet fordrer åpne kilder.¹¹⁹

Dette argumentet har to poenger. For det første trekker Hem Veums beslutning om å benytte fullt navn i tvil ved å påpeke at dette valget går på tvers av Riksarkivets bestemmelser. Dette får tyngde ved at Riksarkivet er en viktig autoritet innen historieforskningen. Videre angriper argumentet Eirik Veum sin autoritet og legitimitet ved å si at «alle seriøse forskere» forholder seg til denne taushetsplikten. Selv om Veum ikke utgir seg for å være forsker, men journalist, svekker denne formuleringen likevel Veum og framstillingens legitimitet ved å indirekte kalle han useriøs. Det andre elementet i dette argumentet er en kritikk av Eirik Veum sin beslutning om å basere seg på kilder som er hentet inn fra andre steder enn Riksarkivet. Dette resulterer i at kildene, som Veum har benyttet er vanskelig å finne for andre, som igjen fører til at påstandene i framstillingen er vanskelig å kontrollere.

Det er altså to ulike oppfattelser av bruk av navn. Veum selv mener hans bruk av navn og kilder er den eneste rette måten å gjøre det på for å sikre at alle påstander er dokumenterte og kan etterprøves, mens andre hevder at bruk av navn er useriøst, unødvendig og strider mot normene for hvordan man skal skrive historie. Videre stilles det spørsmål ved opphavet til kildene som Veum har brukt. Påstander om at det er vanskelig å finne dem, får både kildene og framstillingen til å fremstå som mindre pålitelig.

Veum sin påstand om at å publisere navn i framstillingene fungerer som dokumentasjon som gir mer kunnskap og får fram hele historien, underbygger han ytterligere ved å trekke fram det han hevder er andre positive effekter av å publisere navn. Neste delkapittel vil gjennomgå den delen av Veum sin argumentasjon.

¹¹⁷ Schou, 2012b, s. 2-3.

¹¹⁸ Sønnen til en som var i Statspolitiet (anonymisert): «-Dette er en del av historien og den bør komme fram» (Moen, 2012, s. 4).

¹¹⁹ Hem, 2013, s. 48-49.

4.4 Nyansering av en sammensatt gruppe og «frifinnelse» fra mistanke

Et annet av forfatter Veum sine argumenter for å publisere fullt navn i sine framstillinger bygger videre fra det forrige argumentet om at navn er nødvendig som dokumentasjon i teksten. Men i denne videreføringen bygger argumentet mer på det Veum mener vil være positive *konsekvenser* av å ha med denne dokumentasjonen i form av navn. Argumentasjonen går ut på at han hevder at det å publisere fullt navn i framstillingene er nødvendig for å få fram nyansene og forskjellene innad i det han mener er en sammensatt gruppe, og på den måten få bedre innsikt i denne gruppen av nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS. Dette fremgår av flere av Eirik Veum sine uttalelser rundt boka *De som falt*:¹²⁰

-Vi vil få fram nyanser gjennom åpenheten. Særlig når vi fant spor av nordmenn i avdelinger som drev med krigsforbrytelser, ble det viktig å være tydelig på hvem som var hvor og gjorde hva.¹²¹

Et av de sterkeste argumentene for å dokumentere hvor de 836 tjenestegjorde, og i hvilke avdelinger, og omstendigheter rundt deres død, er å gi kunnskap – og dermed fjerne usikkerhet og tvil. Vi føler også behovet for å åpne for en langt større nyansering i synet på og oppfatningen av norske frontkjemper og deres gjerninger og ugjerninger(...)¹²²

Veum sin argumentasjon for at det å publisere navn i framstillingene er nødvendig får å få tydelig fram nyansene innenfor gruppen av de som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, underbygger han igjen ved å hevde at framstillingen må presisere hvem som gjorde hva for å hindre at mistanke blir rettet mot andre. Dette fremgår av uttalelser han blir sitert på i flere ulike artikler i debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien:¹²³

Ved klart og tydelig å fortelle hva som ble gjort av hvem, unngår man å kaste mistanke på uskyldige(...).¹²⁴

¹²⁰ «(...) ved å navngi blir hver enkelt skjebne konkret belyst.» (Rydne & Solberg, 2009, s. 38.)

«Åpenhet er sentralt for å gi kunnskap – som kan få oss til å forstå, om ikke akseptere valgene som ble tatt. Et mål ved å offentliggjøre oversikten over hvem de falne var (...) har vært å gi svar.» (Brøske & Pettersen, 2009, s. 32.)

«Men skal det kunne gis noe svar, må det være åpenhet om alle sider ved frontkjempernes historie. Tausheten må legges til side, (...) -Vi tror at vårt verk vil skape klarhet og renske luften. Ved å bore såpass dypt i frontkjempernes rekker har vi vært i stand til å finne ut hvem som deltok i krigsforbrytelser.» (Tjønn, 2009b, s. 16-17.)

«-Vårt mål med boka er å spre kunnskap, skape forståelse, men ikke aksept(...)» (Larsen, 2009a, s. 22-23.)

¹²¹ Selmer-Anderssen, 2009b, s. 9.

¹²² Ringsaker Blad, 2009a, s. 16.

¹²³ Veum sitert: «(...)anonymisering skaper usikkerhet, fører til misforståelser og rammer dem som ikke ble dømt(...)» (NTBtekst, 2013). «Det nytter ikke å generalisere dette materialet. Jeg vil gå mest mulig konkret ut for å hindre mistanker mot personer som likevel ikke gjorde noe galt(...)» (Johansen, 2013, s. 16).

¹²⁴ Pedersen, 2014a, s. 23.

Ved å anonymisere vil en belastende mistanke også bli rettet mot alle dem som ikke var involvert.¹²⁵

Veum bruker også lignende argumentasjon i debatten rundt boka *De som falt*.¹²⁶ Veum sine uttalelser tyder på at han mener at de som skriver historien har et ansvar for å presisere med navn hvem som gjorde hva for å hindre ryktespredning og sikre at ikke andre blir utsatt for mistanke.

Dette resonnementet underbygger Veum med å hevde at tidligere framstillinger uten navngiving har ført til at alle som samarbeidet med eller jobbet for den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, har blitt mistenkt for alvorlige handlinger som kun en mindre gruppe av de faktisk utførte.¹²⁷ Veum omtaler også den tidligere historiefamstillingen sin manglende bruk av navn som å «legge lokk på historien».¹²⁸ Denne argumentasjonene minner om den tidligere omtalte kritikken Veum brukte mot Hjemmefrontmuseet. Og bygger i denne sammenheng på Veum sin oppfatning om at tidligere framstillinger ikke har kunnet få fram nyansene innad i gruppen av nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, ettersom det ikke har inneholdt navn på alle. Så det er først nå gjennom hans framstilling, som inneholder navn, at historien blir konkretisert nok til å få fram alle nyansene innad i denne gruppen og på den måten vise at det var en sammensatt gruppe. En slik argumentasjon benytter Veum også i debatten rundt boka *De som falt*.¹²⁹ «-Bare med full åpenhet kan vi få svar på spørsmål som har vært feiet under teppet i snart 65 år(...) og det er viktig for det norske samfunnet å få svar på det.»¹³⁰

Veum underbygger også argumentet om at å publisere navn er nødvendig for å hindre usikkerhet og ryktespredning, ved å trekke fram de potensielle negative konsekvenser

¹²⁵ Helgesen, 2014f, s. 43.

¹²⁶ Veum: «Ved å ikke offentliggjøre navnene på disse, vil mistanken også falle på dem som ikke har gjort seg skyldig i krigsforbrytelser(...)» (Larsen, 2009a, s. 22-23.)

¹²⁷ Debatt om Nådeløse nordmenn-serien: «Å legge lokk på denne siden av krigsoppgjøret hadde etter Veums mening negative følger. Ryktene gikk selvsagt, og nordmenn som var relativt passive og til dels motvillige i tyskersamarbeidet, kunne bli likestilt med de verste torturister. Uten åpenhet, ingen nyansering. Skygger er vanskelige å bekjempe, motstanden må rettes mot faktiske personer med navn og ansikt...» (Folkestad, 2018, s. 20).

Debatt om boka *De som falt*: «(...)ved å navngi de få som var knyttet til avdelinger som begikk krigsforbrytelser, får frem at de øvrige ikke var involvert. Hemmeligholdet og anonymiseringen har vært et problem hele veien(...)» (Weisser, 2009, s. 4.)

¹²⁸ Folkestad, 2018, s. 20.

¹²⁹ «-Dessuten har nyansene manglet i den offentlige debatten.» (Brøske & Pettersen, 2009, s. 32.)

¹³⁰ Tjønn, 2009b, s. 16-17.

anonymitet kan ha for pårørende og etterkommere. Dette fremgår av Veums uttalelser rundt *Nådeløse nordmenn*-serien: «Å gi ut en slik bok, uten å være tydelig på hvem som gjorde hva, ville vært uansvarlig. Da ville titusener av familier sitte igjen og lure på om deres familier var involvert(...)».¹³¹ Å benytte fullt navn i framstillingene er dermed det eneste ansvarlige alternativet. De som skriver historien blir altså tillagt et ansvar for ikke bare å skrive historien på en faglig god måte, men også for å fjerne enhver usikkerhet hos leseren og eventuelle etterkommere om hvem som gjorde hva.

I forbindelse med Veum sitt argument om at navn er nødvendig for å hindre mistanke og ryktespredning, hvem er det som har vært utsatt for denne mistanken? I debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien benytter Veum flere ulike betegnelser på den gruppen som han nå mener blir fritatt fra mistanke, både «de som ikke ble dømt», «de som ikke gjorde noe galt», «uskyldige» og «de som ikke var involvert». Ut fra den første betegnelsen virker det som at Veum mener at kun de som ble dømt i oppgjøret etter krigen er de som bør identifiseres i dag. Alle andre bør fritas fra mistanke. Rettsoppgjøret etter krigen blir her styrende for hvem som handlet rett og galt under krigen. Ut i fra de tre neste overnevnte beskrivelsene kan det derimot virke som alle som levde under krigen har vært under mistanke, også folk som var helt «uskyldige» som han skriver. Ser man derimot på andre uttalelser fra Veum, virker det som det er snakk om en avgrenset gruppe som har vært utsatt for uberettiget mistanke: «-Det ville vært helt uansvarlig å utgi dette uten å bruke navn på de involverte. Da ville alle ansatte i politiet blitt mistenkt for deltakelse i blant annet tortur og henrettelser(...)».¹³² Ut fra dette og en tilsvarende uttalelse om Hirten¹³³ framstår det som at Veum ikke mener at alle i hele Norge har vært under mistanke, men at det er snakk om at en større gruppe av personer som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten gjennom stillinger i Statspolitiet eller Hirten, som har blitt mistenkt for å ha utført grove handlinger som kun noen personer innenfor denne gruppen har stått bak. I debatten rundt boka *De som falt* benytter Veum derimot betegnelser som «nordmenn som vervet seg til tysk krigstjeneste»,¹³⁴ «frontkjempere»¹³⁵ og «nordmenn

¹³¹ Schou, 2013b, s. 2.

¹³² Killingberg, 2012b, s. 5.

¹³³ «...det ville vært uforvarselig av ham ikke å navngi hvem som gjorde hva under krigen. – Det var f.eks. 72 Hirdmenn som deltok i disse aktuelle arrestasjonene av jødene, mens det var 28000 i Hirten som ikke deltok. Ved å ikke navngi, ville jeg kastet mistanke på alle disse...» (Pettersen & Eisenträger, 2013, s. 31.)

¹³⁴ Tjønn, 2009a, s. 15.

¹³⁵ Hagen, 2009, s. 54. Tjønn, 2009b, s. 16-17.

som valgte «feil side»¹³⁶ om de som har vært utsatt for mistanke. Det er med andre ord her snakk om en avgrenset gruppe.

Eirik Veum får støtte for argumentet om at publisering av navn i *Nådeløse nordmenn*-serien var nødvendig for å hindre usikkerhet og mistanke i en bokanmeldelse av Sven Gjeruldsen,¹³⁷ som blant annet hevder at forfattere Veum «(...)ikke hadde noe annet valg enn å navngi de som utførte ugjerninger mot de som kjempet mot tyskerne».¹³⁸ Videre skriver anmelderen at: «Det er nettopp det at Veum tør å kalle en spade for en spade, som gjør boken viktig sett i et historisk perspektiv».¹³⁹ At forfatteren «tør» å navngi blir oppfattet som modig, og dette modige valget gjør boka «viktig i et historisk perspektiv». Dette får Veums bruk av navn til å framstå som et forbilde for hvordan historien bør skrives. Også boka *De som falt* får støtte for å ha publisert navn.¹⁴⁰ En av de som støtter publiseringen av navn er Efraim Zuroff ved Weisenthal-senteret:

-Det er en viktig bok. Jeg er ikke i tvil om at det var rett å identifisere dem som var med på dette (...) - Historien om nordmenn som deltok i krigsforbrytelser, det er ett av de styggeste skjelettene i det norske skapet. Det er verken bra for Norge eller sannheten(...) ¹⁴¹

Veum sitt valg om å publisere navn i *Nådeløse Nordmenn*-serien blir kritisert av redaksjonen i *Dagsavisen*. De hevder at boka ikke bidrar til å nyansere gruppen, men derimot fjerne nyansene. Dette bygger på redaksjonen sin oppfatning av at det å publisere navn på den måten Veum gjør er unyansert:

Veum kunne hatt finere filtre på. Noen unge og uforstående mennesker, kanskje selv misbrukt og i randsonen av den tyske okkupasjonsmakta, kunne vært forskånet i alle av Veums bøker. Den historiske verdien ville neppe vært forringet. Men Veums metode er konsekvent, og alle opplysninger er veldokumenterte. Nordmenns medvirkning til tyskernes skarpeste og mest brutale våpen, Gestapo, er viktig å få dokumentert og tilgjengeliggjort.¹⁴²

Innlegget er todelt; på den ene siden skryter redaksjonen av Veums veldokumenterte framstilling, men samtidig hevder han at alle de navnene Veum har valgt å ta med ikke er nødvendig for å få fram hele historien.

¹³⁶ Brøske & Pettersen, 2009, s. 32.

¹³⁷ Gjeruldsen, 2013a, s. 14.

¹³⁸ Gjeruldsen, 2013a, s. 14.

¹³⁹ Gjeruldsen, 2013a, s. 14.

¹⁴⁰ Anmelder Eivind A. Pettersen: «Det er på tide at frontkjemperne får et ansikt etter å ha havnet i unåde både hos sine familier og den norske stat. Det har de fått i denne boken.» (Pettersen, 2009, s. 29.)

¹⁴¹ Krok, 2013c, s. 11.

¹⁴² Dagsavisen, 2014b, s. 4.

Veum sin påstand om at å publisere navn i *Nådeløse nordmenn*-serien vil gi et mer nyansert bilde av den omtale gruppen og fjerne ryktespredning og mistanke blir også utfordret og kritisert i debatten. Kritikerne hevder at publisering av navn vil ha en helt motsatt effekt av det Veum selv påstår. Kritikken bygger på en forståelse av at det at Veum ukritisk har navngitt «alle» uavhengig av hva de gjorde og hvilken rolle de hadde, har ført til generalisering ved at det ikke får fram nyanser, men fjerner dem. Dette fremgår i flere bokanmeldelser,¹⁴³ og et debattinnlegg av Svein Egil Omdal:¹⁴⁴

Det nye og oppsiktsvekkende i Veums bok, er at han navngir samtlige ansatte i Statspolitiet under okkupasjonen, også de som ikke tidligere er identifisert, også de som ikke var torturister, også de som i rettsoppgjøret bare fikk en bot på 500 kroner eller et forelegg, også de som bygget seg et nytt og samfunnsgavnlig liv etter krigen, også de som ennå er i live. Om en den gang 17 år gammel kontorbetjent fra Stavanger, som ikke ble anklaget for så mye som en ørefik, står det at «det er uklart om hun fikk dom under rettsoppgjøret». Men i boken skal hun, med navn og fødselsdato.¹⁴⁵

Også Per E. Hem kommer med lignende kritikk i sin bokanmeldelse, hvor han trekker fram det han mener er feil i boka. Han påpeker at mange av personene oppført under overskriften: «Hirdmedlemmer som utførte vold, mishandling og drap»¹⁴⁶ i den ene *Nådeløse nordmenn* boka, ikke burde stå der grunnet at det ikke står noe om at de faktisk utførte slike handlinger.¹⁴⁷ Omdal og Hem mener altså at måten Veum velger å oppgi navn på, både på folk som utførte tortur og andre som ikke gjorde det, i en og samme bok, gjør at de blir framstilt som en unison gruppe og at nyansene forsvinner. At alle navngis under den samme overskriften; *Nådeløse nordmenn* mener de også tilfører alle de navngitte visse karakteristikk uavhengig av hva de gjorde.

En annen kritikk av måten navn blir publisert på i *Nådeløse nordmenn*-serien, bygger på en forståelse av at det å gå bredt ut og navngi så mange i framstillingen, ikke fører til at aktører blir frifunnet fra mistanke men derimot at personene som blir navngitt blir hengt ut. Det fremgår av en uttalelse fra Ida Jackson (forfatter og etterkommer av SS-soldat/frontkjemper): «- Dette er å ta navngivingen til et nytt og problematisk nivå. Det blir *name and shame*. Det er

¹⁴³ Anmelder Odd Myklebust: «Samtidig avslører denne metoden også bokens store etiske problem: Her skjæres alle over en kam» (Myklebust, 2012, s. 3.)

¹⁴⁴ «Veum har klart sitt arbeid for «Nådeløse nordmenn». Men mange av dem han navngir, var ikke torturister eller krigsforbrytere. De var kanskje landssvikere etterden brede definisjonen som ble brukt i rettsoppgjøret, men de var ikke nådeløse. Her er de listet opp og avbildet sammen med torturister som ble henrettet for sine forbrytelser. Selv ansatte i ordenspolitiet som i enkelte aksjoner bistod Stapo, blir navngitt. Eirik Veums nidkjærhet er uten grenser» (Omdal, 2012, s. 20.)

¹⁴⁵ Omdal, 2012, s. 20.

¹⁴⁶ Hem, 2013, s. 48-49.

¹⁴⁷ «Vi skulle vente at alle minibiografiene korresponderer med overskriften, men i mange tilfeller står det ingenting om at vedkommende har begått slike ugjerninger.» (Hem, 2013, s. 48-49.)

vel mer interessant hva de gjorde, enn hva de het(...)».¹⁴⁸ Hun mener framstillingen heller burde fokusert på handlinger og ikke navn, ettersom navn fremstår som uinteressant for å få fram historien, og dermed kun noe som er tatt med for å henge ut de navngitte.

Argumentasjonen til to anonymiserte etterkommere av nordmenn som jobbet i Statspolitiet og Hirden virker å bygge på den samme oppfatningen.¹⁴⁹

- Det er for dumt at noen skal grave i dette i dag. Hva godt kan komme ut av det? Jeg mener at man bør omtale hendelser, men man trenger ikke offentliggjøre navn. Det er usmakelig, (...) Hva skal vi med denne boka? Har den en avskrekkende effekt? Det tror jeg ikke (...).¹⁵⁰ (Statspolitiet-etterkommer, anonym).

Bruk av navn blir altså framstilt som unødvendig ettersom det ikke tilfører framstillingen noen ekstra verdi. Det blir også framstilt som usmakelig og lite hensynsfullt, ved at ubehaget det påfører blir trukket fram. Å skrive om dette blir også framstilt som tåpelig og unødvendig.

Gir åpenhet og dialog

Forfatteren av *Nådeløse nordmenn*-serien Eirik Veum, trekker også fram det han mener er enda en positiv effekt av å navngi i framstillingene, nemlig at bruk av fullt navn vil medføre mer åpenhet og dialog rundt den delen av historien som omhandler nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS. Dette fremgår av et av Veum sine uttalelser i debatten, der han hevder at hans framstilling «(...)vil skape mer åpenhet».¹⁵¹ I en annen artikkel blir det også referert til etterordet i den tredje boka i serien, hvor Veum skriver at målet med bøkene er å «bidra til økt åpenhet om alle sider ved norsk krigshistorie, også de ubehagelige. Det har også bokutgivelsen bidratt til».¹⁵² Det fremstår som Eirik Veum ser på seg selv og sine framstillinger som et foregangseksempel, ettersom han hevder at framstillingene vil medføre mer dialog og åpenhet rundt sider av krigshistorien som det til nå ikke har vært snakket så mye om. I den samme artikkelen blir Ida Jackson (forfatter og etterkommer av en SS-soldat/frontkjemper) sitert på sin kritikk:

Den omfattende navngivingen kan virke mot sin hensikt (...) Jeg tror disse bøkene er samtaledempere like mye som de er samtaleåpnere for etterkommerne (...) - Jeg blir kontaktet av svært mange etterkommere i familier med landssvikere, som forteller at familien er blitt traumatisert av å se seg selv omtalt i Eirik Veums bøker. De reagerer med å nekte å snakke mer om hva som skjedde under krigen.¹⁵³

¹⁴⁸ Pedersen, 2014b, s. 22-23.

¹⁴⁹ Hirden-etterkommer (anonym): «-Jeg skjønner ikke hensikten med å navngi. Det er helt unødvendig. Dette er veldig ubehagelig. Dette kommer som et sjokk for meg» (Ravn, 2013, s. 48-49.)

¹⁵⁰ Kristensen & Os, 2012, s. 8-9.

¹⁵¹ Telemarksavisa, 2012, s. 56-57.

¹⁵² Pedersen, 2014b, s. 22-23.

¹⁵³ Pedersen, 2014b, s. 22-23.

Implisitt ligger det i dette utsagnet altså en forståelse av at det, i hvert fall til en viss grad, allerede har eksistert en dialog og åpenhet rundt dette temaet, men at navngivingen nå har ført til at etterkommere føler seg uthengt og traumatisert og derfor ikke lenger ønsker å snakke om det. Dette vitner om en motsatt konklusjon enn Eirik Veum, som svarer:

- At dette skal være samtaledempende – vel, nå har det gått tre generasjoner og 70 år uten at man har snakket åpent om nordmenn som var i tyskernes tjeneste. At dette skulle endre seg ved at noen fortsetter å være tause, er et resonnement som ikke henger sammen.¹⁵⁴

I debatten rundt boka *De som falt* kommer Veum også med lignende argumentasjon om åpenhet, men underbygger også gyldigheten av dette argumentet med at en slik økt dialog og åpenhet også er ønsket av det norske folk.¹⁵⁵ En slik oppfatning av åpenhet og dialog som noe positivt fremgår også av følgende sitat av medforfatter Geir Brenden: «Mange har valgt å ikke være åpen om dette, og det har vært problematisk. De som har valgt å være åpen om deltakelse på tysk side har det gått lettere for. Dette er historie nå(...)».¹⁵⁶

4.5 Mistenkeliggjøring av forfatterens motiver

Dette delkapittelet vil hovedsakelig fokusere på mistenkeliggjøring av motivene til forfatter Eirik Veum, ettersom analysen avdekte at dette hovedsakelig var hans motiver som ble kritisert i debatten. Mistenkeliggjøringen blir også rettet mot Geir Brenden som er medforfatter på en av Veums bøker (*De som falt*). Analysen avdekte imidlertid at det også var eksempler på mistenkeliggjøring rettet mot forlaget bak boka *Liste nr. 1*, og disse vil også bli gjennomgått.

Analysen har allerede presentert momenter som forfatter Veum selv trekker fram og betegner som positive effekter av å publisere navn på i *Nådeløse nordmenn*-serien, og som han benytter i sin argumentasjon for å publisere navn. En del av kritikken og argumentasjonen mot måten han navngir på, bygger derimot på påstander om at Veum har «dårlige» eller «lite prisverdige» motiver bak valget om å publisere navn.

¹⁵⁴ Pedersen, 2014a, s. 23.

¹⁵⁵ Veum: «-Vi ønsker å skape åpenhet omkring et av de mest betente kapitlene i vår historie(...)» (Larsen, 2009a, s. 22-23.)

Veum: «Vi tror det er positivt å få belyst også denne vanskelige og vonde siden av vår nære historie.» (Weisser, 2009, s. 4.)

Veum: «Folk vil vite nyanser og årsaker.» (Krok, 2018, s. 10.)

¹⁵⁶ Gulbrandsen, 2010, s. 22.

Veum sin avgjørelse om å oppgi fullt navn på så mange i *Nådeløse nordmenn*-serien, kombinert med hans valg av tittel på boka, blir kritisert av Ida Jackson. Hun hevder at dette kun ble gjort for å sensasjonalisere stoffet, snarere enn å tilføre ny kunnskap.

Navngivingen i seg selv er ikke hovedproblemet. Jeg er mer skeptisk til hvordan dette gjøres (...) Premisset for bøkene er en oversikt over alle som var slemme, se om du kjenner noen som står der. Det blir en slags ondskapens skatteliste. Også markedsføringen og innpakningen er problematisk, med «Nådeløse nordmenn» i fete typer, og et veldig fokus på ondskap. Men ingen tror at Gestapo var snille. Et oppslagsverk over norske Gestapofolk, gjør ikke nødvendigvis at man skjønner Gestapo bedre.¹⁵⁷

Videre fremgår det av kritikken at Veum både tillegges motiver om å kun publiserer navn for å sensasjonalisere stoffet i tillegg til påstander om at han spiller på folks nysgjerrighet og kikkermentalitet. Og kritikken bunner i at Veum tilskrives alle disse motivene fordi det hevdes at han i bunn og grunn kun har økonomiske motiv for å publisere så mange navn i *Nådeløse nordmenn*-serien, snarere enn et ønske om å tilføre ny kunnskap om emnet.

Både akademikere og anmeldere kommer med beskyldninger om at Veum kun tok med navn for å spille på folks nysgjerrighet slik at boksalget skulle gå bra.¹⁵⁸ Dette fremgår blant annet fra en indirekte sitert uttalelse fra historieprofessor Ole Kristian Grimnes: «(...) [Grimnes] mener Veum ikke har noe godt motiv for å gjengi hvert eneste navn. Han mener forfatteren tjener penger på andres lidelse(...)».¹⁵⁹ Førsteamanuensis Baard Borge blir også indirekte sitert i den samme artikkelen på at han stiller spørsmål ved: «hva som er meningen med å navngi alle disse personene, utover å pirre folks nysgjerrighet.»¹⁶⁰ Det fremgår også av artikkelen at Borge er enig med Grimnes i at: «(...) motivet egentlig er å tjene penger, snarere enn å bidra med ny kunnskap om krigen».¹⁶¹ Også historieforsker Johnny Haugen kommer med indirekte beskyldninger i sitt debattinnlegg om at Veum kun har benyttet navn for å spille på folks nysgjerrighet og oppnå høye salgstall.¹⁶²

¹⁵⁷ Pedersen, 2014b, s. 22-23.

¹⁵⁸ Bokanmeldelse av Terje Carlsen: «Det er sikkert svært god butikk å kolportere navnene til 1145 norske kvinner og menn som nådeløse og brutale, hinsides gode nordmenn» (Carlsen, 2014, s. 28-29.)

Historieprofessor Ole Kristian Grimnes: «(...) er lite imponert over arbeidet. Han mener Veum river opp sår i mange familier med alle navnelistene i bøkene. Historieprofessoren synes heller ikke at Veum bidrar til noen forståelse av det som skjedde under krigen. -På dette tjener Veum store penger, noe som gjør hans arbeid ekstra usmakelig(...)» (Schou, 2014a, s. 18.)

¹⁵⁹ Bergsland, 2014, s. 57.

¹⁶⁰ Bergsland, 2014, s. 57.

¹⁶¹ Bergsland, 2014, s. 57.

¹⁶² Haugen, 2012, s. 4.

Kritikken handler i utgangspunktet om at de er negative til den vide bruken av navn i framstillingen, da de mener dette ikke bidrar til noen bedre forståelse eller ny historisk kunnskap. Dette underbygges av argumenter som fokuserer på forfatteren som person og hans motiver for å benytte navn, og hans holdninger til konsekvensene av å bruke navn (for de pårørende), snarere enn om det samsvarer med god historieskriving. Forfatteren blir framstilt som kynisk, hensynsløs og pengegrisk og dette svekker forfatteren og boka sin kredibilitet.

Eirik Veum og medforfatter Geir Brenden, blir også i debatten rundt boka *De som falt* møtt med beskyldninger om at de kun tar med navnet for å sensasjonalisere stoffet og selge flere bøker. Beskyldningene kommer både fra akademikere¹⁶³ og en anonymisert bror til en av de navngitte i boka.¹⁶⁴ Den kjente motstandsmannen Gunnar Sønsteby blir spurt hva han kaller bøker som *De som falt*, og svarer med å betegne dem som «vridninger og vendinger av historien» og å hevde at forfattere av slike bøker er historikere som «bevisst ønsker å være annerledes og originale».¹⁶⁵ Senere i artikkelen svarer forfatter Veum med å hevde at Sønsteby ikke vil sette seg inn i historien og ikke ønsker forsoning.¹⁶⁶

Eirik Veum svarer på kritikken om økonomiske motiv bak *Nådeløse nordmenn*-serien ved å spille på leserne sine, ved å indirekte hevde at kritikken som rettes mot han også rettes mot de som velger å lese bøkene: «Skulle gjerne sett et annet argument enn at jeg tjener penger. Det er også ett hån av alle som leser disse bøkene».¹⁶⁷ Veum benytter også leserne til å forsvare boka *De som falt*, ved å hevde at boka er for dyr til at noen kun kjøper den motivert av «kikkermentalitet». Han hevder at de derimot må være genuint interessert i å lære mer om historien for å ville bruke penger på boka.¹⁶⁸

Forlaget bak boka *Liste nr. 1* blir også kritisert for å kun ha økonomiske motiv for å publisere så mange navn,¹⁶⁹ blant annet av lokalhistoriker Arvid Petterson, som blir sitert i en artikkel:

¹⁶³ Smith-Solbakken & Weihe, 2011, s. 27.

¹⁶⁴ Tidligere Milorg-medlem, 2009, s. 34. Drammens Tidende, 2009, s. 6.

¹⁶⁵ Rydne & Solberg, 2009, s. 38.

¹⁶⁶ Rydne & Solberg, 2009, s. 38.

¹⁶⁷ Schou, 2014b, s. 19.

¹⁶⁸ Selmer-Anderssen, 2009a, s. 12.

¹⁶⁹ Førsteamanuensis Trond Risto Nilssen, sitert i artikkel: «(...)det lukter økonomiske motiver lang vei» (Larsen & Sæterøy, 2014, s. 4-5.)

Dagsavisen redaksjonen: «Det er fristende å ønske seg en bit av den kaka. Men noen aktverdige grunn, er det ikke» (Dagsavisen, 2014a, s. 2.). Med «den kaka» vises det her til tidligere i artikkelen hvor det skrives om at *Nådeløse nordmenn*-serien har gjort stor suksess, med gode salgstall.

«Man gjør dette bare for å tjene penger, og boka har ingen historisk verdi, sier lokalhistoriker, som ser flere uetiske problemstillinger».¹⁷⁰

4.6 Fortidens ofre eller nåtidens ofre: Hvilke hensyn bør veie tyngst?

I debatten rundt utstrakt bruk av navn i *Nådeløse nordmenn*-serien, framstår det som at argumentasjonen for eller mot navngiving formes av om og eventuelt hvem man mener blir offer som en konsekvens av navngiving eller anonymisering. Analysen avdekte fire slike offerkonstruksjoner i debatten, disse var følgende: 1) etterkommere av de som blir navngitt, 2) krigens ofre, 3) de som blir navngitt i framstillingene og 4) den potensielle gruppen som vil bli utsatt for mistanke om man ikke publiserer navn. Analysen vil presentere disse fire gruppene og den rollen de spiller i debatten om navngivning.

Etterkommere som offer

Den første offerkonstruksjonen er gruppen av pårørende og etterkommer av de som blir navngitt i framstillingene. Hensynet til denne gruppen blir brukt som et argument mot å publisere navn, og oppfatningen av dem som offer, bygger på at navngivingen vil føre til negative konsekvenser for etterkommere av de som blir navngitt. Dette kommer fram i flere ulike uttalelser¹⁷¹ blant annet fra statsstipendiat Petter Ringen Johannessen:

Samtidig er jeg litt kritisk til at så mange navn offentliggjøres, og jeg føler i den sammenheng oppriktig synd på mange av etterkommerne som nå føler seg uthengt som et resultat av hva deres far, bestefar eller oldefar sto bak av ugjerninger for 70-75 år siden. Vi skal på ingen måte glemme ugjerningene. Tvert imot! Men vi trenger heller ikke å la skammen gå utover flere generasjoner av etterkommere(...).¹⁷²

Navn bør altså ikke benyttes fordi dette automatisk vil ha negative konsekvenser for uskyldige etterkommere i form av; uthenging, skamfølelse, at de knyttes til en negativ historie eller at informasjonene kan misbrukes. De blir sett på som uskyldige «offer» som gjennom at

¹⁷⁰ Jakobsen, 2014a, s. 7.

¹⁷¹ Redaktøren i *Dagsavisen*: «Informasjonen kan misbrukes. Uskyldige etterkommere dras inn i en historie de ikke har del i» (Johnsen, 2012, s. 2.)

Historieprofessor Ole Kristian Grimnes: «-Skammen har lett for å forplante seg ned en eller to generasjoner» (Schou, 2012a, s. 2-3.)

Historiker Marianne Neerland Soleim: «(...)rippes det opp i sår for tregenerasjoner dersom familiene ikke visste noe fra før. For mange vil dette oppleves brutalt(...)» (Larsen, 2013, s. 20.)

Kåre Brøvik, som ble arrestert og avhørt av tyskere: «(...)likevel har jeg en viss medfølelse med dem dette gjelder, og jeg synes synd på dem som får vite disse tingene først nå(...)» (Eikeland, 2014, s. 24.)

Bokanmelder Odd Myklebust: «Med andre ord: Store kontraster. Når vi vet hvilken belastning det er for pårørende og familie at slike opplysninger trekkes fram, selv om det er gått 70 år, er det underlig at ikke forfatter og forlag har satt en etisk grense for hvem som skal nevnes» (Myklebust, 2012, s. 3.)

¹⁷² Demokraten, 2014, s. 3.

slektsnavnet blir oppgitt, nå blir knyttet til en negativ historie de ikke har noe ansvar for. Tilsvarende argument kommer også fram i argumentasjonen mot bruk av navn i boka *Liste nr. 1*.¹⁷³ og i boka *De som falt*.¹⁷⁴ Også når avisene har publisert navn i gjengivelser av utdrag fra bokserien *Nådeløse nordmenn* ble det møtt av kritikk basert på en forståelse av at navngivingen gjør etterkommere til offer for skam og uthenging: «Det advares mot trakassering og mobbing, men det eneste du oppnår med artikkelen er å ramme uskyldige etterkommere i lokalsamfunnet».¹⁷⁵ Det er også et eksempel på en pårørende i form av broren til en som blir navngitt i boka *De som falt*, som selv tillegger seg en offerstatus. Han blir både intervjuet og skriver ett anonymt innlegg i *Drammens Tidende*. Hans tar publiseringen av navnet til broren svært tungt og betegner det som ydmykende, skambelagt og traumatiserende.¹⁷⁶

Hvor tungt denne offerstatusen veier opp imot utstrakt bruk av navn, ser ut til å være avhengig av om man mener at bruk av navn i framstillingen har en historisk verdi, og hvor tungt man vektlegger denne historiske verdien.¹⁷⁷ Om man ikke ser noen historisk verdi i utbredt bruk av navn i framstillingene, eller mener forfatteren har dårlige motiver for å publisere navnene (jfr. drøftingen over), blir offerstatusen til etterkommere tillagt mer vekt. Bruk av navn blir da sett på som unødvendig uthenging av etterkommere. En slik forståelse fremgår av flere uttalelser i debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien¹⁷⁸, blant annet fra leder av Norges Hjemmefrontmuseum Arnfinn Moland: «Dette blir litt som historiens Se og Hør hvor man ved bruk av navn skaper voldsomme belastninger for familiene uten at det har noen

¹⁷³ Lokalhistoriker Arvid Petterson: «-Dette går ikke bare ut over dem som var nazister, men generasjoner etter. For det er ikke riktig at barn og barnebarn må lide.» (Jakobsen, 2014a, s. 7.)

Seniorforsker ved Holocaustsenteret Terje Emberland: «(...) familie og etterkommere av de mistenkte landssvikerne har et eget behov for beskyttelse» (Drivdal, 2014, s. 11.)

¹⁷⁴ Gunnar Sønsteby blir sitert i en artikkel: «(...) men personlig hadde jeg helst sett at den ikke kom – ikke minst på grunn av familiene til de falne.» (Rydne & Solberg, 2009, s. 38.) og skriver i en kronikk: «(...) litt skepsis i forhold til at boken hans inneholder navnene til alle norske frontkjempere som falt på østfronten. Denne holdningen skyldes jo rett og slett hensynet til eventuelle etterkommere som på den måten kan bli konfrontert, 65 år etter, med at deres nære familie var landssviker og nazist.» (Sønsteby, 2009, s. 36.)

¹⁷⁵ Brattøy, 2014, s. 9.

¹⁷⁶ Tidligere Milorg-medlem, 2009, s. 34. *Drammens Tidende*, 2009, s. 6.

¹⁷⁷ «På et visst nivå har det ingen hensikt å anonymisere. Samtidig må man spørre seg selv om hva hensikten med offentliggjøringen er, og om det er verdt belastningen for etterkommere...» (Fjeld, 2012a, s. 4.)

¹⁷⁸ Historiker Hans Olaf Brevig: «Dette har ingen historisk interesse... Nå rammes bare den gjenlevende familien... -Dette har med tid og avstand å gjøre. Fortsatt lever mange etterkommere, som kanskje også har samme navn, og som vil føle det som en belastning når dette igjen blir rippet opp i...» (Bjørnerem, 2013, s. 24.). Krigshistoriker Ole Kristian Grimnes: «-Vi er inne i ei tid da man går langt i å navngi, men jeg ser ikke helt hensikten. Dette er fortsatt et betent tema i mange familier...» (Berg, 2012, s. 25.).

historisk verdi(...)).¹⁷⁹ Inger Cecilie Stridsklev, selvutnevnt kontaktperson for NS-barn, sier dessuten følgende om to slektninger som blir omtalt i boka:

Det gjør ikke så mye at den ene navngis, for han har ingen etterkommere. Men det har den andre, og da blir det galt å navngi. Det er mitt prinsipp. Men Veum er kun ute etter å tjene penger på å navngi NS-folk(...).¹⁸⁰

Ut fra disse uttalelsene kan det virke som at om en person sin familie eller forfedre blir navngitt som en av de som jobbet i Gestapo, Hirden eller Statspolitiet under krigen, vil dette automatisk medføre skam og uthenging for vedkommende. Det fremstår også som at det er naturlig, eller en selvfølge å føle skam over å ha en familiær tilknytning til dette. Dette kan både tolkes som at de burde, med rette, føle skam over dette, eller at det bare er en unngåelig konsekvens, og at skam er den eneste naturlige måten å reagere på en slik familiær tilknytning. Samtidig oppfattes etterkommerne som offer, da dette er en skam de har blitt påført utenifra i form av forgjengere sine handlinger, men som likefullt blir tilknyttet dem gjennom familieband. En slik forståelse fremgår også av uttalelser fra etterkommerne selv¹⁸¹; «Jeg har ingen far jeg kan skryte av, og jeg synes ikke noe om at han blir omtalt med fullt navn i boka. Jeg har selv samme fornavn og mellomnavn som min far(...))»¹⁸². I debatten rundt boka *De som falt* fremkommer også lignende argumentasjon mot publisering av navn.¹⁸³

En annen som også bygger sin argumentasjon på framstillingen av etterkommere av de navngitte som offer, er Ole Wilhelm Klüwer som betegner seg som «talsmann for foreningen norske NS-barn». Han deler syn med en del av de overnevnte, men skiller seg likevel ut i debatten basert på sin begrepsbruk og formuleringer. I debatten rundt bruk av navn i *Nådeløse nordmenn*-serien skriver Klüwer følgende i ett innlegg:

Egentlig forsvarer jeg Veums og Brunsvik bruk av navn. Vår Forenings devise er «Alle dokumenter på bordet!» Offentliggjør Nasjonal Samlings medlemslister! Det må være et krav i en nødvendig forsoningsprosess. La oss naziunger få tilgang til alle arkiv som angår våre foreldre! Drypp av navn nå og da etter holocaustianernes forgodtbefinnende skaper angst og er simpelt eksempel på politisk hersketeknikk. For holocaustdyrking er politikk.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Sandberg, 2013, s. 28.

¹⁸⁰ Ravn, 2013, s. 48-49.

¹⁸¹ «I dag ønsker barna at historien blir glemt. Vi vil bli ferdige med det. Jeg reagerer på at de bruker fullt navn og fødselsdato på far i boka» (Killingberg, 2012a, s. 8-9.)

¹⁸² Killingberg, 2013, s. 8-9.

¹⁸³ Svein-Erik Grieg Smith (førstelektor historisk institutt UIB) sitert: «-Hva skal vi med disse opplysningene? (...) familier vil sikkert ikke sette pris på identifiseringen. Nok en gang føler de seg som tapere.» og Sigurd Sørli (forsker ved HL-senteret) sitert: «(...) dette er et følsomt tema. Det er helt på det rene at identifisering i dette tilfellet vil påføre en del nære etterkommere betydelige belastninger. Spørsmålet er da om offentliggjøringen likevel blir rettferdiggjort av opplysningenes selvstendige, historiske verdi, eller av deres betydning for den aktuelle analysen. Etter mitt syn er svaret i dette tilfellet nei.» (Brøske & Pettersen, 2009, s. 32.)

¹⁸⁴ Klüwer, 2014, s. 32.

Klüwer er altså positiv til å publisere navn, men er likevel negativ til måten navnene blir publisert på nå. Han mener at etterkommere av NS-medlemmer, eller «naziunger» som han skriver, blir offer grunnet at de ikke selv har full tilgang og påvirkning på denne publiseringen. At andre enn etterkommerne av de navngitte har kontroll på publiseringen av navn, og at det kun publiseres litt og litt, medfører ifølge Klüwer, at etterkommerne blir offer for «politisk hersketeknikk» som skaper angst. Det er særlig bruken av begrepet «politisk hersketeknikk» og «holocaustianernes forgodtbefinnende» som viser at han tillegger etterkommerne en offerstatus. Dette bygger på at ordet politikk knytter en bevissthet og systematikk til handlingen om å publisere navnene, og ordet hersketeknikk tillegger handlingen et mål om å kontrollere andre og holde de nede. Av det Klüwer skriver fremgår det samtidig at han mener at publisering av navn hadde vært greit om alt ble offentliggjort og etterkommere av NS-medlemmer selv fikk full tilgang, slik at det ikke bare ble styrt av de såkalte «holocaustianerne».

Begrepet «holocaustianere» er tydeligvis betegnelsen på de som utøver hersketeknikken ovenfor etterkommerne, og dermed blir «overgriperne» i denne framstillingen. Hvem disse personene er er ikke uten videre åpenbart, men sitatet over og følgende sitater viser at begrepet brukes gjennomgående i Klüwers tekst for å betegne en bestemt gruppe, og deres handlinger:

At nazidjevlene knapt hadde og ikke har anledning til å komme med noe forsvar, er helt uinteressant i holocaustiansk betydning. At krig er krig og at ondskap dyrkes parallelt og symmetrisk blant krigsdeltakerne, er ikke noe holocaustianere bryr seg om. Hos dem skal det dyrkes fram gode seiersherrer og djevlelske tapere, som i gamle western-filmer der indianere framstilles som dyr.¹⁸⁵

(...) Men får vi komme til orde, slik holocaustianerne får komme til orde med å henge ut djevlene? (...)

Er holocaustdyrking demokratisk? Nei, den er udemokratisk hersketeknikk.¹⁸⁶

Ordet holocaust er betegnelsen på nazistenes folkemord på jødene før og under andre verdenskrig, men hos Klüwer har ordet har blitt endret og fått ett annet innhold. Ulike former av ordet benyttes om handlinger og personer som Klüwer mener har kontroll over hvordan historien om krigen blir framstilt og som gjerne framstiller nordmenn som var nazister eller med i Nasjonal samling (og potensielt deres etterkommere) på en negativ måte. Spesielt

¹⁸⁵ Klüwer, 2014, s. 32.

¹⁸⁶ Klüwer, 2014, s. 32.

etterkommerne¹⁸⁷ blir trukket fram som offer for disse hersketeknikkene, «holocaustdyrking» og «holocaustianernes» handlinger som holder dem nede og hindrer dem i å slippe til:

Jeg kjenner NS-barn som sitter på fortellinger, velskrevne erindringer, som ingen vil trykke. Det skal være forskjell på vinnere og tapere, forstår vi. En korrekthetskodeks ruler siden 1945. Men nå er det gått 68 år, og demokratiet stadig privilegerer vintersiden (...).¹⁸⁸

Klüwer virker å mene at forfatter Veum er en av «holocaustianerne», og skriver følgende om Veum sin bok;

Veum har også holocaustisk rett til å nevne djevelen ved navn. (...) Det virker som at Veum konkurrerer med Holocaustsenteret: Det gjelder å satanisere nazister. (...) Boken som Veum har skrevet (...) egn seg også ypperlig for journalister som vil satanisere taperne. (...) Dere tause naziunger utover landet, dere har noe å glede dere til i lang tid framover (...).¹⁸⁹

Bruken av ordet «satanisere» får det her til å fremstå som at Veum ikke bare fremstiller nazistene på en negativ måte basert på hva kildene sier, men at det derimot er snakk om å bevisst ønske å framstille denne gruppen som grusom og ondskapsfull.

Argumentasjonen som bygger på etterkommere som offer, blir likevel utfordret av andre deltakere i debatten. En gruppe argumenter i debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien anerkjenner de negative konsekvensene publiseringen av navn kan ha for etterkommerne, men hevder likevel at den tidligere omtalte verdien som de mener at navn tilfører framstillingen (i form av dokumentasjon, nyanser og kunnskap) veier tyngre.¹⁹⁰ Bruk av navn fremstår som synonymt med åpenhet som igjen fremstår som nødvendig for å oppnå et mål om et «oppgjør» med «katastrofen» (i form av krigen). En lignende argumentasjon fremgår også av følgende uttalelse fra forfatter Veum; «Jeg har forståelse for at det kan være vondt og vanskelig, men jeg er undrende til at noen i fullt alvor mener at denne delen av krigshistorien skal dekkes til».¹⁹¹ Ut fra denne kommentaren kan det fremstå som at Veum anerkjenner at bruk av navn kan få negative konsekvenser for enkelte, men at den historiske verdien bruk av navn tilfører veier tyngre. En slik argumentasjon benytter Veum også i debatten om hans

¹⁸⁷ «Vår forening har fokus på naziungene, ikke naziene.» (Klüwer, 2014, s. 32.)

¹⁸⁸ Klüwer, 2014, s. 32.

¹⁸⁹ Klüwer, 2014, s. 32.

¹⁹⁰ Kommentator Grunnar Okstad: «Sannheten om krigen kan være nesten like nådeløs som krigen selv. Slik må det være, selv om noen må betale prisen for åpenhet. (...) noen av de som navngis lever fortsatt. Og deres etterkommere må i minst en generasjon til leve med skammen over hva deres fedre, onkler og besteforeldre gjorde mellom 1940 og 1945. På den annen side er det viktig å dokumentere et til nå uskrevet kapittel i krigshistorien. Etter hvert som også tidsvitnene dør ut, øker behovet for enda mer nøyaktig dokumentasjon, og det trekker i retning av økt bruk av navn. Hva skal veie tyngst? Samfunnets behov for å vite? Eller den enkeltes behov for å skjule? Åpenhet er en forutsetning for å kunne ta et oppgjør med en katastrofe ev slike dimensjoner. Prisen for en slik åpenhet må betales av dem som var aktører og av mange helt uskyldige familiemedlemmer» (Okstad, 2012, s. 3.)

¹⁹¹ Solvang, 2014, s. 16.

andre bok *De som falt*.¹⁹² Han får også støtte av bokanmelder Tore Shetelig.¹⁹³ En slik oppfatning ligger også til grunn for flere sitater av Veum i debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien hvor han også kritiserer de som er mot publisering av navn, av hensyn til etterkommerne;¹⁹⁴ «Det jeg reagerer mest på med Ida Jacksons kritikk, er synspunktet om at familie og etterkommere skal få definere krigshistorien. Det er nå på høy tid at vi forteller, og dokumenterer, alle sider ved krigshistorien. Også det vi ikke er stolte av(...)».¹⁹⁵ Denne oppfatningen deler blant annet lokalhistoriker Charles Karlsen; «- Det har vært fokusert på å vise hensyn til etterkommerne til nazistene, men det blir feil å holde tilbake historien på grunn av det».¹⁹⁶

Forfatter Veum trekker også fram det han mener er et overdrevet vektlegging av de negative effektene og konsekvensene av navngivingen,¹⁹⁷ og mener at fokuset heller burde vært på den nye historieframstillingen han presenterer. Han virker å etterlyse større oppmerksomhet om den nye kunnskapen han mener å ha avdekket, og at dette heller burde vært i fokus for media og debatten. Han får delvis støtte for dette synet.¹⁹⁸ I en artikkel som omhandler boka *De som falt* uttaler Veum også at «Før eller senere kommer dette fram uansett(...)»¹⁹⁹ og framstiller dermed bruk av navn som noe uunngåelig.

Det er også en annen gruppe argumenter som utfordrer argumentasjonen som bygger på etterkommere som offer. Men denne gruppen argumenter går lenger enn den overnevnte, og stiller spørsmål ved om etterkommere i dag i det hele tatt blir gjort til offer gjennom publiseringen av navn. Argumentene utfordrer altså selve offerstatusen til etterkommere som et argument mot å publisere navn. Dette gjøres på fire måter. I debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien argumenteres det med at den lange tidsavstanden til krigen har fjernet de negative konsekvensene publisering av navn måtte ha for eventuelle etterkommere, og at det

¹⁹² Selmer-Anderssen, 2009b, s. 9. Rydne & Solberg, 2009, s. 38. Larsen, 2009s, s. 22-23. Weisser, 2009, s. 4.

¹⁹³ Shetelig, 2010b, s. 25.

¹⁹⁴ Sitat fra avisa «Veum argumenterer med at det ikke kan være opp til familie og etterkommere å legge rammeverket for krigshistorien» (Tønsbergs Blad, 2014, s. 10.)

¹⁹⁵ Pedersen, 2014a, s. 23.

¹⁹⁶ Holberg, 2012, s. 6-7.

¹⁹⁷ Forfatteren av *Nådeløse nordmenn*-serien Eirik Veum: «Her i Norge er vi mer opptatt av å diskutere om det er riktig å offentliggjøre hvem som torturerte og drepte, snarere enn å erkjenne at det faktisk var nordmenn som gjorde dette i et langt bredere omfang enn tidligere antatt(...)» (Glåmdalen, 2013a, s. 16.)

¹⁹⁸ Redaksjonen i Dagsavisen: «Vi* reagerer sterkere på at etterkommere av krigsforbrytere kan føle det ubehagelig og belastende enn på de historiske faktaene Veum slår fast: Nordmenn i tusentall samarbeidet med nazistene» *«vi» viser til «oss i Norge» som ble brukt i setningen før. (Dagsavisen, 2014b, s. 4.)

¹⁹⁹ Larsen, 2009a, s. 22-23.

derfor i dag går fint å navngi uten at det vil medføre stigma mot eller trakassering av etterkommere.²⁰⁰ Også i debatten rundt boka *De som falt* er det lignende argumentasjon. Tom Hetland hevder i sin kommentar at det fremdeles er sårt å bli knytta til frontkjemper med familienavnet, men at tiden hvert fall har gjort det noe lettere.²⁰¹ Forfatter Veum går lengre og hevder at «Heller ingen av etterkommerne har i dag problemer fordi en nær eller fjern slektning var frontkjemper.»²⁰²

I debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien utfordres også offerrollen ved å allmenngjøre erfaringen, og på den måten ufarliggjøre problemstillingen med å være etterkommer av en som blir navngitt. Dette fremgår av et argument fra forfatter Jon Vegard Lunde hvor han:

(...)påpeker også at svært få etternavn er belastende i seg selv; mange familier hadde folk på begge sider i kampen. – De som kjenner personene så godt at de kan identifisere dem, har vel dessuten vært klar over historien lenge. Da er den ikke ødeleggende(...).²⁰³

Han ufarliggjør problemstillingen ved å hevde at den er aktuell for mange, og at mange i tillegg har familie som var på begge sidene i krigen. De kan derfor ikke utsettes for stigma kun basert på det negative. I tillegg blir opplysningene framstilt som mer ufarlige basert på en forventning om at kun etterkommerne selv vil se etter navn de kjenner, og da kun vil få bekreftet ting de visste fra før.

Den tredje argumentasjonen som utfordrer etterkommernes offerstatus bygger på en oppfatning om at samfunnet vil skille mellom de som blir navngitt i boka og deres etterkommere, og at etterkommere derfor ikke vil bli utsatt for negative konsekvenser som følge av navngivingen. Av den grunn hevdes det at de negative reaksjonene som rettes mot personer som blir navngitt i boka, ikke også automatisk vil bli rettet mot deres etterkommere. Et slikt syn fremgår av forfatter Veums egen kommentar; «Folk klarer å skille mellom de som var overgripere, og etterkommerne. Ondskap går ikke i arv».²⁰⁴

En fjerde måte synet på etterkommere som offer blir utfordret på, er argumentasjon som hevder at etterkommerne selv ikke plages av historien. Et slik argumentasjon framgår av dette

²⁰⁰ Redaksjonen i Dagsavisen: «Men snart 70 år etter krigens slutt skal det ikke være noe stigma for uskyldige etterkommere» (Dagsavisen, 2014b, s. 4.)

Forfatteren av *Nådeløse nordmenn*-serien Eirik Veum: «Han tror ikke noen vil bruke opplysningene til å mobbe eller trakassere etterkommere for noe som skjedde for 70 år siden» (Sylte, 2014, s. 22-27.)

²⁰¹ Hetland, 2009, s. 3.

²⁰² Ringsaker Blad, 2009a, s. 16.

²⁰³ Fjeld, 2012a, s.4.

²⁰⁴ Fjeld, 2012b, s. 12.

sitatet fra redaktøren i *Dagsavisen*: «(...)de fleste lever godt med historiens skygger. Vel vitende om at nazismen ikke er arvelig».²⁰⁵ Andre i debatten anerkjenner derimot at etterkommere kan føle på skam, men hevder samtidig at de ikke burde gjøre.²⁰⁶ Ett lederinnlegg i *Sandnesposten* utfordrer derimot oppfatningen om at etterkommere ikke plages av historien ved å hevde at de nettopp gjør det, til tross for at stigmaet fra samfunnet rundt er kanskje mindre. Det fremgår av følgende sitatet fra lederinnlegget;

(...)det bør for et hvert tenkende menneske være åpenbart at barnebarn og oldebarn ikke kan klandres for forfedrenes handlinger. Likevel oppleves det fortsatt sårt for mange at deres slektninger valgte feil under krigen.²⁰⁷

Krigens offer

En annen gruppe som har en tildelt offerstatus og som benyttes i argumentasjonen rundt det å publisere navn, er de som betegnes som offer for ugjerninger under krigen. Hvor mye hensyn man skal ta til etterkommerens offerstatus veies av en del aktører i debatten opp mot hvilke behov man mener krigens ofre hadde/har. Dette fremgår i flere sitater i debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien,²⁰⁸ blant annet fra redaksjonen i *Dagsavisen*:

Nordmenns medvirkning til tyskernes skarpeste og mest brutale våpen, Gestapo, er viktig å få dokumentert og tilgjengeliggjort. Det skylder vi de 40.000 nordmennene som ble arrestert av nazistene i løpet av krigen.²⁰⁹

Og i en anmeldelse av boka om Statspolitiet i *Nådeløse nordmenn*-serien, hevder Sven Gjeruldsen at det er: «(...)en sår bok for mange, men den brutalitet som Stapofolkene utførte skapte langt større sår hos mange familier som ble rammet av Stapos råskap».²¹⁰ Det fremstår ut fra disse sitatene som at de som ble offer for ugjerninger under krigen, har et behov for at navnene til nordmenn som jobbet i Gestapo, Statspolitiet eller Hirden blir dokumentert og

²⁰⁵ Johnsen, 2013, s. 3.

²⁰⁶ Samfunnsredaktøren i *Romerikes Blad*: «70 år etter krigens slutt vil det for noen familier være smertefullt at slektens synder gjøres kjent. Mange har ikke den ringeste anelse om hva forfedrene holdt på med under okkupasjonen. Andre etterkommere kan føle at slektsnavnet svertes når familiehemmelighetene kommer for dagen. Men man velger verken sine foreldre eller besteforeldre, og ingen skal føle skyld for forfedrenes ugjerninger» (Hansen, 2015, s. 15.)

Bokanmelder Sven Gjeruldsen: «Så lenge etter bør det være såpass åpenhet om det som skjedde – til tross for at det kan støte uskyldige etterkommere. Etterkommerne har ingen grunn til å føle skyld for forfedrenes ugjerninger» (Gjeruldsen, 2014, s. 10.)

²⁰⁷ *Sandnesposten*, 2014, s. 2.

²⁰⁸ Historieforsker Johnny Haugen: «I et historisk perspektiv har norske krigshistorikere tradisjonelt vært ganske restriktive med å bruke navn på de som deltok på «Den andre siden». Det er en god ting, all den tid denne typen opplysninger kan ramme etterkommere av NS-medlemmer, frontkjempere m.fl., som ikke har noe ansvar for hva deres foreldre og besteforeldre gjorde under krigen. Men det hender at dette personvernet må veies opp mot krigens ofre(...)» (Haugen, 2012, s. 4.)

²⁰⁹ *Dagsavisen*, 2014b, s. 4.

²¹⁰ Gjeruldsen, 2013a, s. 14.

tilgjengeliggjort. Og at «vi» som et samfunn i dag skylder dem å sørge for at det skjer, som en slags kompensasjon for det de ble utsatt for under krigen. Ut fra de overnevnte sitatene fremstår det som at denne argumentasjonen får sin gyldighet gjennom rangering av lidelse eller offerstatus. Det at ofrene for krigen sin lidelse blir betegnet som verre (i sitatene over) enn den lidelsen etterkommere av de som blir navngitt vil oppleve i dag, fungerer som en begrunnelse for at hensynet til krigens ofre må gå foran.

De navngitte som offer

En type argumenter mot det å publisere navn i framstillingene, bygger sin legitimitet på framstillingen av en tredje gruppe som offer. Denne offergruppen består av personer som blir navngitt i framstillingene fordi de jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, og det er nettopp det at navnene deres blir publisert som gjør at de tillegges en offerstatus. Et slikt syn fremgår av argumenter mot måten navn ble publisert på i *Nådeløse nordmenn*-serien, blant annet av uttalelser og reaksjoner fra noen av dem som blir navngitt i disse bøkene;

- At jeg skal plages av fortiden min 70 år etter er helt vanvittig. Om folk jeg kjenner leser denne avisen, mister jeg ansikt. Det er langt fra alle i familien som kjenner min bakgrunn i NS(...).²¹¹ (sitat av en som blir navngitt i boka, men som er anonymisert i avisa)

Enkelte tidligere tjenestemenn i Statspolitiet og Grensepolitiet har truet med juridiske søksmål fordi de og deres etterkommere føler seg urettmessig uthengt for noe de gjorde under krigen.²¹²

Det er ingen diskusjon eller uenighet om de omtalte hendelsene eller handlingene, det de derimot reagerer på er at det i ettertid blir oppgitt fullt navn i historiefamstillinger om disse hendelsene og handlingene. Argumentene bygger på en forståelse av at avstand i tid fra de omtalte hendelsene til i dag, har medført at hvem som gjorde hva har gått i glemmeboka, og at tidsavstanden også legitimerer at det burde forbli sånn. At det nå skrives om igjen med bruk av navn, gjør de navngitte aktørene til offer for den nye framstillingen, ved at den «plager» og «henger dem ut» for «noe» de gjorde under krigen.

Bruken av ordet «noe» om de handlingene som bokserien forteller om, vitner om en ganske annen oppfattelse av handlingens karakter enn, den tidligere omtalte oppfatningen til forfatteren Eirik Veum.²¹³ Han bruker nettopp, som tidligere nevnt, handlingene i seg selv

²¹¹ Schou, 2012b, s. 2-3.

²¹² Krok, 2012, s. 19.

²¹³ Betegnelser Veum bruker om de aktuelle handlingene: «grove ting som tortur og henrettelser» (Killingberg, 2012c, s. 15.). «grove lovbrudd (...) -De jeg omtaler er straffedømt.» (Jensen, 2012, s. 23.). «tortur og andre overgrep» (Fjeld, 2012b, s. 12.).

som et argument for å publisere navn. Dette vitner om to svært ulike oppfatninger av hva det er snakk om. Bruken av ordet «noe» framstår som en bagatellisering, sammenlignet med Veums betegnelse av handlingene. Bruk av betegnelser som «urettmessig» og «vanvittig» får det også til å framstå som udiskutabelt feil at de nå blir navngitt i den nye framstillingen. Tid, alder og avstand gjør, utifra denne tankegangen, de som navngis for å ha jobbet i Hirten, Gestapo eller Statspolitiet til offer. Denne forståelsen fremgår også av en uttalelse fra en etterkommer av en person som blir navngitt som medlem av Statspolitiet. Han er anonymisert i avisa;

-Jeg er ikke imponert over at en forfatter spikker på dette, og jeg gidder ikke å lese boka. Min far la aldri skjul på noe som helst. Det skjedde så mange fine ting i livet hans etterpå. Han mottok kulturpris blant annet, så denne saken burde være ute av verden. Far sa: «Jeg var kanskje ung og dum, men vi gjorde det vi fikk fortalt og som vi trodde var riktig». Min far hadde et svært godt omdømme etter krigen og til sin død. Han ble behandlet med respekt, til tross for sin fortid.²¹⁴

I debatten rundt boka *De som falt* er det også enkelte som argumenterer mot navngivingen, med det grunnlaget at de mener det gjør de navngitte til offer. En frontkjemper som stiller til et anonymt intervju uttaler at han selv ikke ønsker å stå fram med navn fordi han mener at debatten, også rundt framstillingen i *De som falt*, er for svart-hvitt. Han mener nyansene mangler og at man ved å bli navngitt som frontkjemper automatisk blir koblet til «gasskamrene, konsentrasjonsleirene og jødeutryddelsen».²¹⁵

Andre mener derimot at de navngitte sine handlinger legitimerer bruk av navn i framstillingene og/eller at det er en nødvendig del av dokumentasjonen, som omtalt tidligere. De navngitte får dermed ingen offerstatus og bruk av navn blir sett på som rett, rimelig og nødvendig, som det fremgår av flere sitater²¹⁶ blant annet fra en anmelder: «At opplysningene rammer enkelte gjenlevende statspolitimenn og andre som gikk i tysk tjeneste, mener vi er en annen sak: De får de selv bære konsekvensene av sine aktive valg»²¹⁷. I debatten rundt boka *De som falt* står Jarle Saurset, som også var frontsoldat, fram i et intervju med fult navn. Han mener at: «(...) det er på tide at frontsoldatenes historier blir en del av norsk krigshistorie, og synes derfor det er helt riktig at navnene på falne frontsoldater blir offentliggjort.»²¹⁸

²¹⁴ Kristensen & Os, 2012, s. 8-9.

²¹⁵ Holter, 2009b, s. 40.

²¹⁶ Forsker: «-Veums bok skal, i følge forlaget, handle om Stapos organisering og virksomhet. Da blir det meningsløst å beskytte tidligere stapo-betjenter mot å bli navngitt...» (Kristensen & Os, 2012, s. 8-9.)

²¹⁷ Trønder-Avisa, 2012, s. 2.

²¹⁸ Larsen, 2009b, s. 10-12.

Den potensielle offergruppen

En annen type argumenter for å publisere navn, bygger på oppfatningen om at en fjerde gruppe potensielt ville blitt offer for urettmessig mistanke, om man hadde valgt å ikke publisere fullt navn. Det kommer fram i en kommentar fra forfatteren av *Nådeløse nordmenn*-serien, Eirik Veum; «(...) det kunne belastet uskyldige dersom han ikke hadde brukt navn i boka. - Dersom det hadde vært anonymisert, ville man kastet en mistanke over alle medlemmene»²¹⁹ og «Hvis ikke ville jeg kastet mistanke over uskyldige»²²⁰. Å ikke bruke navn gjør denne gruppen til «uskyldige» offer for ufortjent mistanke. Lignende argumentasjon ble også benyttet i debatten rundt boka *De som falt*.²²¹

Hvordan reagerte egentlig etterkommerne på navngivingen?

Meninger om hvordan etterkommere og familie av de som blir navngitt i *Nådeløse nordmenn*-serien for å ha jobbet i eller samarbeidet med Hirden, Statspolitiet eller Gestapo har reagert på boka, blir brukt i argumentasjonen både for og mot bruk av navn. At det både blir brukt for og imot bygger på at de to sidene har ulike og motstridende oppfatninger av hvordan etterkommerne har reagert, og særlig om flertallet har reagert positivt eller negativt på de omtalte framstillingene. Argumentasjonen for bruk av navn i framstillingene, bygger på en oppfatning om at reaksjonene fra etterkommerne etter begge sider («både overgripere og ofre»), har vært i overvekt positive, og at det derfor er greit å bruke navn. Dette fremgår av forfatter Eirik Veum sin beskrivelse av reaksjonene:

(...), men de positive henvendelsene etter utgivelsen har vært langt, langt flere enn de negative (...) Dette gjelder etterkommere og slektninger av både overgripere og ofre, mange har vært glade over å få svar etter tiår i uvisshet.²²²

- Ja, men det er ikkje så veldig mange sinte. Barn og barnebarn har ei anna tilnærming. Mange ønskjer å vite meir.²²³

Forfatter Veum og forlaget kommer med flere tilsvarende beskrivelser av reaksjonene i ulike artikler.²²⁴ Etterkommerne blir gjennom denne argumentasjonen ikke framstilt som offer som

²¹⁹ Holberg, 2012, s. 6-7.

²²⁰ Schou, 2014b, s. 19.

²²¹ Larsen, 2009a, s. 22-23. Weisser, 2009, s. 4.

²²² Fjeld, 2012b, s. 12.

²²³ Lindahl, 2013, s. 14-15.

²²⁴ Veum: «Etter at det første sjokket hadde lagt seg endte det ofte med at de var glade for at de nå visste» (Larsen, 2013, s. 20.).

Forlaget: «Forlaget har fått svært mange henvendelser fra barn og barnebarn av dem som var på «den gale siden» under krigen. -Flere uttrykker en stor, stor lettelse(...)» (Krok, 2012, s. 19.).

Veum: «-Jeg merker et stort behov for mer informasjon om krigen, og får henvendelser fra etterkommere, familie og andre som spør: Kan du fortelle noe mer?» (Sylte, 2014, s. 22-27.).

et resultat av navngivingen. Argumentasjonen hevder derimot at de har vært offer for en usikkerhet fram til nå, men at de nå opplever en lettelse og glede over at navn nå blir brukt slik at de kan få ny kunnskap om hva deres forgjengere gjorde på godt og vondt. Den manglende bruken av navn fram til nå, blir ensbetydende med usikkerhet og noe negativt, mens bruk av navn blir ensbetydende med kunnskap og avklart het som blir framstilt som det positive alternativet.

Selv om det blir erkjent at noen etterkommere av de som blir navngitt også har reagert negativt,²²⁵ blir dette tilskrevet at de kjenner på en skyldfølelse for hva deres forgjengere gjorde. Denne skyldfølelsen blir så urimeliggjort ved å si at etterkommerne ikke burde føle på denne skylden, eller ansvaret for hva deres forfedre gjorde. På denne måten blir både gruppens negative reaksjoner påpekt og ugyldiggjort i et og samme argument. Måten argumentasjonen ugyldiggjør de negative reaksjoner fra etterkommere, gjør at deres reaksjoner ikke ses på som et gyldig argument mot bruk av navn. Det blir også framstilt som at det er andre ting denne gruppen egentlig reagerer negativt på, som f.eks. at dette ikke har kommet fram før.²²⁶ Eller at de er mer opptatt av andre ting.²²⁷ I tillegg argumenteres det med at de som har reagert negativt kun utgjør en liten gruppe.²²⁸

På den andre siden blir negative reaksjoner fra etterkommere og framstillingen av at de blir gjort til offer også brukt som et argument mot bruk av navn i framstillingen.²²⁹ De to sidene bygger sin argumentasjon på helt motstridende virkelighetsoppfatninger,²³⁰ og i debatten

Veum: «Etter den første boka jeg for øvrig også en del positive reaksjoner. Ikke minst fra ofrenes pårørende som endelig fikk svarene de har ventet på» (Langsæter, 2013, s. 8.).

Veum: «Kun et fåtall av etterkommerne gikk ut og reagerte. De varslede søksmålene og forsøkene på å stanse boka ble heller ikke fulgt opp(...)» (Helgesen, 2013, s. 34-35.).

²²⁵ Veum: «- Noen har ment det er bra sannheten kommer fram, mens det for andre oppleves som vondt å rippe opp i den delen av historien. Jeg har full respekt overfor dem som føler det er vondt å lese. Det gjør inntrykk når jeg blir oppringt og kalt «ditt rasshøl» og «herteløse svin» over telefonen. Men jeg mener etterkommerne av nordmennene som jobbet for Gestapo ikke har grunn til å føle ansvar eller skyld for hva deres forfedre gjorde(...)» (Kydland, 2014, s. 7.).

²²⁶ Veum: «- Nei, de blir sinte fordi de ikke har fått vite noe. «Hvorfor har ingen fortalt meg dette før?» går igjen i brev og mailer» (Krok, 2014a, s. 19.)

²²⁷ Veum: «Mange etterkommere reagerer kraftig på det som kommer fram, men de er mer opptatt av å erkjenne hva som faktisk har skjedd enn å være sinte over at det nå blir kjent» (NTB, 2013, s. 49.)

²²⁸ Veum: «Jeg kunne også forstått argumentet hvis mange etterkommere kritiserte meg voldsomt. Men de fleste har sagt de er positive eller nøytrale og vil gjerne ha mer informasjon fra meg(...)» (Schou, 2014b, s. 19.)

²²⁹ Ida Jackson (forfatter og etterkommer etter en frontkjemper): «- Jeg blir kontaktet av svært mange etterkommere i familier med landssvikere, som forteller at familien er blitt traumatisert av å se seg selv omtalt i Eirik Veums bøker» (Pedersen, 2014b, s. 22-23.)

²³⁰ Veum: «- Jeg stiller spørsmål ved om Ida Jackson virkelig er blitt kontaktet av svært mange etterkommere som er blitt traumatisert. Det er svært sterke ord. Men mange reagerer negativt og er sterkt kritiske, det er

kommer dette fram gjennom en kamp der påstand står mot påstand. I debatten rundt boka *De som falt* er det kun forfatterne Veum og Brenden og forlaget som kommer med påstander om hvordan reksjonene på boka har vært. Men deres egne påstander om reaksjonene varierer fra kun positive,²³¹ flest positive,²³² til både positive og negative²³³ og noen ganger til å trekke fram negative reaksjoner.²³⁴

4.7 Hvem kan navngis?

Til nå har analysen tatt for seg elementer i argumentasjonen for og mot publisering av navn i framstillingene. Ett annet spørsmål i denne debatten er, om man velger å publisere navn, hvilke navn bør da publiseres? Denne delen av debatten omhandler kriterier som rang og profil, om man jobbet for den tyske okkupasjonsmakten eller var med i motstandsbevegelsen, kildearbeidet som ligger til grunn for framstillingen og om man er dømt eller kun mistenkt. Dette underkapitlet vil gjennomgå hvordan disse momentene ble diskutert.

Flere deltakere i debatten argumenterer for at det å publisere noen navn er greit. Dette fremgår blant annet av følgende sitat av forsker Hans Hosar (forsker ved norsk lokalhistorisk institutt): «Jeg pleier å si at hvis navn skal nevnes må det være faglig begrunnet. Dessuten bør vedkommende ha hatt en sentral posisjon med betydelige verv, sier han».²³⁵ Og Terje Emberland (seniorforsker ved Holocaust-senteret) blir sitert på følgende uttalelse:

(...) [Emberland] sier han ville ha navngitt ledere, høyt profilerte medlemmer og de med høyt profilerte landssviksaker, med ikke de menige. – De som gikk inn i Statspolitiet visste hva de gjorde, de tok et valg. Det gjør at de er mindre fritatt for kritisk undersøkelse, sier Emberland som mener navngivingen av alle som deltok er «litt problematisk».²³⁶

Det argumenteres altså for å publisere navn, men da kun på personer som hadde en «sentral posisjon», «betydelige verv», var «ledere» eller «høyt profilerte». I tillegg må det være «faglig begrunnet», uten at det blir presisert hva dette innebærer. Her er det altså ikke selve handlingene, men derimot hvilken rang og profilen vedkommende hadde, som styrer om

klart. Selv har jeg fått hundrevis av henvendelser fra etterkommere som vil vite mer, og som er positive til at denne informasjonen kommer fram. Nå får de svar på sine spørsmål om hva pappa eller farmor gjorde under krigen(...)» (Pedersen, 2014a, s. 23.)

²³¹ Oppland Arbeiderblad, 2009, s. 88. Rydne & Ertzaas, 2009, s. 6.

²³² Gulbrandsen, 2010, s. 22. Selmer-Anderssen, 2009b, s. 9. Ringsaker Blad, 2009a, s. 16. Kristensen, 2009, s. 36.

²³³ Shetelig, 2010a, s. 13. Holter, 2009a, s. 44.

²³⁴ Drammens Tidende, 2009a, s. 12. Brøske & Pettersen, 2009, s. 32.

²³⁵ Aftenposten, 2013, s. 6-7.

²³⁶ Berg, 2012, s. 25.

aktører bør bli navngitt. Flere andre kommentatorer kommer med lignende argumentasjon,²³⁷ blant annet Egil M. Kristiansen som er en lokal krigshistoriker: «- Jeg har jobbet med krigshistorie i mange år, og alltid forholdt meg til at mennesker som satt i sentrale stillinger og verv bør navngis, mens perifere medlemmer anonymiseres(...)».²³⁸ En journalist trekker fram at såkalte «eksperter» deler dette synet: «Flere eksperter mener man bør være forsiktig med å navngi absolutt alle personer, spesielt de som befant seg langt ned i systemet».²³⁹ Det å vise til en presedens eller andre innen fagfeltet med samme syn, blir også benyttet for å underbygge at den praksisen de argumenterer for er den rette. Dette fremgår for eksempel i følgende indirekte sitat av Hans Olaf Brevig (historiker) sin kritikk av *Nådeløse nordmenn*-serien:

Han [Brevig] mener navn bare bør nyttes når personer har spilt en viktig rolle sentralt eller at navn tidligere er godt kjent (...) Han synes det er forkastelig at også de lenger ned i rekkene, som har fått sin dom og sonet, nå skal få sine navn og sine gjerninger brettet ut for offentligheten igjen(...).²⁴⁰

Brevig blir også sitert på følgende uttalelse i samme artikkel:

(...) rådførte jeg meg med en professor i rettsvitenskap om hvor langt jeg burde gå i å navngi NS-folk. Han konkluderte med det samme: Bare de som har spilt en historisk rolle, eller som har vært mye omtalt i media før, bør nevnes med navn (...)²⁴¹

Tilsvarende argument bruker Ida Jackson (forfatter og etterkommer av SS-soldat/frontkjemper) i sin kritikk av publiseringen av navn i *Nådeløse nordmenn*-serien:

- I arbeidet med min bok har jeg forholdt meg til Vær varsomplakaten, og unnlatt å navngi de som ikke selv søkte offentlighet (...) Disse kvinnene har slett ikke søkt noen offentlighet. I en rekke master- og doktorgradsoppgaver jeg har brukt i arbeidet med min bok, brukes samme prinsipp: Frontkjempere navngis ikke med mindre de søkte offentligheten selv.²⁴²

Her kritiseres den omfattende publiseringen av navn i *Nådeløse nordmenn*-serien.

Kritikken i sitatene over bygger på en oppfatning om at kun noen navn bør publiseres.

Personer med lavere rang, såkalte «menige» og de som ikke har søkt offentligheten skal ikke navngis. Rang og posisjon avgjør hvem som skal navngis, ikke hva de gjorde. I de overnevnte sitatene trekkes også lange fengselsstraffer fram som et kjennetegn på de som bør navngis, samtidig som det å ha sonet sin dom trekkes fram som et kjennetegn ved de som ikke bør navngis. Det første sitatet om lange fengselsstraffer omhandler personer som var profilerte,

²³⁷ Johnny Haugen (Historieforsker): «Og der er jeg helt enig med Veum. De mest profilerte Stapo-folkene som fikk lange fengselsstraffer etter krigen, kan ikke påberope seg personvern til evig tid. Vanlige, menige betjenter og aktører har på sin side ikke noe å gjøre i en slik publikasjon» (Haugen, 2012, s. 4.)

²³⁸ Fjeld, 2012a, s. 4.

²³⁹ NTB, 2012, s. 8.

²⁴⁰ Bjørnerem, 2013, s. 24.

²⁴¹ Bjørnerem, 2013, s. 24.

²⁴² Pedersen, 2014b, s. 22-23.

mens det andre sitatet om at det å ha sonet sin straff bør fritas en fra å bli navngitt, omhandlet personer av lavere rang. Det er altså ikke det å ha sonet sin straff men profil og rang som er avgjørende for om man bør navngis i framstillingen. Likevel er det også eksempler i debatten på at det å ha sonet sin straff blir brukt som argument for at man skal slippe å bli navngitt på mer generelt grunnlag, uavhengig av rang og stilling.²⁴³

Forfatter Eirik Veum svarer på kritikken mot å publisere navn med følgende uttalelse, sitert i *Journalisten*²⁴⁴ og *Dagsavisen*:

Den²⁴⁵ jobber jeg med hver dag, som vaktsej i Dagsrevyen. Vær varsomplakaten handler også om at påstander skal dokumenteres. Det er det jeg gjør i mine bøker. Ved klart og tydelig å fortelle hva som ble gjort av hvem (...) Han er uenig i at krigshistorien bør skjermes de som ikke selv søkte offentlighet. – Skal krigsforbryterne som har valgt å ikke fortelle om sine ugjerninger, få bestemme hvilken kunnskap man skal ha om krigshistorien?²⁴⁶

Uenigheten mellom Veum og de overnevnte kritikerne bygger på en motsatt oppfatning av kriteriene for navngiving. Kritikerne mener som nevnt at rolle, grad og omtale avgjør hvem som bør navngis, mens Veum derimot mener at handlingene til personene bør avgjøre hvem som skal navngis. Veums bruk av navn bygger også på hans tidligere omtalte oppfatning av at navn er en del av dokumentasjonen og han får en viss støtte for sin praksis av forsker Thomas V. H. Hagen (forsker ved Stiftelsen Arkivet):

- Jeg er tilhenger av stor grad av åpenhet omkring vanskelige deler av vår felles historie. Nordmenn som innehadde ledende stillinger i NS-regimet eller som deltok i tortur har ikke krav på beskyttelse. Men Veum går lenger enn oss²⁴⁷. Han skal ha honnør for at han våger, sier Hagen.²⁴⁸

En del uttalelser tyder også på at det har skjedd en endring i normene rundt det å publisere navn på nordmenn som jobbet i Statspolitiet, Grensepolitiet eller som var frontkjemper. Dette fremgår av et sitat av forfatter Jon Vegard Lunde: «Snart 70 år er gått siden frigjøringen, jeg registrerer at det er blitt vanlig å navngi frontkjemper, og ser ingen stor forskjell på offentliggjøringen av medlemmene i Statspolitiet og Grensepolitiet»²⁴⁹ og

²⁴³ Historieprofessor Grimnes: «Vi pleier ikke å lage lister over folk som er dømt og har sonet sin straff, hvorfor må det på død og liv gjøres akkurat her?» (Schou, 2012a, s. 2.).

Kommentar fra litteraturanmelder i Tønsberg Blad: «Det som kan sies, er at alle som ble dømt, har sonet sin straff. I rettsstaten gjelder prinsippet at den som har blitt straffedømt og har sonet sin straff, er fri.» (Stenstad, 2015, s. 4.).

²⁴⁴ «Skal krigshistorien skrives på bakgrunn av at folk ikke har fortalt familien sin om hva de gjorde?» (Jensen, 2012, s. 23.)

²⁴⁵ Viser her til Vær varsomplakaten

²⁴⁶ Pedersen, 2014a, s. 23.

²⁴⁷ Med «oss» refereres det her til Stiftelsen Arkivet, representert ved en forsker fra stiftelsen som uttaler seg i avisa.

²⁴⁸ Kristensen & Os, 2012, s. 8-9.

²⁴⁹ Fjeld, 2012a, s. 4.

historieprofessor Ole Kristian Grimnes som hevder at: «– De første tiårene var man svært tilbakeholdne, men nå er det en tendens i tiden at man skal navngi absolutt alle (...)».²⁵⁰

I debatten rundt boka *De som falt*, kommer blant annet forfatter Eirik Veums valg om å spesifikt navngi Ari Behn som en fjern slektning av frontkjempere opp. Veum får både kritikk av Gunnar Sønsteby,²⁵¹ bokanmelder Tore Shetelig²⁵², historiker Hans Fredrik Dahl og Ari Behn selv.²⁵³ Veum forsvarer valget med at han ville vise at familiene til de navngitte, klarte seg bra i ettertid.²⁵⁴

Annerledes å navngi nordmenn som ble torturert?

Nådeløse nordmenn-serien fikk som tidligere nevnt kritikk for publiseringen av navn på nordmenn som samarbeidet med eller jobbet i Gestapo, Statspolitiet eller Hirten. Men serien fikk også kritikk for å publisere navn på nordmenn som betegnes som motstandsfolk og som ble fengslet og/eller utsatt for tortur av okkupasjonsmakten og nordmenn som jobbet for dem. Dette kommer fram i en bokanmeldelse av Sindre Hovdenakk:

Dessuten skaper identifiseringen et ekstra dilemma, nemlig når Veum også navngir de motstandsfolkene som sprakk under avhør og dermed kom til å avsløre andre. Hva med deres ettermæle og deres familier?²⁵⁵

Også personer som er positive til forfatter Veum sin publisering av navn på nordmenn som jobbet i Statspolitiet, Gestapo eller Hirten, blir sitert på at de er kritiske til å publisere navn på ofre og nordmenn som betegnes som motstandsfolk. Dette synspunktet blir blant annet historiker Thomas Hagen sitert på: «- Jeg var ikke så kritisk til at Veum navngav ansatte i Statspolitiet. Jeg var mer skeptisk til at han navngav torturofre».²⁵⁶ Disse uttalelsene kan tyde på at publisering av navn og eventuelle negative konsekvenser det måtte ha, er greit så lenge det er snakk om nordmenn som jobbet i Gestapo, Hirten eller Statspolitiet. Mens når det er snakk om nordmenn som var motstandsfolk og ble torturert, kan man derimot ikke akseptere publisering av navn pga. de negative konsekvensene. Her fremstår det som at hvilken kategori man har blitt plassert i, basert på hva man gjorde under krigen, avgjør om man har krav på vern mot å bli utlevert i form av navn i nyere framstillinger. Forfatter Veum selv har et annet

²⁵⁰ Schou, 2012b, s. 2-3.

²⁵¹ Rydne & Solberg, 2009, s. 38.

²⁵² Shetelig, 2009, s. 31.

²⁵³ Rydne & Ertzaas, 2009, s. 6.

²⁵⁴ Rydne & Ertzaas, 2009, s. 6.

²⁵⁵ Hovdenakk, 2012, s. 52.

²⁵⁶ Leer-Salvesen, 2013, s. 28.

syn, og svarer med følgende: «- Serien *Nådeløse nordmenn* skal være usminket, og basert på det som ble fortalt kort tid etter, fra begge sider. At noen sprakk under tortur viser jo hvorfor tortur ble tatt i bruk (...).»²⁵⁷ Veum mener at alle navn kan publiseres. Dette bygger på hans tidligere omtalte holdning om at «hele historien må fram» og at den eneste måten å oppnå det på, er å publisere alle navn.

Publisering av navnene i boka Liste nr.1

Debatten rundt publiseringen av navn i form av boka *Liste nr.1* skilte seg litt ut, ettersom boka mer eller mindre er en gjengivelse av en liste, og derfor har et litt utradisjonelt format. Listen består av navn på personer som var mistenkt for landssvik, og den ble utgitt og distribuert til alle politimestre i Norge rett etter frigjøringen. Både bokas format og publisering av navn på mistenkte ble møtt med mye kritikk, og debatten rundt boka omhandlet både dens format, arbeidet som ligger bak den og hvem det er greit å navngi. Både kritikken og forlagets eget forsvar av lista bygger på ulike oppfatninger og framstillinger av hva slags personer som faktisk blir navngitt på lista, og det blir gjort flere sammenlignet med *Nådeløse nordmenn*-serien. Analysen vil nå se på hvilke syn på boka og personene som navngis i den som lå til grunn for forlagets valg om å publisere navnelista, og hvilke syn som lå til grunn for kritikken av boka.

Liste nr. 1 har et noe utradisjonelt format i den forstand at den utgjør en kilde som tradisjonelt brukes som en av del av kildegrunnet under utarbeidingen av historiske framstillinger som blir publisert, snarere enn at den selv blir publisert. Et av forlagssjef Finn Jørgen Solberg hovedargument for å publisere lista med navn i seg selv, er at listen utgjør:

(...)et svært viktig historisk dokument, og et unikt tidsvitne fra mai 1945. Listen framstår som et dokument som er laget under enormt press da norske myndigheter skulle rykke inn og styre Norge (...) listen kan være en brikke i forståelsen av vår egen nære historie. (...) Det viser fram et helhetsbilde av en dramatisk situasjon og en nasjon i krise.²⁵⁸

Han kommer også med lignende uttalelser i andre aviser.²⁵⁹ Det fremstår altså som at forlaget mener at det er legitimt å publisere listen som den er, i stedet for å bruke den som en av flere kilder til en framstilling. Han hevder at lista i seg selv vil få fram et helhetsbilde av historien og bidra til en bedre forståelse av historien. Ut fra denne argumentasjonen kan det virke som

²⁵⁷ Sitert i Gundersen, 2012, s. 36.

²⁵⁸ Gravklev, 2014, s. 24.

²⁵⁹ Forlegger Finn-Jørgen Solberg sitert i artikkel: «(...) Vi mener dette dokumentet er såpass spesielt at det er viktig å få fram i lyset. Han mener forlaget har tatt de nødvendige forbehold om listens etterrettelighet.» (Drivdal, 2014, s. 11.)

at allmenheten bør få direkte tilgang til de historiske kildene og ut fra disse skrive sin egen historie, i stedet for å lese en ferdig skrevet historie basert på andres kildearbeid. Her blir altså det å publisere listen, med navn, forsvart med at den i seg selv utgjør nok grunnlag til å gi leseren en forståelse av den aktuelle tidsperioden. Arbeidet med å lese og vurdere kilden blir med andre ord overført til leseren.

Forlagets forsvar av publiseringen av listen og navnene på den, bygger også på deres framstilling av hva slags personer lista inneholder. Dette framgår i følgende sitat fra forlagssjefen bak *Liste nr. 1* i en artikkel: «Det var 46.000 som var medlem av Nasjonal Samling. Dette²⁶⁰ er 16.000 av disse. 70 prosent av disse navnene kan vi finne i NS partidokumenter»²⁶¹. Forlaget uttaler også i en annen artikkel at «(...)innholdet av lista er mennesker som er mistenkt for grove former for landssvik og nesten 100 prosent av navnene på lista er enten NS-medlemmer, Sikkerhetspolitiet (Sipo), Statspolitiet (Stapo) eller frontkjempere, og 75 prosent av dem er betegnet som direkte farlige(...)».²⁶² Ut fra disse uttalelsene fremstår det som forlaget selv mener at lista ikke er en liste med *mistenkte*, men i all hovedsak *skyldige*. Det at mange av personene på lista var medlemmer i NS eller jobbet i Statspolitiet, Sikkerhetspolitiet eller som frontkjempere fremstår som grunnlag nok til at det er greit å publisere lista.

Samtidig blir forlaget sitert på følgende uttalelser: «Vi vet, og det står også i etterordet, at vi her har å gjøre med mange typer landssvik, og at det er mennesker på lista som aldri burde stått der(...)»²⁶³. Forlaget omtaler også personene på listen med litt tvetydig språk i en artikkel i *Lofotposten*: «Vi skal selvsagt ikke trekke fram navn fra denne skrekkelige listen over spioner, torturister, angivere osv. (...) Men i iveren etter å registrere personer, er nok en del kommet med, som egentlig ikke hadde noe i denne listen å gjøre, og selvsagt har mange som burde stått i listen ikke blitt registrert».²⁶⁴ Disse uttalelsene tyder altså på at også forlaget anerkjenner at det står navn på uskyldige mistenkte på listen, som de likevel har valgt å publisere. De mener altså det er greit å publisere navn på personer selv om de er uskyldig mistenkt. En artikkel som omhandler boka skriver imidlertid følgende:

Forlaget hevder også at de skal ha gått nøye gjennom listen, og skal ha strøket en del tvilsomme oppføringer, som for eksempel bror, søster og barn av nazister. Man har også valgt å stryke de fleste

²⁶⁰ Med «Dette» refereres det her til boka *Liste nr. 1*

²⁶¹ Gravklev, 2014, s. 24.

²⁶² Drivdal, 2014, s. 11.

²⁶³ Drivdal, 2014, s. 11.

²⁶⁴ Johansen, 2014, s. 26-27.

som var under 18 år. Unntatt de som vervet seg til Waffen-SS, men man kan likevel ikke garantere at listen ikke inneholder navn på uskyldige.²⁶⁵

Listen er altså kontrollert til en viss grad, men etter noe uklare kriterier. Forlaget anerkjenner også at de har valgt å publisere listen med navn på tross av at det kan være uskyldige som blir navngitt.

Ut fra de overnevnte sitatene fremstår det som at forlaget betegner gruppen av personer på listen de har publisert, med et ganske varierende språk. I noen sitater legges det opp til at alle på listen er skyldige, mens i andre sitater presiseres det at personene på listen er en sammensatt gruppe av både skyldige og uskyldige. Dette gir den som leser avisene et ganske ulikt bilde av hvem personene som blir navngitt i *Liste nr. 1* er, basert på hvilken avis og hvilket intervju man leser.

Boka *Liste nr. 1* ble, til tross for forlagets forsvar, møtt med ganske unison kritikk for sin publisering av navn. Men til tross for at det var mange som argumenterte mot publiseringen av navn i *Liste nr. 1*, lå det ulike syn på hva slags personer som var navngitt på lista til grunn for den ganske unisone kritikken. I en artikkel fra *Finnmark Dagblad* uttaler lokalhistoriker Arvid Petterson seg kritisk om publiseringen av navn i boka *Liste nr. 1*: «Dette går ikke bare ut over dem som var nazister, men generasjoner etter».²⁶⁶ Ut fra denne uttalelsen kan det virke som alle på listen er nazister. Videre uttaler historikeren at:

Flere politifolk ble også presset inn som NS-medlemmer, men ikke alle var nazister, (...) Mange av disse er folk som brukte sin posisjon til å berge andre. (...) Mange av de som er på denne lista var faktisk også med i motstandsbevegelsen.(...)²⁶⁷

Kritikken av navngivingen framstår ut fra dette å være basert på en forståelse av at listen består av navn på nazister, folk som ble presset i NS og folk som brukte sin posisjon til å hjelpe andre eller som også var motstandsmenn. Navnene bør derfor ikke publiseres av hensyn til flere grupper; etterkommere av nazister på listen, de som står på listen fordi de ble presset inn i NS og de som samtidig utførte gode gjerninger som motstandsarbeid eller hjelpe andre.

Forfatter av *Nådeløse nordmenn*-serien Eirik Veum, drar sammenligninger med egne verker og argumenterer med at det er greit at hans bok publiserer navn nettopp fordi den skiller seg

²⁶⁵ Jakobsen, 2014b, s. 6.

²⁶⁶ Jakobsen, 2014a, s.7.

²⁶⁷ Jakobsen, 2014a, s.7.

vesentlig fra boka *Liste nr. 1*, både i form, i arbeidet bak boka og hvem han navngir. Eirik Veum uttaler følgende i en artikkel i *Dagsavisen*:

I mine bøker har det vært snakk om å identifisere gjerningspersoner for at opplysninger skal kunne etterprøves og kontrolleres av andre (...) Forskjellen er at jeg har fellende dommer som grunnlag, og jeg fjerner alle løse tråder. Jeg har hatt flere ekstra kilder. (...) Liste nummer 1 er basert på opplysninger som ikke har vært etterprøvd eller testet, og faren er at folk som senere er blitt frikjent står på denne listen,(...).²⁶⁸

Veum trekker fram at kildearbeidet bak hans bok er mer omfattende, i tillegg til at han kun navngir dømte personer. Dette blir framstilt som avgjørende forskjeller mellom de to bøkene, som gjør at hans egen bok har et godt nok grunnlag til å publisere navn, mens *Liste nr. 1* ikke har det. Veum får også støtte for dette synet fra redaksjonen i *Dagsavisen*:

Det er en god og viktig regel i norsk offentlighet at mistanke ikke er nok til å identifisere. Det er en regel uten datostempling. (...) Men det er stor prinsipiell forskjell på å gjøre som Veum, å navngi dømte, og å identifisere en liste med mistenkte uten å kvalitetskontrollere deres videre skjebne. Det kan være mange grunner til at noen sto på denne lista i 1945. Sladder og misforståelser og dobbeltroller kan ha vært blant dem.²⁶⁹

Flere deler det overnevnte kritiske synet på *Liste Nr. 1*, det fremgår av forfatter Dag Skogheim sin omtale av boka: «Jeg synes det er svært urimelig å utgi en slik liste hvis det er slik at forlaget ikke engang er sikker på om det finnes uskyldige på lista(...)»,²⁷⁰ og i en kommentar av Olaf Haagensen: «Som leser vet man ikke hvem av disse personene som faktisk ble dømt for landssvik og hvem som gikk fri – og det er funnet navn som aldri burde stått på lista i første omgang».²⁷¹ En bokanmeldelse av Tore Shetelig starter med overskriften «Mange hakk for drøyt å navngi ikke – dømte»,²⁷² før han formulerer seg videre i anmeldelsen slik:

De siste årene er det kommet et par bøker som navngir norske nazister som hadde sitt virke i Statspolitiet og Hirten. Alle hadde landssvikdommer. Men nå går Vega Forlag mange hakk lenger - ved å publisere en liste på 818 sider med nordmenn som var mistenkt for landssvik.²⁷³

Det er med andre ord greit å publisere navn på dømte personer, men ikke på personer som kun har vært mistenkte. Rettsoppgjøret etter krigen blir her styrende. Men det virker også å bygge på den tidligere omtalte tanken om at man kan publisere navn på personer basert på hva de gjorde, men at det samtidig stilles krav til at man har et kildegrunnlag som gjør at man er sikker på at de som blir navngitt faktisk gjorde det de blir navngitt for å ha gjort, og at de ble

²⁶⁸ Gravklev, 2014, s. 24.

²⁶⁹ Dagsavisen, 2014a, s. 2.

²⁷⁰ Larsen & Sæterøy, 2014, s 4-5.

²⁷¹ Haagensen, 2014, s. 2.

²⁷² Shetelig, 2014, s. 4.

²⁷³ Shetelig, 2014, s. 4.

dømt for det. Flere andre artikler virker å støtte denne oppfatningen av forskjellen mellom hvordan navn blir publisert i *Nådeløse nordmenn*-serien sammenlignet med *Liste nr.1*.²⁷⁴

I tillegg til de overnevnte elementene trekkes også negative konsekvenser av publisering av navn inn som et element som skiller de to bøkene fra hverandre. Her er det snakk om uthenging og skam for etterkommere, som er beskrevet tidligere i oppgaven. Men i sammenheng med boka *Liste nr.1* trekkes det fram som enda mer alvorlig, ettersom det er snakk om negative konsekvenser for etterkommere av folk som kun var mistenkte, i motsetning til personer som ble dømt og som man vet utførte de omtalte handlingene. Dette fremgår blant annet i ett innlegg av historiker og direktør for Holocaustsenteret Guri Hjeltnes. Hun sammenligner i sitt innlegg *Nådeløse nordmenn*-serien og *Liste nr.1* boka, og påpeker at å navngi nordmenn som ble dømt er noe ganske annet enn å navngi «tusenvise av mistenkte».²⁷⁵ Videre skriver hun at:

Vegas kommersielle interesse ved å utgi listen med 16.000 mistenkte synes fremtredende. Utgivelsen er dypt uetisk fordi forlaget på tvilsomt kildegrunnlag åpner for uthenging og ryktespredning, snart 75 år etter frigjøringen (...) dette er okkupasjonstidens Se og hør.²⁷⁶

Historiker Terje Emberland deler hennes kritikk av *Liste nr. 1*, i en artikkel blir han sitert på følgende:

Forlaget manøvrerer i etisk urent farvann (...) [Emberland] advarer mot kikkermentalitet (...) Dette er en liste med mistenkte landssvikere, ikke dømte (...) Han mener også spriket i listene er et problem. -Her er det kreti og pleti: alt fra passive NS-medlemmer til torturister, drapsmenn og stornazister. Han mener familie og etterkommere av de mistenkte landssvikerne har et eget behov for beskyttelse.²⁷⁷

Analysen viser at kritikken mot navngivningen i boka *Liste nr.1* var ganske unison, og forlaget sto alene om å forsvare boka. Kritikken bygde både på bokas manglende kildegrunnlag og at personene som blir navngitt kun er mistenkte og derfor vel så gjerne uskyldige som skyldige. Boka skiller seg ganske kraftig fra de andre bøkene, ettersom den egentlig er en publisering av en minimalt redigert kilde. Forlaget argumenterer for å publisere listen med at den er et

²⁷⁴ Redaksjonen: «Det aktuelle bokverket har for øvrig en helt annen tyngde enn de ufiltrerte navnelistene med likt og ulikt som et annet forlag utga tidligere i høst» Denne artikkelen omhandler *Nådeløse nordmenn*-serien, som blir omtalt som «Det aktuelle bokverket». Ut fra dato og beskrivelse vil jeg anta at «de ufiltrerte navnelistene» utgitt av et annet forlag er boka *Liste nr.1*. (Tønsberg Blad, 2014, s. 10.).

Samfunnsredaktøren i Romerikes Blad: «Han er bare overgått av Liste nr.1 fra Vega forlag. Dette var den sammenraskede oversikten det norske politiet brukte i de kaotiske maidagene 1945 for å skille venn fra fiende. Mange av de 16. 000 opprasede personene er uskyldige. Kritikken mot boka som kom for ett år siden, er at den pirrer kikkermentaliteten i oss mer enn den kaster lys over landssvikkomplekset. Veum har forholdt seg til de som faktisk ble dømt. (...) Reaksjonene skyldes først og fremst identifisering av nazistenes ivrige medhjelpere» (Hansen, 2015, s. 15.).

²⁷⁵ Hjeltnes, 2014, s. 2.

²⁷⁶ Hjeltnes, 2014, s. 2.

²⁷⁷ Drivdal, 2014, s. 11.

«viktig historisk dokument», og at den er en brikke til vår forståelse av egen fortid samtidig som den skal kunne vise fram et «helhetsbilde» av fortiden. Her skal med andre ord kildene gjøres direkte tilgjengelig for leseren. Historikeren sin jobb med å finne fram og velge ut kilder, drive kildekritikk og på bakgrunn av det utforme en historieframstilling, blir her helt ignorert. I forlagets forståelse skal kildene gjøres tilgjengelig for leseren slik at alle og en hver blir sin egen kildekritiker, og på bakgrunn av det utforme sin egen framstilling av historien.

4.8 Bruk av navn i avisene

Når bøkene blir omtalt i ulike artikler, intervju, anmeldelser eller innlegg i avisene er det en del aviser som trekker fram utdrag og historier fra bøkene. I den forbindelse varierer praksisen mellom de ulike avisene i om de velger å publisere navnene fra bøkene, eller om de anonymiserer utdragene fra bøkene. Avisene som velger å anonymisere er i klart flertall. Det er mange eksempler på dette både i omtale og debatt rundt bokserien *Nådeløse nordmenn*,²⁷⁸ boka *De som falt*²⁷⁹ og boka *Liste nr. 1*:²⁸⁰

(...) [*Trønder-Avisa*] har likevel mottatt signaler om at det er oppført en masse nordtrøndere på lista over ladssvikmistenkte. Det gjelder for eksempel nordtrønderske lensmenn, politimenn, bønder (...) Her er noen eksempler på hvordan noen nordtrøndere er registrert i arkivet. Hirdleder, 24 år, slakter, Namsos, farlig! Legionær, 24 år, Levanger. Lagfører, 41 år, tidl. forr. fører, Levanger. Fru Rittmester, leder for Hirten i NT, Levanger. Lensmannsbetjent, 30, Skogen. Lensmann, lagfører, Namdalseid. Lensmann, 31 år, Verdal.²⁸¹

²⁷⁸ «Flere av dem kom fra Jarlsberg Avis sitt nedslagsfelt. (...) Flere fra både Holmestrand, Hof og nabokommunene er også identifisert (...) Noen av sakene er mindre alvorlige, blant annet gjelder det 19-åringen fra Hof som var vakt for det tyske Gestapo (...) Langt verre var det med 35-åringen fra Holmestrand som ble både informant og nær samarbeidspartner med Gestapo (...) Den tidligere sjøkapteinen, styrmannen og NS-medlemmet (...)» (Helgesen, 2014g, s. 12-13.).
«Som sagt er flere lokale medlemmer i Hirten navngitt i boka. Blant annet en kjøpmann fra Nedre Eiker som var medlem av Nasjonal Samling (NS) før krigsutbruddet. (...) En 24-åring, også han fra Øvre Eiker, skal ha vært vaktssoldat ved samme fangeleir.» (Helgesen, 2014b, s. 14-15.).
«Flere eikværing er også identifisert (...) Noen av sakene er mindre alvorlige, blant annet gjelder det 20-åringen fra Nedre Eiker som tjenestegjør i Førergarden en periode (...) Noe verre er det med den 31-årige skogsarbeideren bosatt i Mjøndalen (...) En 33-årig kjøpmann fra Nedre Eiker står også på lista over nordmenn som er tilknyttet Gestapo i Drammen.» (Helgesen, 2014f, s. 43.).
«(...) to eksempler fra vårt eget område. En person født 13. november 1923 i Røyken beskrives slik: Medlem av NS siden oktober 1940. Var konduktør i Oslo sporveier (...) en annen mann fra Buskerud, født 1. august 1903 (...)» (Myklebust, 2012, s. 3.).

²⁷⁹ (Johnsen, 2009, s. 12.)

«(...) de tre fra Fredrikstad: 18-årig korporal i 5. SS-Divisjon Wiking. Gikk på gymnaset da han vervet seg, og ble medlem av Nasjonal Samling i 1940.» (Arntsen, 2017, s. 14.)

²⁸⁰ «Seksten personer fra Tvedestrands-regionen er navngitt som mulige landssvikere(...) var Tvedestrand den av byene i Aust-Agder med færrest antall personer som var mistenkt for grovt landssvik. Bare fem personer(...) Det er langt færre enn hva som var tilfellet i våre nabobyer Risør og Arendal.» (Drivdal, 2014, s. 11.).

«40 av disse navnene er fra Lofoten, 37 menn og 3 kvinner» (Johansen, 2015, s. 26-27.).

«(...) mange finmarkinger (...) en vaskepике fra Alta (...) flere politimenn, blant annet fra Hammerfest (...) En av de navngitte fra Vest-Finnmark er oppført som ordfører, andre igjen som for eksempel snekkere, montører, sjauere og fiskere.» (Jakobsen, 2014b, s. 6.)

²⁸¹ Larsen & Sæterøy, 2014, s. 4-5.

Lokalavisene virker å ha et veldig sterkt fokus på hvor mange i avisas lokalområde som blir navngitt i bøkene, men det blir presentert anonymt. Dette er det flere eksempler på i omtale av bokserien *Nådeløse nordmenn*;²⁸²

91 av navnene i boka hadde sitt opphav her i distriktet. 27 fra Drammen, 19 fra Lier, 12 fra Modum (...)²⁸³

77 av dem var fra Østfold. 21 av disse igjen var fra Fredrikstad.²⁸⁴

Blant dem²⁸⁵ også 21 sarpinger.²⁸⁶

Det samme gjelder artikler som omtaler boka *De som falt*.²⁸⁷

Tre menn fra Fredrikstad og 37 andre østfoldinger(...)²⁸⁸

To av disse SS-soldatene var fra vårt distrikt.²⁸⁹

Boka oppgir at 42 var Telemark.²⁹⁰

(...) en fra Råde, en fra Greåker og ti fra Fredrikstad.²⁹¹

I en artikkel i *Trønder-Avisa* som omhandler *De som falt*, gjenfortelles også enkelthistorier fra boka, hvor personene har blitt anonymisert. I tillegg publiserte de en lengre anonymisert liste over lokale som er navngitt i boka.²⁹²

Valget om å anonymisere i avisene begrunnes i en artikkel om boka *Liste nr. 1*, med at: «Vi skal selvsagt ikke trekke fram navn fra denne skrekkelige listen over spioner, torturister, angivere osv.»²⁹³ Ut fra dette sitatet fremstår det som en selvfølge at navn ikke skal publiseres basert på at handlingene det er snakk om er så grusomme og alvorlige. I en annen

²⁸² «Flere folk fra Tvedestrandsregionen navngis som angivere og torturister for Gestapo (...) Flere fra Tvedestrand, Dypvåg, Holt og Flosta. (...) En av Gestapos viktigste informanter i Tvedestrand var NS-medlem, og han fikk dermed jobb i posten(...)» (Gjeruldsen, 2014, s. 10.).

«12 menn fra Hallingdal og Nore og Uvdal var involvert i drap, tortur og væpna aksjoner (...) ein 19-åring frå Flå og ein 28-åring frå Gol (...) Dette er dei lokale hirdmedlemmene Eirik Veum har publisert i boka *Nådeløse nordmenn – Hirden 1933-1945*. 28 år, Ål, Angiver (...) 54 år, Hol (...)» (Lindahl, 2013, s. 14-15.).

²⁸³ Johnsen, 2013, s. 3.

²⁸⁴ Johansen, 2013, s. 16.

²⁸⁵ «dem» viser her til hirdmedlemmer.

²⁸⁶ Langsæter, 2013, s. 8.

²⁸⁷ Aars, 2009, s. 10. Vinje, 2009, s. 17. Jensen, 2009, s. 25. Watz, 2009, s. 29. Brøske & Pettersen, 2009, s. 32. Weisser, 2009, s. 4. Holter, 2009a, s. 44.

²⁸⁸ Arntsen, 2017, s. 14.

²⁸⁹ Shetelig, 2010b, s. 25.

²⁹⁰ Hagen, 2009, s. 54.

²⁹¹ Holter, 2009b, s. 40.

²⁹² Larsen, 2009a, s. 10-12.

²⁹³ Johansen, 2015, s. 26-27.

artikkel om boka *De som falt* blir sjefsredaktøren for *Trønder-Avisa* både direkte og indirekte sitert på hvorfor avisa velger å anonymisere:

-Vi er i utgangspunktet tilbakeholdne med navn på personer knyttet til kriminalsaker. Vi har også et generelt ønske om å ikke gripe inn i en privat sfære, (...) Han viser til at avisa har mottatt sterke reaksjoner i liknende saker, som har rammet slektninger. -Dette gjelder ikke nødvendigvis for all framtid.²⁹⁴

Argumentet for å anonymisere virker for det første å bygge på en oppfattelse av denne delen av historien som en rettssak mer enn en historieframstilling, noe som gjør at avisa velger å håndtere den på disse premissene. Det andre elementet er hensynet til etterkommere og deres privatliv som virker å bygge på tidligere negative erfaringer med å begi seg inn i dette feltet. Flere artikler som omhandler *Nådeløse nordmenn*-serien argumenterer også med hensyn til pårørende: «Av hensyn til familie og eventuelle pårørende har vi unnlatt å navngi dem i avisa.»²⁹⁵ Flere artikler kommer med samme konklusjon.²⁹⁶ En av artiklene navngir likevel en mann som var områdesjef for Statspolitiet, men dette blir begrunnet med at navnet er kjent fra en tidligere dokumentar.²⁹⁷ I en artikkel fra *Romerikes Blad* skriver journalisten derimot at: «Når jeg ikke bruker navn, skyldes det ikke bare plassmangel, men at lokalpressen er mer forsiktig med navnebruk enn rikspresen i slike tilfeller. Fordi lokaljournalister er nærmere dem det gjelder.»²⁹⁸ Dette sier ikke nødvendigvis noe om hvordan det bør være, men er derimot en påstand om at lokalpresse i større grad en riksdekkende presse vil anonymisere av hensyn til etterkommere.

Det er interessant å se at flere aviser, og særlig lokalaviser sier at de anonymiserer av hensyn til etterkommerne. Likevel fins det flere eksempler på at lokalaviser aktivt tar kontakt med etterkommere for å få en kommentar. Dette har litt varierende effekt. *Finnmark Dagblad*²⁹⁹ tar kontakt med en etterkommer av en navngitt i boka *Liste nr. I. Mannen* (som er anonymisert) er allerede kjent med dette, og reagerer ikke voldsomt. Både avisa *Drammens Tidende*³⁰⁰ og *Telemarksavisa*³⁰¹ tar kontakt med etterkommere av personer navngitt i *Nådeløse nordmenn*-serien. Dette resulterer i sjokk og negative reaksjoner fra etterkommerne, som enten ikke kjente til dette, eller ikke viste at det var snakk om så alvorlige handlinger. I

²⁹⁴ Larsen, 2009a, s. 22-23.

²⁹⁵ Helgesen, 2014b, s. 14-15.

²⁹⁶ Helgesen, 2014b, s. 14-15. Schou, 2012b, s. 2-3. Alexandersen, 2013, s. 14-15.

²⁹⁷ Alexandersen, 2013, s. 14-15.

²⁹⁸ Brox, 2012, s. 17.

²⁹⁹ Jakobsen, 2014b, s. 6.

³⁰⁰ Schou, 2013b, s. 2.

³⁰¹ Ravn, 2013, s. 48-49.

disse artiklene er både personene og etterkommerne anonymisert. Også avisa *Tidens Krav* tar kontakt med en etterkommer, her er kun etterkommeren anonymisert mens personen er omtalt med fullt navn og bilde.³⁰² Avisen *Fredrikstad Blad* tar også kontakt med flere pårørende av de som blir navngitt i boka *De som falt*, for å be om en reaksjon. I denne artikkelen velger pårørende å stå fram med fullt navn.³⁰³ Det at avisene på denne måten aktivt oppsøker etterkommere og gir dem opplysninger om deres forfedre for å få en kommentar, kan fremstå noe paradoksal med tanke på at de anonymiserer av hensyn til etterkommerne.

Det er en interessant motsetning mellom hvordan mange av avisene har valgt å anonymisere personene i sine utdrag fra bøkene *Liste nr. 1*, *Nådeløse nordmenn*-serien og *De som falt*, og forfatter Eirik Veum sin argumentasjon for å publisere navn på personene i bøkene sine. Dette vitner om en svært ulik forståelse av hvordan personer bør framstilles, ettersom Veum (som tidligere nevnt) argumenterer for at man må benytte fullt navn i framstillingen for å frita andre for mistanke og for å hindre at etterkommere skal leve i usikkerhet. Avisenes argumentasjon for anonymisering bygger derimot på at å anonymisere er den beste måten å vise hensyn til etterkommere på. Ved at de heller skriver «mann, 50 år, kjøpmann» hindrer de at lokalbefolkningens forfedre blir navngitt og hengt ut. Men nettopp slike beskrivelser er det Veum hevder fører til usikkerhet, ryktespredning og at uskyldige blir mistenkt. Da er det interessant at avisene, i mange tilfeller, benytter nettopp slike beskrivelser («mann, 30-åra, Sarpsborg»), med den begrunnelsen at de vil beskytte de som blir omtalt og deres familie.

Samtidig er det også eksempler på at avisene anonymiserer noen og navngir andre. I artikler som omtaler boka *Liste nr. 1* er det eksempler på dette. De følgende to sitatene er hentet fra artikler som også anonymiserer:

(...) Rinnanagenten Raghild Strøm fra Steinkjer, beskrevet som hjulbeint, med kort hals og hodet trukket ned mellom skuldrene.³⁰⁴

Vi gjør unntak for ett av navnene på Liste Nr 1, nemlig Johnny Larsen som 29. mai 1947 ble henrettet ved skyting for sin forbrytelser under krigen. Han var den eneste i Nord-Norge som ble henrettet.³⁰⁵

Noen av artiklene som omhandler *Nådeløse nordmenn*-serien følger også denne praksisen. Avisen *Jarlsberg* anonymiserer gjennomgående i sin artikkel, med ett unntak. En mann som

³⁰² Brunsvik, 2014, s. 17-21.

³⁰³ Holter, 2009a, s.44.

³⁰⁴ Larsen & Sæterøy, 2014, s. 4-5.

³⁰⁵ Johansen, 2015, s. 26-27.

ble likvidert av motstandsbevegelsen blir navngitt.³⁰⁶ I *Byavisa Drammen* gjenfortelles noen hendelser fra boka. Her benyttes fullt navn på kjente motstandsmenn, lensmann Yngvar Løvdok, politiløytnant Oddvar Brynildsen og en etterlyst angiver Carsten Fredrik Lund (19 år). Felles for disse er at alle blir drept under krigen, med unntak av den siste som blir drept rett etter krigen. Artikkelen omtaler også en 26 år gammel politimann fra Drammen som blir drept ved en feiltagelse under en aksjon under krigen.³⁰⁷ En artikkel i *A-magasinet* navngir Olav Aspheim som var både SS-soldat på Østfronten og med i Statspolitiet hvor han torturerte og henrettet, for dette ble han selv henrettet etter krigen. Sønnen som blir intervjuet er anonymisert etter ønske. Artikkelen omtaler også en annen som var med i Statspolitiet, men han er anonymisert, og betegnes kun som en «trondheimsgutt på 19 år». Han ble ikke henrettet. Etterkommeren hans er også anonymisert.³⁰⁸

Ut fra disse utdragene kan det framstå som at hvem som blir navngitt avhenger av den enkelte avis sine vurderinger. Gjennomgående kan det likevel virke som at avisene synes at personer som hadde høye stillinger, ble henrettet eller er tilknyttet allerede kjente grupper som Rinnan banden, er det greit å navngi. Det er flere eksempler på dette.³⁰⁹ Det er også flere eksempler på publisering av navn på bakgrunn av hvor grusomme handlingene de utførte var³¹⁰ eller fordi man vil forsvare dem og mener de har blitt urimelig hengt ut ved å bli navngitt i boka.³¹¹ Noen virker også å være navngitt grunnet at de selv,³¹² eller en etterkommer har valgt å stå fram med navn i avisa.³¹³ Dette er det også eksempel på i artikler som omhandler boka *De som falt*.³¹⁴

I andre artikler om *Nådeløse nordmenn*-serien er det litt mer uklart hvilke vurderinger som ligger til grunn for avisas publisering av navn. Et eksempel er fra en artikkel i *VG*: «Et av de styggeste eksemplene Veum henter fram i boken er overgrepene mot en 37 år gammel Oslo-kvinne, utført av Alfred Erlandsen».³¹⁵ Han blir trolig navngitt på bakgrunn av handlingene

³⁰⁶ Helgesen, 2014g, s. 12-13.

³⁰⁷ Helgesen, 2013, s. 34-35.

³⁰⁸ Kluge & Killingberg, 2012, s. 27-32.

³⁰⁹ Navngir to ledere for avdelinger i Grensepolitiet (Fjeld, 2012a, s. 4.)

³¹⁰ Sitat av forfatter Eirik Veum som blir intervjuet: «-Det er klart at Max Emil Rook, Eilif Rye Pisani og Alfred Josef Gärtner var blant de verste, de opererte på det laveste nivå av menneskelig råskap. (De fikk alle dødsstraff, og ble skutt i Bergen etter krigen – BTs anm.)» (Valestrand, 2014, s. 34.)

³¹¹ Carlsen, 2014, s. 28-29. Hem, 2013, s. 48-49.

³¹² Ravn, 2013, s. 48-49.

³¹³ Aasum, 2014, s. 10-11. Bergsland, 2014, s. 57.

³¹⁴ Kristensen, 2009, s. 36. Larsen, 2009b, s. 10-12.

³¹⁵ Rydne, 2014, s. 14-16.

sine, men den samme artikkelen navngir også flere andre personer med informasjon og bilde av enkelte. Her er både folk som ble henrettet og folk som fikk fengselsstraff.³¹⁶ Et annet eksempel er fra en artikkel i *Tidens Krav*: «Smøleværingen Leif Arthur Stensønes var vokter i en av de mest brutale fangeleirene i Norge.»³¹⁷ Det er også flere artikler som navngir personer omtalt i *De som falt* boka, uten at det fremgår hvorfor avisa har valgt å gjøre det.³¹⁸ I en artikkel om boka i Bergensavisen publiseres også en hel liste med navn og bilder av personer i boka fra Hordaland.³¹⁹

Analysen har nå gjennomgått ulike tematikker som vektlegges i argumentasjonen for og mot publisering av navn på nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS. Analysen tyder på at ulike syn denne gruppen, hva navngivingen kan bidra med til i framstillingen og hvilke konsekvenser man mener at navngivingen vil få, er avgjørende for om man argumenterer for eller mot.

³¹⁶ Rydne, 2014, s. 14-16.

³¹⁷ Brunsvik, 2014, s. 17-21.

³¹⁸ Gulbrandsen, 2010, s. 22. Elvemo, 2014, s. 16-18. Ringsaker Blad, 2009b, s. 16.

³¹⁹ Brøske & Pettersen, 2009, s. 33.

5.0 Betydningen av motiver og motivasjon

Et tema som stakk seg ut i analysen av omtalen rundt bøkene *Hitlers norske hjelpere* og *De som falt* var fokuset på hvilken betydning motivasjonen bak handlingene til nordmenn som jobbet for eller samarbeidet med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, hadde for hvordan man mener de bør bli framstilt. Dette kapittelet vil ta for seg denne debatten.

I debatten rundt og omtale av boka *Hitlers norske hjelpere*, settes det et særlig fokus på motivene til nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS. Forfatter Nina Drolsum Kroglund hevder i en kronikk at man tidligere har hatt et for unyansert bilde av de som samarbeidet med eller jobbet for den tyske okkupasjonsmakten, særlig basert på en manglende innsikt i de nyanserte motivene som lå bak deres valg. Eller som hun skriver om NS-ministrene «I ettertid har det likevel vært vanlig å betrakte alle som nazister, uansett hvilke motiver de hadde eller handlinger de utførte.»³²⁰ Hun trekker videre fram at motiver er vanskelig å si noe sikkert om, men hevder samtidig at:

(...) det var stor variasjon i grad av både nasjonalsosialistisk overbevisning og tyskervennlighet blant NS-ministrene. (...) For disse ministrene og mange andre som gikk inn i NS var et hovedmotiv å sørge for at Norge og befolkningens interesser ble ivaretatt på best mulig måte.³²¹

Kroglund hevder altså at enkelte ministre og mange andre NS-medlemmer, hovedsakelig hadde gode hensikter bak sine valg. Kroglund hevder også at andre som samarbeidet med eller jobbet for den tyske okkupasjonsmakten hadde sammensatte og varierte motiver bak sine valg.³²² Samtidig fremstår det som hun mener at et hovedmotiv for mange som ble medlemmer av NS, også på generell basis, var gode, i form av å jobbe for ett fritt og uavhengig Norge.³²³ I et senere intervju trekker Kroglund også fram både viktigheten av å få fram et mer nyansert bilde av de som samarbeidet med den tyske okkupasjonsmakten,³²⁴ og at

³²⁰ Kroglund, 2010, s. 64.

³²¹ Kroglund, 2010, s. 64.

³²² «Motivene for å velge samarbeid med okkupasjonsmakten var sammensatte, både blant NS-folk, krigsprofitørene og andre. Mange benyttet sjansen til å tjene gode penger på krigen. Noen var nazister, noen likte tyskerne bedre enn engelskmennene, noen fryktet kommunismen og noen var opportuniste.» (Kroglund, 2010, s. 64.)

³²³ «Men mange av dem som gikk inn i NS mente trolig at de kjempet en kamp for å bevare Norge fritt og uavhengig, og så ikke nødvendigvis Norge som en nazistisk tysk satellittstat under Quislings ledelse som målet for sine handlinger.» (Kroglund, 2010, s. 64.)

³²⁴ «-Ein har hatt ein tendens til å avskrive dei som samarbeidde med tyskarane som dårlige menneske(...)» (Fatland, 2010, s. 16-17.)

de hadde ulike motiv for dette samarbeidet.³²⁵ At det var mange som samarbeidet med den tyske okkupasjonsmakten og at dette samarbeidet kom fort i gang blir omtalt, men også i den forbindelse er det motivene for dette som blir vektlagt. Kroglund nevner at: «-I kvar krig vil ein finne profitørar.»³²⁶ som et motiv, men hun legger til at: «(...) mange heilt fram til 1942 [var] overtydde om at Tyskland kom til å vinne krigen. Ein del prøvde rett og slett å gjere det beste ut av situasjonen».³²⁷ Hun mener at dette var ett viktigere motiv.

Frontkjemperne blir også omtalt i intervjuet og her trekker Kroglund fram motiver som et ønske om å hjelpe Finland og frykt for kommunismen som eneste motiv.³²⁸ Kroglund hevder med andre ord at ved å få fram nyansene i handlingene og motivene til de som samarbeidet med eller jobbet for den tyske okkupasjonsmakten, vil man få et mer nyansert bilde av denne gruppen. Hun trekker også fram at rettsoppgjøret etter krigen var med på å sette et likhetstegn mellom NS-medlemskap og det å jobbe for den tyske okkupasjonsmakten og være på «feil side» i krigen.³²⁹ Kroglund hevder at: «Ein straffa ofte haldningar meir enn handlingar (...)»³³⁰, noe det fremstår som at hun mener var galt. I lys av hennes egen vektlegging av nettopp motiver for å få fram nyansene, kan imidlertid denne posisjonen virke litt selvmotsigende.

Kroglund møter mostand fra Cathrine Senje som uttaler seg på grunnlag av egne erfaringer fra krigen. Hun hevder at: «(...) NS-medlemmer ble kanskje av mange oppfattet som medskyldige siden de ikke tok avstand fra overgrepene og godtok alle forbud og påbud fra Quisling-regjeringen.»³³¹ I et annet innlegg etterlyser Senje også eksempel på og bevis for at NS-folk protesterte, ettersom hun mener det i så fall aldri kom offentligheten for øre. I tillegg trekker hun selv fram personlige erfaringer og eksempler på landsomfattende overgrep hvor hun

³²⁵ «-Nokre av dei var uten tvil nazistar, medan andre meinte at samarbeid var den beste strategien i ein svært vanskeleg situasjon.» (Fatland, 2010, s. 16-17.)

³²⁶ Fatland, 2010, s. 16-17.

³²⁷ Fatland, 2010, s. 16-17.

³²⁸ «(...) fortalde at dei ville hjelpe Finland mot trugsmål frå kommunismen. Dei såg seg nøydde til å velje mellom Hitler og Stalin og var overtydde om at Hitler var den beste av dei to. Få av dei visste om omfanget av brotsverk som gjekk føre seg i Tyskland, men mange var godt informert om redslene under Stalin-regimet(...)» (Fatland, 2010, s. 16-17.)

³²⁹ «Det er talande at dei tre ministrane som ikkje var medlemmer av Nasjonal Samling, var frikjende, medan alle dei andre vart dømde til lange fengselsstraffer eller til dauden. (...) Dei mange som hadde tent gode pengar på å halde det tyske krigsmaskineriet i gang, vart i liten grad stilt til ansvar, med mindre dei hadde vore medlemmer av NS. Samstundes vart NS-medlemmane truga med fengsel og dødsstraffer alt under krigen.» (Fatland, 2010, s. 16-17.)

³³⁰ Fatland, 2010, s. 16-17.

³³¹ Senje, 2010, s. 32.

mener NS-folk ikke protesterte.³³² Kroglund svarer på denne og annen kritikk i to innlegg hvor hun trekker fram konkrete og generelle eksempler hvor NS-medlemmer i ulike stillinger protesterte på overgrep.³³³ I bokanmeldelsene er det også et gjennomgående fokus på motiv, og på forfatter Kroglund sin vektlegging av at gruppen av NS-medlemmer som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten var en mer sammensatt gruppe en tidligere antatt.³³⁴

I debatten rundt boka *De som falt* er det ikke like mye fokus på motiv i den generelle argumentasjonen, men det blir trukket fram at framstillingen av de som jobber for den tyske okkupasjonsmakten bør inneholde motiver for å fremme forståelse og kunnskap, men ikke for å unnskyldte eller akseptere.³³⁵ I debatten er det flere frontkjempere og familie til personer som blir navngitt som uttaler seg, og disse trekker fram nettopp motiver i forsvar av egne eller familie sine valg og handlinger. Det er to frontkjempere som uttaler seg, en med fullt navn³³⁶ og en som er anonym.³³⁷ Begge legger vekt på at de sloss mot kommunismen og ikke for nazismen. Flere pårørende som står fram med navn hevder også at deres familiemedlemmer hadde motiver knyttet til kampen mot bolsjevikene/kommunismen/russerne, at de var unge, ville vekk fra familieproblemer eller ble påvirket av venner.³³⁸ En annen pårørende som ønsker å være anonym mener hans bror ble lurt inn i en felle og tvunget til å bli frontkjemper.³³⁹

Det fremgår av debatten at hvilke motiver man mener at aktørene i framstillingene har hatt og hvor mye man vektlegger disse motivene påvirker hvordan man ser på nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS. Det påvirker også hvordan man mener denne gruppen bør bli framstilt i historien. Likevel er motivene bak handlingene til aktørene i historien vanskelig å si noe sikkert om.

³³² Senje, 2011, s. 31.

³³³ Kroglund, 2011b, s. 33. Kroglund, 2011a, s. 31.

³³⁴ Eikje, 2011, s. 16-17. Johansen, 2010, s. 6.

³³⁵ Holter, 2009b, s. 40.

³³⁶ Larsen, 2009b, s. 10-12.

³³⁷ Holter, 2009b, s. 40.

³³⁸ Holter, 2009a, s. 44. Kristensen, 2009, s. 36.

³³⁹ Tidligere Milorg-medlem, 2009, s. 34. Drammens Tidende, 2009, s. 6.

6.0 Oss mot dem eller oss mot oss? Fremstilling og konstruksjon av grupper

Et gjennomgående tema i debatten rundt bokserien *Nådeløse nordmenn* var hvordan disse nye framstillingene av krigen påvirker forståelsen av denne historien, i form av hvordan gruppen som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS blir oppfattet i forhold til resten av det norske folk. I dette kapitlet analyserer jeg debatten med utgangspunkt i hvordan framstillingen av ulike sider ved historien om andre verdenskrig i Norge påvirker eller endrer hvordan man ser på det norske folk under krigen, og hvilke gruppekonstruksjoner som dannes ut fra denne omtalen. Er det fremdeles en inndeling i et «oss»-fellesskap, det store flertall som jobbet mot den tyske okkupasjonsmakten, mot «dem», en liten gruppe som jobbet med eller for den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, slik analyser tidligere har hevdet? Kapitlet vil først undersøke hvilke ulike framstillinger av den nevnte gruppen som fremgår av analysen av artiklene, og hvilke syn på hvordan historien om denne gruppen har blitt framstilt fra krigen slutt og fram til nå, som ligger til grunn for dette. Hovedvekten av kapitlet vil fokusere på debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien, da det var mest om dette i disse artiklene, men det er også noen momenter fra artiklene rundt bøkene *De som falt*, *Hitlers norske hjelpere*.

6.1 Norsk ondskap

Forfatter Eirik Veum søker å sette fokus på at ikke bare tyskere, men også mange nordmenn stod bak grusomme handlinger og krigsforbrytelser under krigen. Dette fremgår av flere av hans uttalelser:³⁴⁰

-Vi bør bli klar over at nordmenn begikk noen av de verste forbrytelsene under krigen, og at vi var mer involvert i krigsforbrytelser enn det vi til nå har visst (...)³⁴¹

Boken «Nådeløse nordmenn» forteller om krigsforbrytelser og grove overgrep utført av norske statsborgere på norsk jord. (...) – I den offisielle versjonen heter det at tyskerne gjorde dette, ikke nordmenn. At andre nordmenn enn Rinnan og Quisling er involvert i store krigsforbrytelser er det ingen fokus på(...)³⁴²

³⁴⁰ Indirekte sitat Veum: «Flere av nordmennene ble involvert i noen av de groveste ugjerningene som fant sted i Norge under 2. verdenskrig.» (Helgesen, 2014g, s. 12-13.).

Sitat Veum: «(...) få er klar over hvilke grusomheter som egne landsmenn faktisk utførte her hjemme.» (Mossestad, 2014, s. 7.).

³⁴¹ Berg, 2012, s. 25. og Mossestad, 2014, s. 7.

³⁴² Schou, 2012a, s. 2-3.

Han trekker også fram at disse nordmennene sitt bidrag var avgjørende for Tyskland sin suksess i å slå ned på motstandskampen i Norge. Dette fremgår av flere uttalelser:³⁴³

Når okkupasjonstida var så pass fredelig som den var i Norge, skyldtes det ifølge Veum at okkupasjonsmakten hadde skaffet seg et velutviklet støtteapparat av norske medarbeidere.³⁴⁴

-Uten nordmennene ville Gestapo aldri greid å bekjempe den norske motstandsbevegelsen i så stor grad som faktisk ble tilfellet. Den mest kjente nordmannen som gjorde tjeneste i Gestapo var Henry Oliver Rinnan, men totalt var det snakk om flere tusen norske statsborgere.³⁴⁵

Ut fra disse uttalelsene framstår det som at Eirik Veum mener at man tidligere har framstilt det som at nordmenn som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten hadde en ubetydelig eller lite avgjørende rolle, særlig med tanke på alvorlige handlinger og krigsforbrytelser. Veums syn møter både støtte³⁴⁶ og motstand³⁴⁷ i debatten. Motstanden tar også form av beskyldninger om at han overdriver nordmennene sin rolle i forhold til tyskerne.³⁴⁸ Det er ikke beskyldninger om direkte løgn i form av falske påstander, men dreier seg om at måten det framstilles på blir så overdrevet at det likevel gir et falskt bilde av hva som skjedde.

Det at mange nordmenn hadde en aktiv og avgjørende rolle i form av å jobbe for den tyske okkupasjonsmakten og at de i denne rollen utførte krigsforbrytelser, blir av Veum framstilt som ny kunnskap. Ut fra debatten fremgår det også som at begrepet «ondskap» blir en betegnelse på det å jobbe for den tyske okkupasjonen og i enkelte tilfeller ha utført grusomme

³⁴³ «-Uten nordmennene ville Gestapo aldri greid å bekjempe den norske motstandsbevegelsen i så stor grad som faktisk ble tilfellet» (Helgesen, 2014f, s. 43). «Og uten disse medhjelperne hadde Gestapo aldri kunnet konkludere som de gjorde da krigen var slutt: De slo fast at okkupasjonen i det store og hele hadde vært vellykket(...)» (Eikeland, 2014, s. 24.)

³⁴⁴ Folkestad, 2018, s. 20.

³⁴⁵ Helgesen, 2014g, s. 12-13.

³⁴⁶ Bokanmeldelse av Sindre Hovdenakk: «Uten sine villige norske hjelpere kunne ikke den tyske okkupasjonsmakten holdt et slik jerngrep om landet vårt disse fem årene.» (Hovdenakk, 2014, s. 16.). Omtale av bokserien Nådeløse nordmenn: «Nordmenn tok del i krigsforbrytelser i langt større grad enn vi hittil har vært klar over. De sto bak flere av drapene som tyskerne fikk ansvar for.» (Barøy, 2013, s. 27.). Omtale av boka: «Manger er nok ikke klar over hvilke grusomheter mange nordmenn selv stod bak som tyskernes håndlangere og «gode» hjelpere under 2. verdenskrig. (...) kanskje ikke så mange vet at nordmenn også var med på drap og mishandling i fangeleirene med de jugoslaviske krigsfangene?» (Helgesen, 2014b, s. 14-15.).

Omtale av boka: «Folk flest er nok ikke klar over hvilke grusomheter mange nordmenn selv stod bak som tyskernes håndlangere og «gode» hjelpere(...)» (Helgesen, 2014c, s. 16-17.).

³⁴⁷ Gundersen: ««Ondskapen var også norsk» er det angivelige fortiede faktum som Kagge forlag bruker i promoteringen. Som om ikke de særdeles brutale norske torturistene har vært en del av hovedfortellingen fra krigens litteratur dag en?» (Gundersen, 2012, s. 36.).

Anmelder Omdal: «(...) har åpenbart bestemt seg for å fjerne det han ser som et glemselens slør over de ubehagelige sidene av norsk okkupasjonshistorie. (...) De fleste beretningene er kjent fra før.» (Omdal, 2012, s. 20.).

³⁴⁸ Historiker Thomas Hagen blir sitert: «(...) han tar litt hardt i. Man kan nesten få inntrykk av at nordmennene har vært førende, også i saker hvor det må være tyskerne som har regien.» (Leer-Salvesen, 2013, s. 28.)

handlinger, tortur eller krigsforbrytelser i deres tjeneste. Dette fremgår blant annet av Eirik Veum sine uttalelser:³⁴⁹

En interessant observasjon er at selv etter 70 år, sliter både familier og historikere med å forholde seg til hva som faktisk skjedde: Ondskaper kan også være norske, og under krigen var den systematisert. (...) -Jeg skjønner at det er stor interesse for de deler av krigshistorien som vi ikke er stolte av. Det som overrasker meg, er at folk blir så overrasket. Bildet vi har hatt av et samlet folk som jaget ut en fiende, er feil. Nordmenn var Gestapos viktigste verktøy.³⁵⁰

-Ondskaper var ikke bare tysk, den var norsk(...) ³⁵¹

Veum får støtte for denne forståelsen i andres omtale av boka: «Det var ikke bare tyskere som utførte grusomme handlinger på norsk jord under krigen. Ondskaper var også norske. (...) Særlig var det jugoslaviske fanger som fikk unngjelde for norsk råskap.»³⁵² Bruken av ordet «ondskap» til å betegne det nordmenn som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten gjorde, blir imidlertid også utfordret i debatten. For det første hevdes det at begrepet i seg selv er for lite konkret og håndfast:

Jeg er enig med Veum i at vi trenger å bli minnet om at ondskaper kan være norske. Problemet er bare at termer som godt og ondt lett tar religiøse eller metafysiske former og blir like diffuse som utilregnelighet og psykososer i en norsk rettssal.³⁵³ (kommentar av Steinar Brox)

Og for det andre, hevdes det å være for generaliserende å betegne alle som jobbet med eller for den tyske okkupasjonsmakten som «onde»:

Ja, selv tittelen er i mange tilfeller misvisende. For selv om mange av de som lot seg verve til overvåkning og tortur av Gestapo var kriminelle naturer med personlighetsavvik, blir det for drøy kost for en som har fuskert litt i historiefaget å sluke at samtlige 1145 norske statsborgere i Gestapos tjeneste var onde og skruppeløse.³⁵⁴ (bokanmeldelse av Terje Carlsen)

Forfatter Eirik Veum benytter begrepene «grusomme» og «ondskap» til å betegne handlingene til de han navngir for å ha jobbet for den tyske okkupasjonsmakten, enten i Statspolitiet, Gestapo eller Hirden. Dette er begreper med mye tyngde og negative assosiasjoner i utgangspunktet, men Veum gir begrepene ytterligere tyngde ved å sammenligne med og rangere nordmennene i forhold til andre grupper som allerede tidligere er framstilt som svært «onde» og «grusomme». Dette er grupper som de tyske soldatene, SS og det tyske Gestapo. Ved å trekke fram at nordmenn som jobbet for den tyske

³⁴⁹ Kommentar av Lars M. J. Hansen med sitat Veum: ««Ondskaper var også norske», er forfatterens hovedbudskap.»(Hansen, 2014, s. 18-19).

Sitat Veum: «Mange av ondskaper under krigen var også norske.» (Killingberg, 2012a, s. 8-9).

Sitat Veum: «Flere av nordmennene ble involvert i noen av de groveste ugjerningene som fant sted i Norge under 2. verdenskrig.» (Helgesen, 2014f, s. 43.).

³⁵⁰ Nærø, 2015, s. 13.

³⁵¹ Krok, 2013a, s. 18.

³⁵² Langsæter, 2013, s. 8.

³⁵³ Brox, 2012, s. 17.

³⁵⁴ Carlsen, 2014, s. 28-29.

okkupasjonsmakten var verre enn disse gruppene eller var så «grusomme» at til og med representanter for den tyske okkupasjonsmakten ble sjokkert, framstår nordmennene som enda mer «onde» og «grusomme», ettersom tyske nazister siden andre verdenskrig har blitt brukt som selve bildet på «ondskap». Det er mange eksempler på at både Veum selv og andre som omtaler eller anmelder boka, trekker dette fram.³⁵⁵ To eksempel på dette er følgende sitat av forfatter Eirik Veum:³⁵⁶

Det er ukjent for det store flertallet i Norge at tyske tjenestemenn i enkelte tilfeller var så rystet over sine norske samarbeidspartneres hensynsløshet, at nordmennene måtte fjernes fra sine stillinger. Ondskaperen var i høy grad også norsk(...)³⁵⁷

SS måtte stoppe noen av de norske hird-soldatene og polititjenestemenn mot sine egne landsmenn.³⁵⁸

Det er også flere andre eksempler på dette,³⁵⁹ blant annet følgende utdrag fra en bokanmeldelse av Sven Gjeruldsen og en artikkel som omtaler boka:

Boken forteller om nordmenn som var langt mer brutale enn sine tyske overordnede, og det hendte at tyske offiserer måtte gripe inn fordi nordmennene ble for brutale og voldelige.³⁶⁰

Flere av medlemmene viste en råskap og nådeløshet som var så brutal at selv de tyske gestapistene ble sjokkert over det de så og opplevde. Her torturerte og myrdet norske ansatte i Statspolitiet andre nordmenn.³⁶¹

Fokuset på ondskap kommer også fram i en gjennomgående *gradering* av ondskap i flere av avisene som omtaler *Nådeløse nordmenn*-serien. Dette i form av at de etterspør og trekker fram fra hvilke landsdeler de verste og mest brutale av de som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten kom fra. Det er flere eksempler på at Veum blir sitert på denne type uttalelser i artiklene:

-Bergen, sammen med Drammen og Lillehammer, var byene der norske gestapister gikk lengst i sin brutalitet overfor landsmenn.³⁶²

³⁵⁵ Leer-Salvesen, 2013, s. 28. Schou, 2014a, s. 18-19. Rydne, 2014, s. 14-16. Lindahl, 2013, s. 14-15. Killingberg, 2013, s. 8-9. Schou, 2013a, s. 2. Barøy, 2013, s. 27. Alexandersen, 2013, s. 14-15. Mathisen, 2013, s. 13. Guhnfeldt, 2012, s. 14-16. Myklebust, 2012, s. 3. Berg, 2012, s. 25. Trønder-Avisa, 2012, s. 2. Holberg, 2012, s. 6-7. Schou, 2012a, s. 2-3. Grini, 2015, s. 36. Brunsvik, 2014, s. 17-21. Kydland, 2014, s. 7.

³⁵⁶ «-Ja, enkelte av de norske torturistene var så grusomme i sin behandling av landsmenn at tyskerne måtte stoppe dem. Gestapo måtte arrestere flere av sine norske ansatte fordi de gikk for langt over streken.» (Valestrand, 2014, s. 34.)

³⁵⁷ Helgesen, 2013, s. 34-35.

³⁵⁸ Mossestad, 2014, s. 7.

³⁵⁹ Omtale av boka: «(...) Gestapo i noen tilfeller måtte fengsle nordmenn de hadde i sin tjeneste, fordi de ikke hadde den nødvendige respekten for menneskeverdet.» (Sylte, 2014, s. 22-27.)

Omtale av boka: «(...) hvordan garvede tyske torturister rundt om eller i landet, sto som sjokkerte tilskuere da de norske gestapistene gyver løs på sine landsmenn.» (Larsen, 2014, s. 10.)

Bokanmeldelse av Bjørn Hoelseth: «(...) der de til dels oppførte seg enda verre enn selv de tyske Wehrmacht-soldatene. Norske hirdmedlemmer gjorde seg skyldig i så mange overgrep, så mye mishandling og tortur og så mange regelrette mord på fanger, at selv tyskerne reagerte negativt.» (Hoelseth, 2014, s. 15.)

³⁶⁰ Gjeruldsen, 2014, s. 10.

³⁶¹ Moe, 2012, s. 18.

³⁶² Valestrand, 2014, s. 34.

Noen av de mest brutale er fra Drammen og Lier (...)³⁶³

-Noen av de verste krigsforbryterne var folk fra Agder(...)³⁶⁴

Det er også flere eksempler på at dette blir trukket fram i omtale av bokserien:

(...) de 20 verste norske torturistene. Her finner vi også personer fra Indre Østfold(...)³⁶⁵

(...) og de nordtrønderske torturistene var blant landets ræste.³⁶⁶

I debatten rundt boka *De som falt* benyttes ikke begrepet ondskap i samme grad. Det fokuseres derimot på å trekke fram at man kan knytte frontkjempere til handlinger som betegnes som onde eller grusomme, som for eksempel: slå ned oppstander-/ nedslaktingen av sivile-/ utryddelsen av sivile-/ angrepet på sivilbefolkningen i Warszawa, massakrer, overgrep mot sivile, drap på krigsfanger og krigsforbrytelser.³⁶⁷ Dette kommer blant annet fram i en bokomtale i Ringsaker Blad:

(...) mange norske frontkjempere tjenestegjorde i avdelinger og i geografiske områder der det ble begått svært grove overgrep(...) også mot sivilbefolkningen. De fleste nordmenn var dessuten elitesoldater i SS-avdelinger som deltok i de mest brutale og blodige frontavsnittene(...) deltok i et menneskeslakt som verden sjelden har sett i moderne tid.³⁶⁸

Samtidig som debatten om *Nådeløse nordmenn*-serien fokuserer på hvor «grusomme» og «onde» nordmennene som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten var, blir denne ondskapen samtidig allmengjort og koblet til det norske fellesskap. Dette fremgår blant annet av forfatter Eirik Veum sine påstander om at «Hvis omstendighetene blir gale nok, tror jeg at nesten alle kan utøve slike grusomme handlinger(...)».³⁶⁹ Personene som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten blir også allmengjort ved å betegne dem som «vanlige menn/nordmenn/kvinner», ved å trekke fram at de kom fra ulike bakgrunner og ved å påstå at alle kan gjøre slike ting under gitte omstendigheter.³⁷⁰ Dette framgår også av følgende sitat fra Veum som mener at:

³⁶³ Schou, 2013a, s. 2.

³⁶⁴ Sandberg, 2013, s. 28.

³⁶⁵ Mathisen, 2013, s. 13.

³⁶⁶ Larsen, 2014, s. 10.

³⁶⁷ Hagen, 2009, s. 54. Selmer-Anderssen, 2009a, s. 12. Oppland Arbeiderblad, 2009, s. 88. Larsen, 2009a, s. 22-23. Weissner, 2009, s. 4. Johnsen, 2009, s. 12. NTBtekst, 2009. Tjønn, 2009b, s. 16-17. Tjønn, 2009a, s. 15.

³⁶⁸ Ringsaker Blad, 2009a, s. 16.

³⁶⁹ Mossestad, 2014, s. 7.

³⁷⁰ Kydland, 2014, s. 7.

Sitat Veum: «(...) jeg gjør dette for å vise at vanlige nordmenn kan utføre grusomme handlinger under visse omstendigheter.» (Telemarksavisa, 2013, s. 49.).

Intervju med Veum: «Hvis omstendighetene er riktige – eller gale – nok, ser det ut til at hvem som helst kan være i stand til å utføre slike handlinger.» (Sandberg, 2013, s. 28.).

(...) det er sentralt å forstå at helt vanlige nordmenn begikk grusomme handlinger mot egne landsmenn under krigen. De fleste av dem levde normale liv både før og etter. -Dette må vi erkjenne og ta ansvar for. Vi trenger bevissthet om at ondskap også kan være norsk. Bare da kan vi unngå at slikt skjer igjen.³⁷¹

En lignende allmengjøring av hvem personene som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten var, fremgår av dette utdraget av en bokanmeldelse av Sindre Hovdenakk: «(...) det gir en nærmest sjokkartet effekt å se de hundrevis av navn som Veum gjengir – hverdagslige norske navn fra byer og bygder landet rundt – knyttet så direkte opp mot den nazistiske ondskaper.»³⁷² Lignende eksempler fremgår også av andre omtaler av bøkene.³⁷³

En slik allmengjøring er det også tendenser til i debatten rundt boka *De som falt*. Dette framgår blant annet av en bokanmeldelse av Dag Hagen, hvor han hevder at boka viser: «(...) hvor enkelt det er å få unge menn og kvinner med i krig.»³⁷⁴ Et annet eksempel eller fra en kommentar av Tove Gravdal, som betegner personene som blir omtalt i boka som: «(...) det var normale, sunne unge mennesker som valgte å gå folkemorderen og diktatorens Hitlers ærend.»³⁷⁵ Mer generelt i debatten ser man en allmengjøring av denne gruppen gjennom at de knyttes til det norske folk generelt. I debatten benyttes betegnelser som «frontkjempere», «frontsoldater», «de som valgte feil side», «personer som falt i okkupasjonsmaktens tjeneste» og «frontkjemperbevegelsen». Samtidig blir gruppen oftere omtalt som «nordmenn», «norske frontkjempere», «norske soldater», «nordmenn i Hitlers/tysk tjeneste», «nordmenn som kjempet på tysk side».³⁷⁶

Sitat av Veum: «-Men vi trenger å bli minnet om at ondskaper også kan være norsk (...) -At tilsynelatende helt vanlige nordmenn også kan utføre grusomme handlinger hvis forholdene ligger til rette for det.» (Pettersen & Lynau, 2013, s. 32-33.)

Sitat Veum: «Dessuten er det et poeng å vise at vanlige, ordinære nordmenn er i stand til å utføre handlinger som i ettertid framstår som ondskapsfulle, under gitte forhold.» (Killingberg, 2012c, s. 15.)

Sitat Veum: «Det var helt vanlige, hverdagslige mennesker som deltok i ondskaper(...) -Påstanden om at nordmenn ikke var så fæle under krigen, bortsett fra Rinnan og Quisling, den holder ikke(...)» (Krok, 2013b, s. 35.)

³⁷¹ Solvang, 2014, s. 16.

³⁷² Hovdenakk, 2013, s. 48.

³⁷³ Artikkel: «De fleste av medlemmene i Hirden var i utgangspunktet «vanlige menn.»» (Alexandersen, 2013, s. 14-15.)

Innlegg av John O. Egeland: «Vi ser hvordan mennesker med alle typer bakgrunn og personlighet fant veien til rollen som hersker i torturkamrene.» (Egeland, 2012, s. 3.)

³⁷⁴ Hagen, 2009, s. 54.

³⁷⁵ Gravdal, 2009, s. 12.

³⁷⁶ Hagen, 2009, s. 54. Selmer-Anderssen, 2009a, s. 12. Ringsaker Blad, 2009a, s. 16. Oppland Arbeiderblad, 2009, s. 88. Larsen, 2009a, s. 22-23. Weisser, 2009, s. 4. Johnsen, 2009, s. 12. NTBtekst, 2009. Tjønn, 2009b, s. 16-17. Tjønn, 2009a, s. 15.

En slik kobling av ord som omhandler det å være norsk («nordmenn/norsk/norske) og hva de gjorde under krigen («nazistisk ondskap/gestapist/torturister») fremgår også av sitatene over fra debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien. Analysen viser at denne typen betegnelser, som for eksempel; «nordmenn i ledtog med nazistene»,³⁷⁷ «nordmenn i Gestapo»,³⁷⁸ «nordmenn som samarbeidet med tyskerne»,³⁷⁹ «norske torturister»³⁸⁰ og lignende, var en mye brukt gruppebetegnelser på nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer i NS, i omtalen av *Nådeløse nordmenn*-serien. Analysen fant også at det i stor grad ble benyttet betegnelser som kun omhandler hva de gjorde: «de 265 som var medlemmer av Statspolitiet og Grensepolitiet i Hedemark»,³⁸¹ «Hirdvakt-batalsjonens vaktsovdater, hirdmedlemmer»³⁸² og lignende. Det dukket også i noen få tilfeller opp betegnelser som «landssvikere»,³⁸³ «liste opp alle på «feil side»»,³⁸⁴ «dem som sviktet».³⁸⁵ Men i artikler som benytter disse betegnelsene, blir de ofte kombinert med de andre overnevnte betegnelsene også. Det ble dessuten vekslet mellom å bruke de ulike overnevnte betegnelser på nordmenn, som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, også innad i enkeltartiklene. Det fremstår med andre ord ikke som det er et helt avklart hvordan disse personene skal betegnes, som igjen kan skyldes at man er usikker på hvordan man skal omtale dem.

Et annet moment som forfatter Eirik Veum trekker fram fra bokserien *Nådeløse nordmenn* er at det var mange som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, og at det var langt flere nordmenn som kjempet for den tyske okkupasjonsmakten, enn det var nordmenn som aktivt kjempet mot den tyske okkupasjonsmakten.³⁸⁶ En slik forståelse

³⁷⁷ Fjeld, 2012b, s. 12.

³⁷⁸ Carlsen, 2014, s. 28-29.

³⁷⁹ Folkestad, 2018, s. 20.

³⁸⁰ Mathisen, 2013, s. 13.

³⁸¹ Fjeld, 2012b, s. 12.

³⁸² Langsæter, 2013, s. 8.

³⁸³ Pedersen, 2014b, s. 22-23.

³⁸⁴ Krok, 2013a, s. 18.

³⁸⁵ Slinning, 2015, s. 22-23.

³⁸⁶ Omtaler Veum: «For Veum er det et tankekors at frontkjemperne tallmessig utgjorde en større gruppe enn de som med våpen i hånd deltok aktivt i den norske motstandsbevegelsen.» (Folkestad, 2018, s. 20.). Veum sitert: «- Det var flere som aktivt kjempet for tyskerne enn som kjempet mot dem(...)» (Schou, 2014b, s. 19.).

Sitat Veum: «-Vi var på begge sider under krigen og flere kjempet aktivt for tyskerne enn mot dem.» (Glåmdalen, 2013b, s. 21.).

Sitat av Veum: «Nordmenn utførte krigsforbrytelser på norsk jord i langt større omfang enn vi har visst.» (Telemarksavisa, 2012, s. 56-57.).

fremgår også av sitatene som blir trukket fram i andre artikler om bøkene.³⁸⁷ Bjørn Hoelseth skriver for eksempel følgende i sin bokanmeldelse: «Men det er også korrekt å minne om at Nasjonal Samling hadde langt flere medlemmer enn Milorg og Sivorg, og at der var flere nordmenn som kjempet i uniform under tyskerne enn det var nordmenn som kjempet mot dem.»³⁸⁸ Denne framstillingen møter imidlertid motstand hos bokanmelder Per E. Hem som mener at Veum overdriver hvor mange det var som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten.³⁸⁹ En annen artikkel trekker fram et sitat av professor Robert Bohn hentet fra *Nådeløse nordmenn*-serien: «-Nordmenn hjalp til i et forsøk på å knekke motstandsbevegelsen i eget land. Dere tok i bruk brutale metoder i dette arbeidet (...)».³⁹⁰ Bohn jobber ved universitetet i Flensburg og er en tysk historiker. Han benytter betegnelser som «nordmenn» og «dere» om personer som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten. Han anser med andre ord ikke disse personene som en egen gruppe av «dem» som jobbet mot resten av nordmennene som en gruppe av «oss». Bruken av betegnelsen «dere» samler ikke bare nordmenn som jobbet for og mot den tyske okkupasjonsmakten under krigen i en felles gruppe, den samler også nordmenn på tvers av tid. «Dere» samler altså alle nordmenn, på tvers av konflikt og tid, til en stor gruppe.

I debatten rundt boka *Hitlers norske hjelpere* trekkes det også fram at samarbeid med den tyske okkupasjonsmakten var svært utbredt. Pål Mitsem (pensjonert høyesterettsadvokat) trekker i sitt innlegg inn at boka både forteller at svært mange nordmenn velvillig «gikk den tyske invasjonshær i hånde»,³⁹¹ og at dette var avgjørende for den tyske okkupasjonsmakten sin suksess. Men det understrekes også at norsk industri og næringsliv var svært villige til å

Sitat Veum: «Bøkene mine dokumenterer at et stort antall nordmenn utførte krigsforbrytelser på norsk jord.» (Pedersen, 2014a, s. 23.).

³⁸⁷ Artikkel: «Mange er nok ikke klar over hvilke grusomheter mange nordmenn selv stod bak som tyskernes håndtlangere og «gode» hjelpere under 2. verdenskrig. (...) Og hvem vet at Nasjonal Samling hadde langt flere medlemmer enn det som var tilsluttet den norske motstandsbevegelsen under 2. verdenskrig? (...) I virkeligheten var over 50 av de «tyske» soldatene nordmenn, og nesten alle kom fra Buskerud.» (Helgesen, 2014b, s. 14-15.).

Artikkel: «(...) ble forfatteren selv overrasket over omfanget av krigsforbrytelsene begått av nordmenn mot nordmenn.» (Schou, 2013a, s. 2.).

Artikkel: «Først nå så ganske lenge etter den tyske okkupasjonen og styring av landet vårt, kommer det klart fram at det måtte være svært mange nazister i det lille landet vårt (...) forteller om norske nazisters grusomhet (...)» (Frang, 2014, s. 13.).

³⁸⁸ Hoelseth, 2014, s. 15.

³⁸⁹ «Vi har ikke vondt av å bli minnet på at nordmenn likeså vel som tyskere og andre nasjonaliteter var i stand til å begå uhyrligheter under annen verdenskrig, og at det slett ikke var så få av dem. Men så mange som Veum vil ha det til, var det neppe.» (Hem, 2013, s. 48-49.)

³⁹⁰ Schou, 2014b, s. 19.

³⁹¹ Mitsem, 2015, s. 24.

samarbeide med den tyske okkupasjonsmakten. Samarbeid med den tyske okkupasjonsmakten var med andre ord utbredt, eller som han skriver: «(...) ganske mange nordmenn var til salgs (...)».³⁹²

Et funn i analysen så langt er at enkelte av deltakerne i debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien, og til dels rundt bøkene *De som falt* og *Hitlers norske hjelpere*, har gått vekk fra en forståelse av «oss» mot «dem», og heller ser på at kampene som ble utkjempet i Norge som en krig hvor det var «oss» mot «oss». Dette bygger på at nordmenn som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten av enkelte i debatten, blir framstilt som å ha hatt en mer avgjørende og aktiv rolle enn tidligere antatt og at de var mer grusomme enn tidligere framstilt (til tider verre enn nazistene, som tradisjonelt har blitt framstilt som «de onde»). Samtidig blir gruppen allmengjort ved å hevde at disse personene kunne være hvem som helst og at de var «vanlige» nordmenn. I tillegg blir det hevdet at nordmenn som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS både var tallrike og flere enn tidligere antatt. Til og med flere enn de som aktivt kjempet mot den tyske okkupasjonsmakten, som gjerne er den gruppen det store flertallet av nordmenn har identifisert seg med i følge tidligere forskning, og som har vært grunnlaget for en forståelse av det store flertallet av «oss gode nordmenn» mot «dem».

Framstillingen av krigen som en kamp mellom oss mot oss, eller nordmenn mot nordmenn fremgår også av betegnelsene som brukes på nordmenn som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten, i denne delen av debatten i avisene. Gjennomgående blir denne gruppen også knyttet til det norske fellesskapet gjennom å benytte betegnelser som «nordmenn», «nordmennene», «egne landsmenn», «norske statsborgere», «norske medarbeidere», «villige norske hjelpere», «norsk» og «vanlige nordmenn» om nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonen og/eller var medlemmer av NS. Det blir ikke lenger det klare skillet mellom «dem» og «oss»; «de» er nordmenn og dermed også «oss».

Dette gjelder også når det norske blir knyttet opp mot negative ord som: «norske torturister», «norske hirdmedlemmer», «norske gestapistene» og når «norske navn» og «norsk» blir knyttet opp mot «ondskap» og «nazistisk ondskap».

³⁹² Mitsem, 2015, s. 24.

En slik endret forståelse av inndelingen i «oss» og «dem», og hvordan dette vil påvirke det norske nasjonale selvbildet, fremgår også av flere av uttalelsene i debatten rundt bokserien *Nådeløse nordmenn*.³⁹³ Det fremgår blant annet fra følgende sitat fra ett leder innlegg i *Trønder-Avisa*:

At tusenvis av norske borgere ikke «bare» meldte seg til tysk krigstjeneste, men at hundrevis også gjorde seg skyldige i grove krigsforbrytelser, hører med dersom historien skal fremstå sannferdig. (...) Det viser at heller ikke nordmenn er moralsk sett hevet over andre. (...) det vitner om at også vi kan henfalle til barbari og sivilisasjonssammenbrudd.³⁹⁴

Forfatter Veum blir sitert i ett intervju på følgende uttalelse: «-Vi bør bli klar over at nordmenn begikk noen av de verste forbrytelsene under krigen, og at vi var mer involvert i krigsforbrytelser enn det vi til nå har visst.»³⁹⁵ Måten Veum og leder innlegget i *Trønder-Avisa* her benytter betegnelsen «vi» knytter personene som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten og deres handlinger ikke kun til «dem» som en egen mindre gruppe, men derimot til «oss» som et større fellesskap av nordmenn både før og nå. I to sitater hentet fra et innlegg av samfunnsredaktør Lars M. J. Hansen i *Romerikes Blad* og en kommentar fra redaktør Lars W. Johnsen i *Dagsavisen* trekkes det fram hvordan dette påvirker det nasjonale selvbildet:

Åpenhet om dette mørke kapittelet i vår historie bringer oss videre, gir ny kunnskap og er viktige korreksjoner både til rykter og til det norske selvbilde.³⁹⁶

Nye bøker og ny kunnskap gir viktige korreksjoner til historien og det norske selvbildet. (...)Veums arbeid er med på å komplettere bildet av krigen. Og gjennom sitt arbeid nyanserer han det norske selvbildet, som absolutt er blitt formet av en styrt, skjønnet malt historiefortelling. (...) Et fellestrekk for mye av lesingen av krigslitteratur er fascinasjonen for det unorske. Og særlig i Veums bok er denne underteksten viktig. Nemlig sjokket over at nordmenn kunne utføre handlinger på lik linje med det tyskerne selv gjorde. Veum skriver i forordet at selv tyskerne var sjokkert over brutaliteten til de norske statspolitimennene. Han vil vise at ondskapen også kan være norsk. Det som kanskje kan forklare den tilsynelatende uendelige orienteringen mot perioden 1940-1945, ligger nettopp i kontrasten mellom vårt eget nasjonale selvbilde og krigens virkelighet. Selvsagt er nordmenn like kapable til vold og overgrep som andre. Men det er noe pussig rituellet over sjokket når nordmenn har gjort ting vi ikke kan identifisere oss med.³⁹⁷

³⁹³ Historiker Marianne Neerland Solheim sitert: «-Bøkene reiser interessante spørsmål om vårt eget kollektive ansvar og samvittighet.» (Larsen, 2013, s. 20.).

Forfatter og journalist Ingunn Røyset: «Eg ser likevel ein viktig funksjon i offentliggjeringsa utover openheit og korrekt skildring av eivanskeleg tid, og det er at ei slik bok hjelper oss til å ikkje dele menneske opp i vi og dei andre.» (Røyset, 2014, s. 2.).

³⁹⁴ *Trønder-Avisa*, 2012, s. 2.

³⁹⁵ Mossestad, 2014, s. 7.

³⁹⁶ Hansen, 2015, s. 15.

³⁹⁷ Johnsen, 2012, s. 2.

Johnsen skriver et lignende innlegg i forbindelse med utgivelse av neste bok i serien ett år senere.³⁹⁸ Begge sitatene trekker fram at framstillingene i bokserien medfører en endring i det nasjonale selvbildet. Det siste sitatet presiserer at dette skjer gjennom at det «unorske», i form av at nordmenn «utførte handlinger på lik linje med tyskerne» og være «brutale» og utføre «ondskap» og «vold og overgrep», nettopp blir koblet til nordmenn og det norske. Et slikt nytt syn på nordmenn under krigen, hva de gjorde og hvordan vi ettertid framstiller krigshistorien og deler personer inn, blir av enkelte i debatten framstilt som viktig, rett og nødvendig. Dette skyldes deres oppfatning om at dette er en nødvendighet for å bearbeide og lære av historien, og hindre at den gjentar seg.³⁹⁹ Det blir også framstilt som en «korrigering» av historien og dermed også som en mer korrekt måte å framstille historien om krigen på.⁴⁰⁰

6.2 Forståelsen av hvordan historien har blitt framstilt til nå

Den overnevnte nye framstillingen av krigen som en kamp hvor det var «oss» mot «oss» fremstår som en kraftig endring i forhold til den klassiske framstillingen med «oss» mot «dem» som tidligere forskning har avdekt. Veum sitt syn virker å bygge på en oppfatning om at framstillingene av krigen fram til nå har fokusert på heltefortellingene i den grad at nordmenn som jobbet med eller for den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS kun har blitt omtalt i liten grad, eller ikke i det hele tatt. Ut fra dette virker det som at han

³⁹⁸ Kommentar fra redaktøren i Dagsavisen: «Nemlig sjokket over at nordmenn, og i vår lokale kontekst til og med sambygdinger, kunne utføre handlinger på lik linje med det tyskerne selv gjorde. Veum vil vise at ondskaper også kan være norsk. (...) kontrasten mellom vårt eget prektige nasjonale selvbilde og krigens virkelighet. Også nordmenn kan være kyniske, opportunistiske drapsmenn. Og kan bli det igjen. Ved å knytte navn til overgrepene, sikrer vi at den brutale, norske nazismen ikke forsvinner(...)» (Johnsen, 2013, s. 3.)

³⁹⁹ Omtale av boka: «NRK-journalisten tror Eirik Veums arbeid rokker ved vår norske forståelse av vår edelhet. - Vi var kanskje ikke så edle som historikerne har gjort oss. Eirik Veum understreker det samme poenget som Tutu: Sannheten må på bordet. For uten sannheten er vi på vei inn i akkurat det samme en gang til.» (Sylte, 2014, s. 22-27.).

Sitat Veum: «-Dette må vi erkjenne og ta ansvar for. Vi trenger bevissthet om at ondskaper også kan være norsk. Bare da kan vi unngå at slikt skjer igjen.» (Solvang, 2014, s. 16.).

Sitat Veum: «-Hvis vi lager oss en forestilling om at vi i Norge bare gjør alt godt, er det fare for at dette kan skjje igjen.» (Mossestad, 2014, s. 7.).

Sitat Veum: «Jeg håper at jeg med disse historiene, og ved å snakke om dem, kan bidra til at dette ikke skjer igjen.» (Telemarksavisa, 2013, s. 49.).

Artikkel: «Og man må gå gjennom det vonde for å bli ferdig med det, sier Thomas Hagen, historiker på Stiftelsen Arkivet.» (Leer-Salvesen, 2013, s. 28.).

Kommentar av Okstad: «Åpenhet er en forutsetning for å kunne ta et oppgjør med en katastrofe av slike dimensjoner.» (Okstad, 2012, s. 3.).

⁴⁰⁰ Forlaget til Nådeløse nordmenn-serien: «De tre bøkene i serien «Nådeløse nordmenn» er et viktig korrektiv til vår forståelse av nordmenns innsats under andre verdenskrig (...)» (Helgesen, 2014e, s. 33.).

Samfunnsredaktøren i Romerikes Blad: «Han håper han har bidratt til økt innsikt i- og forståelse for krigsforbrytelser utført av nordmenn i Norge. Bøkene gir ny kunnskap og er viktige korreksjoner både til historien og det norske selvbildet.» (Hansen, 2014, s. 18-19.).

mener at krigen har blitt framstilt som en kamp mellom det samlede norske folk mot den tyske okkupasjonsmakten, og ikke «oss» i form av det store norske flertall mot «dem» i form av nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS og den tyske okkupasjonsmakten. Dette fremgår av flere av hans uttalelser:⁴⁰¹

Da freden kom, var det omtalen av brutale tyskere som dominerte den norske offentligheten, mens åpen omtale av nordmenn som samarbeidet med tyskerne, ble fortiet. Nordmenn var både i tall og styrke langt mer delaktige enn det som kom fram de første etterkrigsårene.⁴⁰²

Veum meiner at det historiske materialet som til no har blitt brukt for å skildre norske brotsverk i krigen, har gitt eit skeivt bilete. Fordi norsk deltaking på tysk side ikkje i stor nok grad har blitt tatt med.⁴⁰³

Dette synet på hvordan historien tidligere har blitt framstilt virker også å være delt av andre som uttaler seg om bøkene.⁴⁰⁴ I denne sammenheng trekker Veum også fram historikerne som gruppe, og mener at grunnen til at det han hevder er den fulle og sanne historien ikke har fått komme fram tidligere er at historikerne ikke har gjort jobben sin og tatt med alle sider av krigen i sine framstillinger.⁴⁰⁵ Historikerne blir også framstilt som motstandere av at historien skal komme fram. I en artikkel i *Varden* blir det trukket fram at Veum møtte motstand mot sin framstilling fra historikere og at han ble fortalt at «(...) visse sider ved okkupasjonen skulle en ikke skrive om.»⁴⁰⁶

⁴⁰¹ «(...) jeg har et ønske om å skrive den delen av krigshistorien som ikke har vært skrevet ferdig. Det viste seg å være ganske mye. Seøv erfarne krigshistorikere har fortalt at de ikke ante omfanget av norske krigsforbrytelser, utført av nordmenn på norsk jord. (...) mener at vi la et lokk på mye av det som hadde hendt på den ene siden, mens vi dyrket seierherrene og deres bragder – med rette. Men at det etter-lot et historisk tomrom som er smertefullt å fylle, selv nå – 70 år etter.» (Valestrand, 2014, s. 34.).

«Veum mener at vi i flere generasjoner har hatt et skeivt bilde av krigshistorien. -Når vi har gått i tre generasjoner og trodd at vi var et samlet folk som stod opp mot en okkupant, og det kommer fram at det ikke var slik, skaper det voldsomme reaksjoner.» (Sylte, 2014, s. 22-27.).

«(...) ønske om å fortelle en del av norsk krigshistorie han mener ikke er fortalt godt nok. I årene etter krigen har vi hørt mest om heltene i motstandsbevegelsen (...)» (Schou, 2013a, s. 2.).

⁴⁰² Folkestad, 2018, s. 20.

⁴⁰³ Røyset, 2014, s. 2.

⁴⁰⁴ Anmelder Hoelseth: «(...) et verdifullt bidrag til krigshistorien, selv om noen hver blir tvunget til å justere oppfatninger (...) i mange tiår blitt foret opp med inntrykket av at det stort sett dreide seg om de slemme tyskerne mot den heltmodige norske motstandsbevegelsen, som resten av folket sluttet mannssterkt opp om.» (Hoelseth, 20114, s. 15.).

Historiker Thomas Hagen: «(...) de siste tjue årene har det «blitt lov» å skrive om krigen i Norge på en annen måte enn før. Bildet er ikke lenger av et uskyldsrent land som blir okkupert, og motstandsfokuset fra tidligere tiders historieskriving er borte (...)» (Eikeland, 2015, s. 25.).

⁴⁰⁵ «- Hvorfor gjorde ikke historikerne jobben som min generasjon må ta nå. Det er 70 år siden krigen. Men omfanget av vold, tortur og drap begått av nordmenn mot nordmenn, som jeg dokumenterer i bøkene, har ikke vært kjent. (...) Jeg synes Grimnes og andre historikere i hans generasjon må gå i seg selv. Hvorfor har ikke dette blitt kjent før? Hvorfor har de ikke tatt jobben med å fortelle omfanget av krigsforbrytelser begått av nordmenn mot nordmenn på norsk jord (...)» (Schou, 2014b, s. 19.)

⁴⁰⁶ Halvorsen, 2013, s. 32.

Men ikke alle deler Veum sitt syn på hvordan historien om krigen har blitt framstilt. Både Stridsklev (som hevder å være kontaktperson for NS-barn) og Klüwer (som hevder å være talsmann for Foreningen av norske NS-barn) sine uttalelser i forbindelse med *Nådeløse nordmenn*-serien, tyder på en oppfatning om at historien om nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, ikke har blitt hold skjult. Stridsklev og Klüwer hevder tvert imot at denne gruppen har blitt urettmessig negativt framstilt og «svartmalt», og at det er dette som har resultert i en feilaktig svart-hvittframstilling av de som var på «rett» og «feil» side under krigen:

Ytringsfriheten i etterkrigstiden har vært begrenset. Norge har demonstrert amoral i sin offisielle historie om tiden 1940-45, der stort sett alt som var negativt for vedtatt «gal side» og positivt for vedtatt «rett side» er trodd.⁴⁰⁷

Sannhet og rett er jøssingenes historieskriving i svart hvitt. Gammelnazistene kom ikke til orde så lenge de levde. (...) Nazifamiliene har blitt svartmalt i 70 år. Kan jøssingungene tillate seg å bli litt motsatt snart(...) Nazistene var også mennesker.⁴⁰⁸

Men at det i hele etterkrigstiden kun er nevnt negative ting om NS-medlemmer, Hirten og frontkjemperne. NS-familier har vært fritt vilt etter krigen.⁴⁰⁹

Klüwer hevder også at det i dag fins en slik framstilling av historien.⁴¹⁰ Han har med andre ord en ganske annerledes oppfatning av hvordan historien har blitt framstilt til nå, enn Veum. Dette framgår av sitatet over fra ett av hans innlegg. Klüwer deltok i debatten rundt både boka *Hitlers norske hjelpere* og bokserien *Nådeløse nordmenn*. Han demonstrerer her også et annet syn på hvordan de ulike gruppene i krigshistorien blir framstilt. Neste delkapittel vil derfor analysere Klüwer sine innlegg.

6.3 «Oss» mot «dem»-framstillingen som «jøssingretorikk»

Klüwer deltar i debatten rundt boka *Hitlers norske hjelpere* og benytter generelt i sine innlegg begreper og betegnelser som skiller seg veldig ut fra de andre som uttaler seg og som tyder på en tydelig inndeling av nordmenn i «oss» mot «dem» både før og nå. Dette framgår i et av hans innlegg som blant annet omtaler boka *Hitlers norske hjelpere*. Også her hevder han at historiefamstillingen før og nå har vært ensidig og feil. Han skriver at framstillingene av historien har vært formet av «vinnerlidens politiserte historieskriving», «seiersherreretorikk»,

⁴⁰⁷ Stridsklev, 2012, s. 54.

⁴⁰⁸ Klüwer, 2015, s. 14-15.

⁴⁰⁹ Stridsklev sitert i Ravn, 2013, s. 48-49.

⁴¹⁰ «Nå er det vi barna som skal holdes vekk ved taushet og formynderi. Veums bøker er svartebøker fra landssvikeroppgjøret der alle våre foreldre var forhåndsdømte.» (Klüwer, 2015, s. 14-15.)

«jøssingretorikk» og at den har vært «jøssingdominert».⁴¹¹ Han mener at dette har resultert i at; «Nye generasjoner blir stadig oppdratt til å plassere raskapen hos nazikjemperne og humaniteten hos de allierte. En slik fordreining av historien, slik svart-hvitt historie, er moden for revisjon.»⁴¹² Han trekker videre fram at det finnes to versjoner av Norge, hvor hans versjon (som han betegner som det arkaisk nasjonale Norge eller det urnasjonalistiske Norge) har blitt fordømt og kriminalisert grunnet historiefremstillingen; «(...) vi etterkommere har opplevd «vårt land» som illegitimt, fordi seierherrene har fordømt det som kriminelt.»⁴¹³ Han mener også at nye publikasjoner kun bidrar til ytterligere «(...) kriminalisering og et fornyet sår hos naziungene.»⁴¹⁴ Han hevder at dette har blitt gjort siden krigen med et mål om å satanisere NS-erne og; «(...) holde det urnasjonalistiske Norge nede for å bygge en ny nasjon underlagt USA og NATO.»⁴¹⁵ Som et bedre og mer korrekt alternativ mener han nå at; «vi kan forvente at jøssingbarna demper lysten på og behovet for å kriminalisere.»⁴¹⁶ Han hevder at dette igjen vil medføre en åpnere historie ved at; «Naziunger bør få anledning til å fortelle sine historier(...)»⁴¹⁷ og på den måten få slutt på en «jøssingdominert» historie, som han mener ikke er bra.⁴¹⁸ Hans formuleringer gjennom innlegget vitner om en tydelig inndeling av samfunnet i oss/dem, både før og nå. I denne inndelingen betegner han den ene siden som «jøssingbarn» eller «jøssingetterkommere» og den andre som «naziungene», og hvor han plasserer seg selv i den sistnevnte gruppen.

I debatten rundt *Nådeløse nordmenn*-serien skriver Klüwer også ett annet innlegg som bærer preg av en inndeling i «oss» mot «dem» både i framstillingene og samfunnet før og nå. Innlegget er omtalt tidligere i analysen, i forhold til debatten rundt publisering av navn innunder underkapittelet *Fortidens ofre eller nåtidens ofre: Hvilke hensyn bør veie tyngst?* Der fremgikk det at Klüwer mente at måten og hvem som hadde kontroll på hvordan navn ble publisert før og i dag, var negativt for etterkommerne til de navngitte og gjorde dem til offer. Denne offerstatusen fremgår også av måten Klüwer deler folket inn i «oss» mot «dem» og hvilke benevnelser han benytter. Gruppen som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten betegnes som; «nazister», «taperne», «djevlene», «nazidjevler»,

⁴¹¹ Klüwer, 2012, s. 15.

⁴¹² Klüwer, 2012, s. 15.

⁴¹³ Klüwer, 2012, s. 15.

⁴¹⁴ Klüwer, 2012, s. 15.

⁴¹⁵ Klüwer, 2012, s. 15.

⁴¹⁶ Klüwer, 2012, s. 15.

⁴¹⁷ Klüwer, 2012, s. 15.

⁴¹⁸ Klüwer, 2012, s. 15.

«djevleske tapere» og deres etterkommere betegnes som; «naziunger», «djevelbarn» og «NS-barn».⁴¹⁹ Den andre gruppen omtales som; «holocaustianere» (omtalt tidligere), «gode seierherrer» «vinnere» og «vannersiden».⁴²⁰ Betegnelsene er ikke bare beskrivende eller forklarende. Betegnelsene Klüwer benytter på den første gruppen er ord som allerede har en negativ betydning tilknyttet seg. Ordet «nazist» kan til dels sies å være en betegnelse eller beskrivelse av noens holdninger eller standpunkt, men det er også en betegnelse som har negative assosiasjoner knyttet til seg. Betegnelsen knytter derfor negative assosiasjoner til personer som betegnelsen blir brukt om. Det samme kan til dels også sies om begrepet «tapere», ettersom det i denne sammenheng betegner de som samarbeidet med eller jobbet for de som til slutt tapte krigen. Likevel er også begrepet «tapere» en betegnelse som benyttes for å trykke noen ned, og få andre til å se ned på dem. Bruken av betegnelsen «djevel» er også en betegnelse som det er tilknyttet negative assosiasjoner til, som ondskap. Denne betegnelsen knyttes også opp mot etterkommerne i form av «djevelbarn». På denne måten knyttes assosiasjoner som ondskap og grusomhet opp mot denne gruppen.

Likevel fremstår det ikke som dette er målet med Klüwer sitt innlegg. Det fremgår av innlegget at han betegner seg selv som en av disse «djevelbarna».⁴²¹ Måten betegnelsene benyttes i teksten fremstår ironisk, i form av at det er gjengivelse av skjellsord som har blitt brukt mot den gruppen som Klüwer selv identifiserer seg med, heller enn at det er skjellsord han selv står inne for. Ved å bruke begrepene på denne måten i teksten får han fram hvordan han mener at begrepene har blitt benyttet om og mot gruppen som jobbet for eller samarbeidet med den tyske okkupasjonsmakten, og deres etterkommere. På den måten legger han opp til at gruppen han selv identifiserer seg med, har blitt og fremdeles er offer for en urettferdig framstilling av historien.

Analysen i dette kapitlet viser at majoritetene av artiklene knytter nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, til ondskap og grusomme handlinger samtidig som de blir allmengjort og framstilt som en del av det norske fellesskapet. Framstillingen av krigen blir en kamp mellom «oss» mot «oss».

Debattdeltakerne er likevel delt og ikke helt avklart i sin framstilling av gruppen, noe som

⁴¹⁹ Klüwer, 2014, s. 32.

⁴²⁰ Klüwer, 2014, s. 32.

⁴²¹ «La oss naziunger få tilgang til alle arkiv som angår våre foreldre! (...) Men nå er det gått 68 år, og demokratiet stadig privilegerer vannersiden, forventer vi at vår tid kommer.» (Klüwer, 2014, s. 32.)

fremgår i en varierende bruk av betegnelser og at enkelte debatt-teltakere har framstillinger som skiller seg kraftig ut.

7.0 Frontsøstrene, ulv i fåreklær eller får i ulveklær?

Tre av bøkene i denne studien fokuserer kun på historien til frontsøstrene, altså de som meldte seg som frivillig sykepleiere og pleiere til tjeneste i det tyske Røde Kors. Dette er bøkene *Frontsøstre* av Vegard Sæther, *Himmlers valkyrjer* av Eirik Gripp Bay og *Fordømte engler* av Egil Ulateig. Selv om de tre bøkene har litt ulike framstillinger av denne gruppen har debatten rundt bøkene like temaer og trekk. Det er en tydelig inndeling av forfatterne, anmeldere og andre som uttaler seg, knyttet til om de mener frontsøstrene var idealistiske eller ideologiske motivert, og hva som eventuelt ligger til grunn for dette synet. Dette ser ut til å bygge på hvilke kilder man vektlegger og om man vektlegger motiver eller handlinger. Kapittelet vil ta for seg dette ved å gjennomgå debatten rundt de tre bøkene i hver sitt underkapittel. Det var ikke så mye debatt rundt hver enkelt bok, men siden de omtaler de samme temaene kan man se debatten rundt de tre bøkene i sammenheng med hverandre.

7.1 «Frontsøstre»

Forfatteren av boka *Frontsøstre*, Vegard Sæther uttaler seg om boka i to artikler.⁴²² Han omtaler sin framstilling og forståelse av gruppen som nyansert og sammensatt,⁴²³ og vektlegger at frontsøstrene (også i følge dem selv) både hadde flere og mer sammensatte motiv for å melde seg;⁴²⁴

Når vi ser på motivene frontsøstrene selv oppgir, dukker det opp mye man kanskje ikke hadde forventet. Det er i hvert fall ikke så enkelt som at de bare var drevet av barmhjertighet. Samtidig, hvis du verver deg som sykepleier, er det rimelig å tenke at du har et ekte ønske om å hjelpe andre.⁴²⁵

Han trekker også fram andre motiver eller forklaringer som; kjærlighet, at de ble utsatt for ideologisk påvirkning, mulighet for utdanning,⁴²⁶ eller at de; «hadde en litt naiv drøm om å komme ut og tjenestegjøre ved fronten. Vi må huske at disse kvinnene ikke hadde det helhetlige bilde av krigen som vi har i dag.»⁴²⁷ Selv om Sæther trekker fram at hans framstilling vektlegger at frontsøstrene hadde sammensatte og ulike motiv, er flere av de siterte motivene over gjerne motiver som folk i større grad kan ha forståelse for, i motsetning til om det hadde vært snakk om nazistisk ideologisk overbevisning. I tillegg tilskriver Sæther frontsøstrene automatisk gode intensjoner, med bakgrunn i at de meldte seg som

⁴²² Magerøy, 2015, s. 28-32. Kvitle, 2015, s. 22.

⁴²³ «(...) ikke vil ha en entydig mening om hvordan frontsøstrenes innsats bør vurderes moralsk.» (Magerøy, 2015, s. 28-32.) og «-Det blir en for snever debatt om det blir enten-eller.» (Kvitle, 2015, s. 22.)

⁴²⁴ Kvitle, 2015, s. 22.

⁴²⁵ Magerøy, 2015, s. 28-32.

⁴²⁶ Magerøy, 2015, s. 28-32.

⁴²⁷ Magerøy, 2015, s. 28-32.

sykepleiere.⁴²⁸ Måter Sæther ellers omtaler gruppen på, som at de ble «utsatt» for påvirkning eller hadde en «naiv drøm» om å gjøre tjeneste eller at de ikke hadde et «helhetlig bilde», får også front søstrene til å framstå som mer uskyldige.⁴²⁹ I tillegg uttaler Sæther at front søstrene så på seg selv som idealister som gjorde en god gjerning og som «(...) hadde handlet innenfor de internasjonalt anerkjente retningslinjene til en humanitær organisasjon(...)», og derfor ikke skjønnte at de ville bli straffet.⁴³⁰ Ut fra denne formuleringen framstår det som at Sæther selv mener at front søstrene hadde idealistiske motiver. I den ene av artiklene som Sæther uttaler seg i, omtaler også journalisten front søstrene på en måte som gjør at det framstår som han mener de hadde gode intensjoner:⁴³¹ «For hvordan skal historien se på de som meldte seg for å gjøre godt – på den gale siden?»⁴³²

Boka *Front søstre* blir anmeldt av flere ulike personer som tolker framstillingen i boka ulikt. Tre av disse anmelderne sin omtale av boka deler visse likhetstrekk med forfatter Sæther. Anmelder Johan O. Jensen mener at boka gir et mer nyansert bilde av front søstrene ved å få fram at det lå ulike motiv som NS-medlemskap, utdannelse, spenning og humanitær innsats bak det å melde seg som front søster.⁴³³ Han mener at de kan ha hatt ideologiske motiver, men mener samtidig at front søstrene har vært offer for en unyansert framstilling hvor nazistiske motiv har overskygget alt annet, men at denne boka nå får fram nyansene.⁴³⁴ Sørbye antar også i sin anmeldelse at front søstrene må ha hatt en grad av nazistiske motiv, med bakgrunn i at de jobbet for det nazistiske tyske Røde Kors som innebar lojalitet til Hitler og at de ble indoktrinert i raselære-propaganda. Samtidig har hans omtale av front søstrene et preg av å uskyldiggjøre dem, med uttalelser som: «Hvem kan avgjøre om en står på rett eller gal side når ulike fronter undertrykker hverandre? Denne boka illustrerer at det kan være tilfeldig hvilken side en ungdom faller.»⁴³⁵ Han trekker også fram sykepleierforbundet som

⁴²⁸ «(...) hvis du verver deg som sykepleier, er det rimelig å tenke at du har et ekte ønske om å hjelpe andre.» (Magerøy, 2015, s. 28-32.)

⁴²⁹ Magerøy, 2015, s. 28-32.

⁴³⁰ Magerøy, 2015, s. 28-32.

⁴³¹ Artikkelen om bøkene: «(...) meldte seg til tjeneste for det nazifiserte tyske Røde Kors, eller lot seg rekruttere gjennom NS-tilknyttede organisasjoner. De ville avhjelpe krigens lidelser, men ble samtidig tannhjul i Hitlers ødeleggelsesmaskin. (...) ble de dømt for landssvik, og mange levde resten av livet i skam og fortieelse.» (Magerøy, 2015, s. 28-32.)

⁴³² Magerøy, 2015, s. 28-32.

⁴³³ Jensen, 2016, s. 29.

⁴³⁴ «Flere av DRK-søstrene ofret også livet i det som må betraktes som en ren humanitær innsats. (...) men markeringen av deres, eller de andres humanitære innsats, skjedde ikke før 50 år senere. (...) Fokuset på nazismens uhyrligheter plasserte alle som hadde vært på feil side i egen bås – uten nyanser. Også av den grunn er dette en bok vi behøver.» (Jensen, 2016, s. 29.)

⁴³⁵ Sørbye, 2015, s. 83.

medansvarlig, ved å påpeke at de samarbeidet med Nasjonal Samling og bidro i rekrutteringen av sykepleiere til tysk tjeneste. Under oppgjøret etter krigen stilte forbundet seg imidlertid på den andre siden og tok medlemskapet fra de sykepleierne som hadde meldt seg til tysk tjeneste.⁴³⁶

Anmelder Alf K. Igland er også positiv til at boka får fram at motivene til frontøstrene var sammensatte. Han trekker fram elementer som tyder på at frontøstrene var ideologiske motivert: «(...) var nok lojaliteten hos de fleste på tysk side.»⁴³⁷ og at enkelte var NS-medlemmer.⁴³⁸ Men han nevner også andre motiv som utdannelse, rømme fra sosiale kår og følge kjærligheten, og humanitære og idealistiske motiv.⁴³⁹ I motsetning til Jensen ser han dette som en bedring, i den forstand at det er en mer nyansert framstilling sammenlignet med frontøstrenes egne tidligere og ensidige framstillinger om at de kun var motivert av barmhjertighet.⁴⁴⁰ Likevel fremstår det ut fra omtalen av frontøstrene som at han primært tilskriver dem en offerstatus, basert på hvordan han omtaler dem og hans oppfatning av at oppgjøret etter krigen var feil: «Det er både noe naivt og heltmodig over disse kvinnene med deres tap. Det er blitt en interessant bok, også om de dilemmaene landssvikoppjøret førte med seg. (...) Beklagelsen kom seint, men jeg mener den var riktig uansett hvilket motiv som drev dem.»⁴⁴¹ Hans oppfatning legger med andre ord opp til at folk må dømmes for hva de gjorde og ikke motivasjonen bak.

Anmelder Øystein Hetland (stipendiat ved HL-senteret) sitt syn på frontøstrene, boka og kildegrunnlaget, skiller seg derimot fra de overnevnte. Han mener det finnes to motstridende historier om frontøstrene som begge er med i boka. Intervju med frontøstre og landssviksakene blir trukket fram som kildene til framstillingen av frontøstrene som; «(...) unge idealister med et humanitært engasjement(...)»,⁴⁴² mens internasjonal forskning blir trukket fram som grunnlaget for framstillingen av frontøstrene som «(...) ideologisk overtudde kvinner som ville gjera sitt bidrag til det vanvittige nazistiske raseprosjektet.»⁴⁴³

⁴³⁶ Sørbye, 2015, s. 83.

⁴³⁷ Igland, 2016, s. 27.

⁴³⁸ Igland, 2016, s. 27.

⁴³⁹ «(...) men deres innsats var utvilsomt humanitær. (...) Det kan ikke redusere deres humanitære innsats.» (Igland, 2016, s. 27.)

⁴⁴⁰ «Etter krigen la frontøstrene stor vekt på barmhjertighetsmotivet for sin gjerning, men bilde var mer komplisert.» (Igland, 2016, s. 27.)

⁴⁴¹ Igland, 2016, s. 27.

⁴⁴² Hetland, 2015, s. 28.

⁴⁴³ Hetland, 2015, s. 28.

Hetland etterlyser at de ulike kildene ses i forhold til hverandre for å få fram en felles framstilling av frontstørene. Han skriver; «(...) Sæther legg for lite vekt på dei ibuande problema ved kildene sine.»⁴⁴⁴ Samtidig fremgår det at Hetland kun stille seg kritisk til kildegrunnet som ligger til grunn for framstillingen av frontstørene som idealister, som består av intervju med frontstørene og landssviksakene. Han kritiserer disse kildene for å være; «(...) ufullstendige når det gjeld hendingar i utlandet.»⁴⁴⁵ Han hevder videre at det: «(...) blir dermed vanskelig å få pålitelige svar [fra disse kildene] (...)»⁴⁴⁶ og etterlyser generelt flere kritiske kommentarer fra forfatter Sæther til denne delen av bokas kildemateriell.⁴⁴⁷ Anmelder etterlyser også at forfatter benytter funn fra de internasjonale kildene som grunnlag for å stille kritiske spørsmål under intervju med frontstørene.⁴⁴⁸

Måten Hetland omtaler framstillinger som anses som idealistiske, antyder også en viss grad av skepsis.⁴⁴⁹ Hans omtale av framstillingen av frontstørene som en del av det nazistiske prosjektet og kildene som ligger til grunn for denne framstillingen, er derimot positiv.⁴⁵⁰ Av dette fremgår det at anmelder mener at det kvinnene selv sier i intervjuene eller under oppgjøret, ikke kan stoles på og derfor må kontrolleres opp mot hva internasjonal forskning sier. Dette resulterer også i at det kun stilles spørsmål ved påstander om idealistiske motiv og ikke til ideologiske nazistiske motiv.⁴⁵¹ Et slikt syn på frontstørenes egne uttalelser og arkivet fra landssvikoppgjøret som kilder til å forstå motivene til frontstørene, skiller seg fra forfatter Sæther. Han stiller seg også *litt* kritisk til frontstørenes egne utsagn og påstander: «(...) det er vanskelig for dem å erkjenne at de var en del av det systemet de faktisk var (...)»⁴⁵² Men han uttrykker samtidig i et intervju at landssvikerarkivet gir et mer nyansert bilde av motivene til frontstørene enn det de selv har skrevet om tidligere.⁴⁵³

⁴⁴⁴ Hetland, 2015, s. 28.

⁴⁴⁵ Hetland, 2015, s. 28.

⁴⁴⁶ Hetland, 2015, s. 28.

⁴⁴⁷ Hetland, 2015, s. 28.

⁴⁴⁸ «Desverre er Sæther litt for spak og brukar i for liten grad desse innsiktene til systematisk å stille spørsmål ved forklaringane og rasjonaliseringane som kvinnene kjem med.» (Hetland, 2015, s. 28.)

⁴⁴⁹ «Gripande forteljingar om dei nok høgst reelle lidningane (...) skildringar av nok til dels reell skepsis til det systemet kvinnene møtte.» (Hetland, 2015, s. 28.)

⁴⁵⁰ «Mot dei apologetiske forteljingane til dei gamle frontstørene står Sæthers formidling av internasjonalt forskning. Her har ein for lengst vist kor integrert den tyske Raudekrossen – der frontstørene tjenestegjorde – var i det nazistiske maskineriet (...) viser og klart den ideologiske samanhengen rekrutteringa av kvinner til sanitetstjeneste føregjekk i (...) Samtidige utsegner frå kvinnene viser ofte klar ideologisk overtyding og glede over å få gjera ein «innsats i denne altomfattande krigen».» (Hetland, 2015, s. 28.)

⁴⁵¹ Hetland, 2015, s. 28.

⁴⁵² Magerøy, 2015, s. 28-32.

⁴⁵³ Kvitle, 2015, s. 22.

Hetland sin kritikk av frontøstre som lite troverdige kilder, møter motstand i en kommentar av Åsta R. T. Kongsberg. Hun mener intervju av frontøstre er gode kilder til innsikt i frontøstre sine motiv, ettersom det får fram nyansene:

At dei hadde ulike motiv for sine val, og at det blir gjort greie for i boka (...) er vel neppe et minus ved boka (...) det gjer boka meir troverdig i handsaminga av kjelder og gjev oss eit meir sant bilete av korleis denne tida faktisk var, enn om alle frontøstre var einige og hadde same motiv.⁴⁵⁴

At frontøstre oppgir ulike motiv i intervjuene, blir brukt som argument for at de er gode kilder. Kongsberg må å omtale frontøstre på få dem til å framstå som offer for skamfølelse og for at folk i dag dømmer dem i etterpåklokskapens lys.⁴⁵⁵ Med bakgrunn i denne offerstatusen virker hun å mene at man derfor bør være takknemlig for at frontøstre på tross av dette vil stille opp til intervju, og at man derimot ikke bør stille dem kritiske spørsmål.

Felles for de overnevnte anmeldelsene er en framstilling av frontøstre som offer. To andre anmeldelser av boka har derimot et annet syn på frontøstre. Per Eivind Hem sin anmeldelse av *Frontøstre*, deler et argument med de overnevnte, nemlig at han mener at boka får fram nyansene ved å vise at motivene bak å melde seg var sammensatte.⁴⁵⁶ Det som skiller han fra de andre er at han mener at dette innebærer at boka stiller seg kritisk til framstillingen om at frontøstre kun hadde barmhjertighetsmotiv. Han mener derfor at det er bra at boka bryter med det han hevder har vært praksisen til nå, nemlig å framstille frontøstre som offer.⁴⁵⁷ Han er også kritisk til deres egne påstander om at de kun hadde idealistiske motiv.⁴⁵⁸ Dette virker å bygge på en oppfatning av at man må være kritisk til de

⁴⁵⁴ Kongsberg, 2015, s. 41.

⁴⁵⁵ «(...) at det framleis er mykje skam knytt til at ein valde feil side under andre verdenskrig(...) Øystein Hetland held fram med at Vegard Sæther skulle ha konfrontert ei av frontøstre med kva eit felles Europa under den nazistiske fana hadde fått å seie for alle dei nazistane ikkje hadde plass til. Men er det rett å stille eit slikt spørsmål til desse kvinnene i dag? (...) det var så mykje ein ikkje visste om kva som gjekk føre seg i Europa, og om kva som eigentleg låg i nazismen. (...) Det er lett å vere etterpåklok og dømme mennesker i fortida ut ifrå det vi veit i dag.» (Kongsberg, 2015, s. 41.)

⁴⁵⁶ «(...) spesielt i del II, at det ofte var et sett av årsaker som lå bak(...)» (Hem, 2015, s. 52.)

⁴⁵⁷ «I de senere år har det vært vanlig å framstille disse kvinnene som ofre – at de som svært unge ble kastet ut i noe de ikke hadde forutsetninger for å vite hva var, og at de etter krigen urettferdig ble dømt og frosset ut av det norske samfunnet. Følger Vegard Sæthers nye bok (...) i samme spor? Nei, heldigvis ikke.» (Hem, 2015, s. 52.)

⁴⁵⁸ «I ettertid har frontøstre fremhevet barmhjertighetsmotivet, kallet de angivelig hadde til å gjøre en god gjerning(...)» (Hem, 2015, s. 52.)

kildene som utgjør grunnlaget for påstanden om at front søstrene hadde idealistiske motiv, nemlig dem selv.⁴⁵⁹

Samtidig framstår det som at Hem mener at den mer nyanserte framstillingen av motiver innebærer at mer ideologiske og negative motiver kommer fram.⁴⁶⁰ Dette underbygges av at han videre i anmeldelsen trekker fram og fokuserer på motiver som NS-medlemskap, at de sverget ed til Hitler og at «(...) de stilte seg til rådighet for et totalitært regime(...)».⁴⁶¹ Anmelder sin versjon av et mer nyansert syn på front søstrene, innebærer med andre ord at det stilles spørsmål ved de idealistiske og positive motivene de selv til nå har oppgitt, og at det trekkes mer fram ideologiske og negative motiver. Han virker også å mene at Riksarkivet har vært en god kilde for å få fram dette, i motsetning til Hetland (nevnt over).⁴⁶²

Jo Hestnes sin anmeldelse av boka *Front søstre* virker også å basere seg på at front søstrene har hatt en ufortjent offerstatus fram til nå.⁴⁶³ En oppfatning av front søstrene som en gruppe som tok bevisste valg basert på en ideologisk overbevisning, underbygges med å sammenligne dem med frontkjemperne og framstiller dem som like.⁴⁶⁴ Dette gjøres også ved å omtale front søstrene med betegnelser man generelt ville brukt om soldater: «Sannheten er at de *kjempet* for Tysklands sak i en helt forferdelig krig der det ikke gjaldt noen humanistiske regler. (...) ikke bare *drillet* i sykepleie. (...) måtte også være *fysisk skikket til tøff frontlinjetjeneste*. (...) var underlagt *militær organisasjon* (...) den *tøffe tjenesten* (...) *elitetropp*. De ikledde seg *tysk Waffen-SS-uniform* og var i tysk *tjeneste*».⁴⁶⁵ Det at de ble lært opp av Kvinnehirden og SS-organisasjonen og videre av tyske Røde Kors, i tillegg til at de var eller ble medlem av NS, blir også trukket fram som argument for ideologiske motiv.⁴⁶⁶ At

⁴⁵⁹ «(...)Forfatteren ønsker å forstå hvorfor de meldte seg, men stiller seg ikke ukritisk til motivene deres.» (Hem, 2015, s. 52.)

⁴⁶⁰ «(...) ofte var det et sett av årsaker som lå bak, ikke alle like glorverdige.» (Hem, 2015, s. 52.)

⁴⁶¹ Hem, 2015, s. 52.

⁴⁶² «Han er den første som har gått løs på den formidable oppgaven å undersøke hele dette materialet i Riksarkivet, men så gir det da også et vesentlig bedre grunnlag for analyse av temaet enn man har hatt tidligere.» (Hem, 2015, s. 52.)

⁴⁶³ «Mytene om krigen er mange. En av de mest seiglivet er at unge kvinner som vervet seg for å pleie sårete soldater, tyske som noeske, var idealister som bare ønsket å hjelpe. (...) er de norske syke- og hjelpepleierne, front søstrene, nærmest blitt romantisert.» (Hestnes, 2016, s. 62.)

⁴⁶⁴ «(...) var like ideologisk bevisste som sine mannlige motstykker, frontsoldatene. (...) Som frontsoldatene foretok de et bevisst valg. De måtte avlegge ed til føreren, Adolf Hitler.» (Hestnes, 2016, s. 62.)

⁴⁶⁵ Hestnes, 2016, s. 62.

⁴⁶⁶ Hestnes, 2016, s. 62.

Hestnes anser frontøstrene som ufortjent framstilt som offer, ses også ut fra at det virker som han mener beklagelsen fra norske Røde Kors i 2014 var ufortjent.⁴⁶⁷

Arnstein Gill sønnen til frontøster Åse Gill Fasting, uttaler seg i en artikkel som omtaler alle tre bøkene. Hans syn på frontøstrene, deres motiver og hva som er gode kilder for å trekke konklusjoner om dette, skiller seg kraftig fra de overnevnte. Hans omtale av frontøstrene tyder på at han mener at de var idealister med gode motiver⁴⁶⁸ som har blitt urettferdig dømt og uthengt.⁴⁶⁹ Hans syn virker å bygge på hva hans mor har fortalt han, og dette er en framstilling han virker å ha full tillit til.⁴⁷⁰

7.2 «Himmlers valkyrjer»

Forfatteren av boka *Himmlers valkyrjer*, Eirik Gripp Bay, uttaler seg om boka og presenterer sin framstilling av frontøstrene både i en artikkel, et intervju og flere kronikker. Hans framstilling av frontøstrene virker å bygge på en blanding av hva han hevder at de gjorde, bidro til, visste om og hvilken motivasjon som lå bak valget deres om å melde seg.

Konklusjonene han har trukket om dette, bygger igjen på hvilke kilder han mener er pålitelige og ikke. Han trekker blant annet fram at han har benyttet brev og nyere forskningslitteratur som kilder.⁴⁷¹ Han virker å mene at dette er gode kilder, og antyder at måten frontøstrene ordlegger seg på i brevene de sendte hjem, samstemmer med rasetenkningen i det nazistiske Tyskland. Det kan derfor indikere ideologiske holdninger hos frontøstrene, hevder han.⁴⁷² I tillegg trekker Bay fram at den nyere forskningen han benytter og uttalelser fra frontøstrene

⁴⁶⁷ «Til tross for at frontøstrene gikk i tysk Røde Kors tjeneste, fikk de i 2014 oppreisning fra Norges Røde Kors.» (Hestnes, 2016, s. 62.)

⁴⁶⁸ «Beklagelsen fra Norges Røde Kors har betydd veldig mye. Det ble en bekreftelse på at det søstrene gjorde var riktig. De reddet liv, enten de sårede hadde tysk eller annen uniform.» og han trekker fram at mora og faren som var frontkjemper: «(...) så kommunismen som den store trusselen mot Norge.» (Magerøy, 2015, s. 28-32.)

⁴⁶⁹ «De skulle straffes hardt, de man sa hadde gått i tjeneste for tyskerne. (...) Sønnen ser det som en viktig oppgave å endre samfunnets syn på frontøstrene. Nå som de såkalt gode nordmenn er i ferd med å bli borte, alle de som ble helter under krigen, kommer mer av sannheten fram(...) Mitt mål er å få regjeringen til å beklage behandlingen etter krigen.» (Magerøy, 2015, s. 28-32.)

⁴⁷⁰ «(...) forteller at moren har vært åpen om krigsårene fra han var liten(...) Hun fortalte aldri sønnen at hun opplevde krigsforbrytelser eller overgrep mot sivile.» (Magerøy, 2015, s. 28-32.) På spørsmål om moren kan ha latt vær å fortelle hele sannheten svarer han: «Det tror jeg helt ærlig ikke.(...) Jeg har aldri lagt merke til noe avvik i det hun har fortalt. Hun var helt klar til det siste, og antydnet aldri at noe ikke var helt som hun hadde fortalt.» (Magerøy, 2015, s. 28-32.)

⁴⁷¹ Magerøy, 2015, s. 28-32.

⁴⁷² Magerøy, 2015, s. 28-32. Bay, 2018a, s. 14-15. Bay, 2017a, s. 15.

selv, antyder at de visste om jødeutryddelsen og andre ting som foregikk på Østfronten.⁴⁷³ Når det derimot gjelder å bruke frontsøstrenes egne uttalelser fra oppgjøret etter krigen eller senere utførte intervju av frontsøstrene, fremstår det som Bay mener dette ikke er kilder man kan ha tillit til. Han hevder at de ikke er pålitelige kilder, fordi de kun søker å forsvare egne valg og ikke vil fortelle alt.⁴⁷⁴

Bay påpeker at det er vanskelig å si noe sikkert om frontsøstrene sin motivasjon for å melde seg.⁴⁷⁵ Han trekker fram at de kan ha hatt ulike motiv for å melde seg, men konkluderer likevel med at «mange» eller «et flertall» av dem må ha vært politisk motivert for å melde seg basert på den ideologiske opplæringen de fikk, men særlig på grunn av medlemskap i NS.⁴⁷⁶ Bay blir også indirekte sitert på å benytte betegnelser som at *mange* var nasjonalister og at *et flertall* var politisk overbevist.⁴⁷⁷ Dette er upresise betegnelser som kan tolkes som alt fra 99%-51% av frontsøstrene var politisk motivert.

Ut fra enkelte av Bay sine uttalelser fremstår det som at han har konkludert med at frontsøstrene i hovedsak var politisk motivert: «De deltok i en ideologisk og militær kamp mot både de vestallierte og Sovjetunionen (...) – Å omtale frontsøstrene som apolitiske, er å

⁴⁷³ «Var det mulig å være ved Østfronten uten å få et klart inntrykk av hva som foregikk? Jeg mener at det ikke var mulig. Det bygger jeg på nyere forskningslitteratur. Veldig mange har innrømmet å ha hørt om utryddelsen fra SS-soldater.» (Magerøy, 2015, s. 28-32.)

⁴⁷⁴ «At mange betydret sin politiske nøytralitet under rettssakene etter krigen er kanskje ikke overraskende.» (Bay, 2018a, s. 14-15. Bay, 2017a, s. 15.)

«(...) som mener historien om de norske frontsøstrene i for stor grad er farget av intervjuer de selv har gitt etter krigen. – Kvinnenes egne beretninger er selvsagt verdifulle kilder. Men de har gjerne handlet om behandlingen de fikk i etterkrigstidens norske samfunn, og om overgrep begått av sovjetiske soldater. De nevner ikke tyskernes masse mord på Østfronten, selv om vi vet at dette skjedde helt åpent i områdene de reiste(...)» (Mauno, 2017, s. 18-19.)

⁴⁷⁵ «Om det kjempet mot bolsjevismen eller for Quislings og Hitlers Europa er vanskelig å bedømme i ettertid.» (Bay, 2018a, s. 14-15. Bay, 2017a, s. 15.)

⁴⁷⁶ «Selv om et flertall av kvinnene var knyttet til Nasjonal Samling og må regnes som politisk motivert for sine valg, var det også andre årsaker til at de reiste ut. Noen ville gjøre en innsats – mot kommunismen og for Norge. Andre ønsket seg utdanning innen sykepleie eller søkte eventyr – atter andre fulgte kjærligheten.» (Bay, 2018b, s. 13.)

«De gjennomgikk en utdanning med fokus på medisinske ferdigheter, pasientpleie, disiplin, samtrening med militære avdelinger og ideologisk opplæring i nazistisk verdensanskuelse. (...) var det nok mange av dem som etter hvert dannet seg et godt bilde av hva de og deres tyske allierte kjempet for – utryddelsen av de europeiske jødene og okkupasjon og undertrykkelse av Øst-Europa generelt. (...) Ser man på NS-organisasjonens medlemslister så er det i hvert fall mye som tyder på at mange av frontsøstrene var politisk motivert for sin tjeneste – et flertall av dem var medlem av en NS-organisasjon.» (Bay, 2018a, s. 14-15. Bay, 2017a, s. 15.)

⁴⁷⁷ «Mange av dem var også kjærestere med tyske soldater eller norske frontkjempere, og var selv overbeviste nasjonalsosialister. Et flertall av frontsøstrene hadde en politisk overbevisning, som de kjempet for(...)» (Mauno, 2017, s. 18-19.)

undervurdere dem. De kjempet for det de trodde på(...)».⁴⁷⁸ Formuleringen *De* får det her til å framstå som han mener at alle front søstrene var politisk motivert. Bay virker å bygge denne konklusjonen på (i tillegg til de overnevnte momentene) hvem front søstrene jobbet for. Han blir indirekte sitert i en artikkel på at: «(...) de norske kvinnene gikk inn i et system som var direkte underlagt SS.», og alle som vervet seg måtte; «(...) avlegge en troskapsed til Føreren, på lik linje med soldatene.».⁴⁷⁹ I en annen artikkel uttaler han: «- De norske front søstrene var på ingen måte nøytrale sykepleiere og humanitære hjelpearbeidere. De var en helt integrert del av Nazi-Tyskland, og var innlemmet i den regulære tyske hæren på Østfronten.».⁴⁸⁰ Bay trekker dette også fram i sine kronikker.⁴⁸¹ Det at front søstrene meldte seg til tjeneste til det tyske Røde Kors og ikke den norske organisasjonen, blir også trukket fram som bevis for at de var politisk motivert. Denne slutningen bygger på at tyske Røde Kors blir framstilt som en nazistisk organisasjon mens norske Røde Kors blir framstilt som et reelt humanitært alternativ til dette.⁴⁸² At de ble rekruttert av SS og Nasjonal Samling, blir også brukt for å argumentere for at de var ideologisk motivert.⁴⁸³ Bay argumenterer dessuten for at front søstrene har et medansvar for det nazistene gjorde, fordi de jobbet for dem og dermed bidro, uavhengig av hvilken rolle de hadde eller hvilke motiver som lå bak deres valg: «Alle som var en del av okkupasjonsmakten i østområdene, må bære sin del av skylden for det som hendte der.».⁴⁸⁴

Hvor de jobbet og hva man igjen kan anta at de visste om jødeutryddelsen og folkemord på Østfronten, blir også brukt av Bay som argument for at front søstrene var politisk motivert. Dette framgår av følgende sitat av Bay: «De var en del av Hitlers krigsmaskin, og kan ha visst om folkemordet som pågikk(...) Man må gå ut fra at front søstrene visste ganske mye, ettersom de var stasjonert på SS-lasaretter og i SS-leirer.».⁴⁸⁵ Han kommer også med lignende påstander i et annet intervju: «Og når vi vet at folk hang fra lykestolper, og at det var enorme

⁴⁷⁸ Mauno, 2017, s. 18-19.

⁴⁷⁹ Magerøy, 2015, s. 28-32.

⁴⁸⁰ Mauno, 2017, s. 18-19.

⁴⁸¹ «De tjenestegjorde i den tyske grenen av Røde Kors, for den samme statsmakten som to år tidligere hadde okkupert Norge. De fleste av dem endte med å tjenestegjøre på militære lasaretter for Wehrmacht og Waffen-SS.»(Bay, 2018b, s. 13. Bay, 2018a, s. 14-15. Bay, 2017a, s. 15.). «(...)var en del av Hitlers og Himmlers krigsmaskineri nå (...)» (Bay, 2018b, s. 13.).

⁴⁸² «Det tyske Røde Kors var ikke nøytralt og humanitært, men en integrert del av Nazi-Tyskland (...)»-De ville drive humanitært arbeid, men de meldte seg jo ikke inn i det norske Røde Kors. De meldte seg inn i det tyske Røde Kors, som på den tida var nazifisert og redskap for Hitlers regime.» (Mauno, 2017, s. 18-19.)

⁴⁸³ Mauno, 2017, s. 18-19.

⁴⁸⁴ Bay, 2018a, s. 14-15. Bay, 2017a, s. 15.

⁴⁸⁵ Mauno, 2017, s. 18-19.

massegraver i områdene de var, virker det fjernt å tenke at de ikke skulle kjenne til det.»⁴⁸⁶ Bay er så sikker i sin påstand om at front søstrene visste om at det foregikk masse mord og andre grusomheter på Østfronten, at han benytter det at front søstrene selv ikke har fortalt at de kjente til dette, som et argument for at de ikke forteller alt og derfor ikke er pålitelige kilder.⁴⁸⁷ Bay kommer også (som den eneste i debatten) med påstander om at det også var front søstre som jobbet i konsentrasjonsleirene. Dette tyder på politisk motivasjon ettersom de må ha kjent til utryddelsen av jøder og kanskje til og med assisterte under de medisinske eksperimentene som ble utført i leirene.⁴⁸⁸ Ved å knytte front søstrene til konsentrasjonsleirene og medisinske eksperimenter, blir idealistiske motiver utelukket og de blir nærmere koblet opp mot å ha hatt nazistiske motiver for å melde seg. Bay trekker også fram at front søstrene gjennom ideologisk opplæring i nazismen og erfaringer fra fronten visste hva de var med på, og tok derfor et bevisst valg om å bidra til dette ettersom de likevel valgte å forbli i tjenesten og noen til og med dro ut flere ganger.⁴⁸⁹ Han trekker likevel fram at det finnes nyanser i form av at det var noen som gjorde protest mot tjenesten, eller som prøvde å komme seg hjem igjen:

Denne norske kvinnen ønsket å yte sitt ytterste i Hitlers «totale krig».(...) Mange tenkte som henne, mens andre hadde fått øynene opp for systemet de var en del av, og forsøkte å komme seg hjem. (...) Enkelte front søstre gjorde også forsøk på å protestere mot tjenesten de etter hvert følte seg bundet til.⁴⁹⁰

Forfatter Bay framstiller flertallet av front søstrene som kvinner som tok et bevisst valg om å støtte nazismen gjennom sitt bidrag.⁴⁹¹ Han mener i tillegg at front søstrene har blitt feilaktig

⁴⁸⁶ Magerøy, 2015, s. 28-32.

⁴⁸⁷ «De nevner ikke tyskernes masse mord på Østfronten, selv om vi vet at dette skjedde helt åpent i de områdene de reiste(...)» (Mauno, 2017, s. 18-19.)

⁴⁸⁸ «Noen av dem samarbeidet nært med SS-leger, og jobbet i tyske konsentrasjonsleirer (...) Det er ikke dokumentert at de norske front søstrene deltok i SS-legenes medisinske eksperimenter, men det kan heller ikke utelukkes. Det er overveiende sannsynlig at mange av dem visste om disse og andre grove krigsforbrytelser(...) Noen norske front søstre arbeidet i konsentrasjonsleirene i Dachau utenfor München. De har etter alt å dømme visst om folkemordet på jødene(...)» (Mauno, 2017, s. 18-19.). «Andre ble sendt til å jobbe i konsentrasjonsleirer, soldathjem og barnehjem.» (Bay, 2018b, s. 13. Bay, 2018a, s. 14-15. Bay, 2017a, s. 15.).

⁴⁸⁹ «De gjennomgikk en utdanning med fokus på medisinske ferdigheter, pasientpleie, disiplin, samtrening med militære avdelinger og ideologisk opplæring i nazistisk verdensanskuelse(...) var det nok mange av dem som etter hvert dannet seg et godt bilde av hva de og deres tyske allierte kjempet for – utryddelsen av de europeiske jødene og okkupasjonen og undertrykkelse av Øst-Europa generelt.» (Bay, 2018a, s. 14-15. Bay, 2017a, s. 15.). «(...)drev i all hovedsak med rene sanitetsoppgaver. Men de var også stasjonert ved frontavsnitt og ofte i SS-avdelinger som utførte overgrep og krigsforbrytelser mot sivilbefolkningen. Man må derfor kunne gå ut ifra at de har visst mye av det som foregikk, og at mange av dem likevel valgte å stå i tjeneste – ja, mange reiste faktisk ut flere ganger.» (Bay, 2018b, s. 13. Bay, 2018a, s. 14-15. Bay, 2017a, s. 15.).

⁴⁹⁰ Bay, 2018a, s. 14-15. Bay, 2017a, s. 15.

⁴⁹¹ «(...) advarer imidlertid mot å framstille front søstrene som ofre. At de var apolitiske og unge og naive, er myter som har blitt konstruert i ettertid. Dette var sterke, oppegående kvinner som stod for det de trodde på – Hitler og nazismen. Dette gjelder ikke alle, men som gruppe er det dette de valgte å bli en del av.» (Magerøy, 2015, s. 28-32.)

framstilt som ofre, blant annet på grunn av tidligere framstillinger og unnskyldningen fra norske Røde Kors. Det fremstår som han søker å endre/rette opp i denne «myten» som han kaller det. Dette framgår av flere av hans uttalelser:

(...) en slik uforbeholden unnskyldning er problematisk, og at det er tid for et mer kritisk blikk på de norske frontstørene. Han mener Røde Kors unnskyldningen og avdøde Hanne Kvanmos «Dommen» har forsterket et inntrykk av de norske frontstørene som naive, apolitiske ofre som bare var opptatt av humanitært arbeid og hjelp til soldater, enten de var venner eller fiender. -Ubevisst har nok både Røde Kors og Kvanmos bok vært med på å forsterke denne forestillingen om frontstørene(...) -Det andre perspektivet har manglet.⁴⁹²

Bay sin framstilling blir kritisert i en kronikk av Kjetil Tednes. Han mener Bey tillegger frontstørene motiver han ikke har kildegrunnlag for:

Bay holder det mot frontstørene at et ukjent antall av dem sympatiserte med NS. (...) I tillegg mer enn antyder Bay at mange av frontstørene kjente til, og kjempet for, utryddelsen av de europeiske jødene. Altså en ufyselig parallell og kobling mellom for egen del farefull idealistisk sykepleie og Holocaust.⁴⁹³

Dette bygger på at Tednes har en helt annen oppfatning av hva forskningen sier om frontstørene sine motiver enn Bay. Tednes mener frontstørene var idealister. Dette fremgår både av at han viser til forskning⁴⁹⁴ og unnskyldningen fra Røde Kors⁴⁹⁵ som han mener underbygger dette synet. Hans perspektiv på frontstørene som idealister, fremgår også av måten han omtaler dem på og måten han diskrediterer Bay sine påstander om at de hadde ideologiske motiv. Han betegner Bay og hans påstander som «et svært ufint angrep», «insinuasjon», «like udokumentert som den er ondskapsfull», «mistenkeligjøring», «urettferdig» og «skammelig».⁴⁹⁶ Det virker også som Tednes anser boka som et urettferdig angrep på frontstørene som han mener ikke kan sies å ha gjort annet enn en humanitær innsats:⁴⁹⁷ «Uansett sympatier eller antipatier: er det riktig å anklage eller refse noen for å ha gitt framskutt medisinsk hjelp og bistand til sårede under en forferdelig krig, hvor begge parter begikk krigsforbrytelser».⁴⁹⁸ Han hintet også om at Bay bevisst lar være å nevne bevis

⁴⁹² Mauno, 2017, s. 18-19.

⁴⁹³ Tednes, 2017, s. 19.

⁴⁹⁴ «Førsteamanuensis Baard H. Borge påviste «...at Norges Røde Kors faktisk hadde godkjent vervingen ved å gi frontstørene egne legetimasjonskort. (...) Professor Stein Ugelvik Larsen er vel den eneste som vitenskapelig har undersøkt NS-medlemmenes motiver(...) «Det ser ut til at de fleste gikk inn i NS av idealistiske grunner, eller av grunner som man kan tenke seg at folk som går inn i et hvilket som helst politisk parti vil oppgi.» «Motivundersøkelsen ga videre liten grobunn for konklusjoner av et forræderparti»» (Tednes, 2017, s. 19.)

⁴⁹⁵ «(...) unnskyldningen presidenten i Norges Røde Kors, Svein Mollekleiv, i feb. 2015 kom med overfor frontstørene i relasjon til landssvikoppgjøret: «Ingen skal straffes for å gi medisinsk hjelp i krig og konflikt.»(...)» (Tednes, 2017, s. 19.)

⁴⁹⁶ Tednes, 2017, s. 19.

⁴⁹⁷ «Likeledes er hans mistenkeligjøring av frontstørenes motiver og nedvurdering av deres uselviske medisinske hjelpeinnsats urettferdig og skammelig.» (Tednes, 2017, s. 19.)

⁴⁹⁸ Tednes, 2017, s. 19.

som taler mot han syn: «(...) han nevner behendig ikke den unnskyldningen (...)».⁴⁹⁹ Tednes tillegger heller ikke det at front søstrene jobbet for den tyske okkupasjonsmakten noen betydning for hvordan man skal se på dem, ettersom han hevder at begge sidene i krigen var like ille.⁵⁰⁰

Bay svarer på Tednes sin kritikk og påstanden om at front søstrene kun hadde idealistiske motiv, med å diskreditere Tednes og hans påstander. Dette gjør han ved å hevde Tednes sin framstilling er et resultat av manglende kunnskap og tilgang på nyere forskning om emnet,⁵⁰¹ og ved å betegne hans påstand om at begge sidene i krigen var like ille som at «(...) det er ingen seriøse historieforskere som gjør en slik sammenligning.»⁵⁰² Samtidig gjentar han deler av sin argumentasjon for at front søstrene hadde ideologiske motiv, og gjør sine påstander mer uangripelige ved å betegne eget kildegrunnlag og konklusjoner som: «Et ufravikelig faktum. (...) Jeg, som mange andre, påpeker ganske enkelt fakta fra arkiv, brev og intervju.»⁵⁰³

Liv Wergeland Sørbye gjengir i korte trekk bokas framstilling av front søstrene i sin anmeldelse av boka, i form av at de medvirket til lidelse og død, og at de ikke var naive ofre, men at de visste hva de var med på og hvem de jobbet for.⁵⁰⁴ Det fremgår samtidig at hun mener at framstillingen er for ensidig og unyansert,⁵⁰⁵ og hun viser til at kildene mangler innsikt i front søstrenes motiver.⁵⁰⁶

7.3 «Fordømte engler»

Forfatter Egil Ulateig uttaler seg om sin bok *Fordømte engler* i flere intervjuer og artikler, i tillegg til at flere artikler gjengir hans framstilling. Han trekker fram at det lå ulike motiver bak det å melde seg som front søster. Blant annet trekker han fram at de ville følge og ta vare

⁴⁹⁹ Tednes, 2017, s. 19.

⁵⁰⁰ «(...) at begge parter «beveget seg langt ut over kanten av det rimelige.» Det som feltsykepleierne på begge sider utvilsomt kjente til, var at det pågikk en rå og brutal krig (...) bistand til sårede under en forferdelig krig, hvor begge parter begikk krigsforbrytelser?» (Tednes, 2017, s. 19.)

⁵⁰¹ Bay, 2017b, s. 43.

⁵⁰² Bay, 2017b, s. 43.

⁵⁰³ Bay, 2017b, s. 43.

⁵⁰⁴ «Front søstrenes barmhjertighetsgjerning under andre verdenskrig ble derimot overskygget av deres kunnskaper om og medvirkning til lidelse og død. (...) Forfatteren presiserer flere steder i boken at front søstrene ikke var naive ofre. De var øyevitner til SS' utryddelsesmetoder. Søstrene visste godt hvem som var deres oppdragsgiver.» (Sørbye, 2018, s. 66.)

⁵⁰⁵ «For å få et nyansert bilde av front søstrenes situasjon kan det være nyttig å lese flere forfattere.» (Sørbye, 2018, s. 66.)

⁵⁰⁶ «Hvilke tanker og etiske refleksjoner som skjulte seg bak deres uniformer, finnes det lite om i arkivene.» (Sørbye, 2018, s. 66.)

på norske gutter som meldte seg som frontkjempere,⁵⁰⁷ og trekker også inn andre motiver som:

Frontsøstrene hadde ulik grad av nazisympatier. Mange var unge, og en god del kom fra NS-familier. Noen var selv medlemmer av Nasjonal Samling, andre ikke.⁵⁰⁸

(...) unge og eventyrlystne og ressurssterke. Felles for alle var drømmen om å bli sykesøster. – De var bare småjentene, men de ble fort voksne og tøffe. En del av dem kom fra NS-familier, men mange kom også fra trange kår. De så på dette som en vei til jobb og utdanning. En annen drivkraft var kjærligheten (...).⁵⁰⁹

- Dette er ingen historie om svart eller hvitt. Gjennomgående er det helt klart at flertallet av frontsøstrene var medlemmer av NS. De hadde gjerne fedre i partiet og brødre ved Østfronten. Derfor meldte de seg i solidaritet og fordi de trodde på den samme saken(...).⁵¹⁰

Forfatter Ulateig trekker med andre ord fram ulike motiver, men når han snakker om hvilken betydning ideologi hadde for frontsøstrene, gir det første og siste sitatet over to noe ulike bilder. I det første sitatet er det udefinerbart hvor mange som var ideologisk motivert, ettersom begreper som «ulik grad» og «noen» benyttes. I det siste sitatet skrives det derimot at det gjaldt et klart flertall, som trodde på denne saken, underforstått nazismen. Samtidig uttaler han følgende:

- De fleste var jo idealister, det ligger jo i sykepleiernes natur å ville hjelpe. De skjønte at det var behov for hjelp da Tyskland angrep Russland. I utgangspunktet var de villige til å pleie hvem som helst, men det var jo ikke så mange jøder på lasarettet på grunn av Hitlers holdninger. Men flere hjalp russiske fanger og sivile og soldater fra Den røde armé(...).⁵¹¹

I dette sitatet tilskrives frontsøstrene gode intensjoner basert på at de var sykepleiere, eller ville bli det. En del av de andre motivene som trekkes fram over kan også betegnes som forståelige eller «gode» motiver, som at de ville følge de norske guttene, hadde en drøm om å bli sykepleier osv. I sitatene omtaler Ulateig frontsøstrene som «unge» og «bare småjenter», dette er også med på å uskyldiggjøre dem.

Ulateig sin framstilling av frontsøstrene bygger på hans framstilling av Røde Kors-organisasjonen (både den norske, tyske og internasjonale delen), og hvilken rolle denne organisasjonen hadde i rekrutteringen, godkjenningen og opplæringen av frontsøstrene. Måten han omtaler tyske Røde Kors på skiller seg fra de andre forfatterne. Både Bay (se over) og Sæther⁵¹² betegner det som en nazistisk organisasjon underlagt Hitlers Tyskland. Ulateig

⁵⁰⁷ Fonn, 2015, s. 88-91.

⁵⁰⁸ Fonn, 2015, s. 88-91.

⁵⁰⁹ Vebenstad, 2004, s. 48.

⁵¹⁰ Svarstad, 2004, s. 19.

⁵¹¹ Fonn, 2015, s. 88-91.

⁵¹² «-Var det tyske Røde Kors en nøytral organisasjon? -Definitivt ikke. Den var totalt underlagt Hitler. Med tanke på kommende kriger var Hitlers mål å skape en lojal sanitetsorganisasjon i Det tredje riket. Hitler gjorde

uttaler derimot at: «Tyske Røde Kors ble regnet som den beste Røde Kors organisasjonen i verden. Den var drevet etter vanlige prinsipper og ble aldri utstøtt av internasjonale Røde Kors.».⁵¹³ Ulateig benytter også flere ganger kun betegnelsen Røde Kors,⁵¹⁴ uten å spesifisere nasjon, noe som får det til å framstå som det var en felles organisasjon uten skiller mellom de ulike nasjonene i perioden under andre verdenskrig.

Han trekker også fram at det norske Røde Kors var med på rekrutteringen av frontsøstrene: «- De første reiste til Tyskland med Norges Røde Kors sin velsignelse og id-kort. De tilsluttet seg Tyske Røde Kors.».⁵¹⁵ Måten Ulateig omtaler det internasjonale og norske Røde Kors får det til å framstå som at det norske og internasjonale Røde Kors er ansvarlige for at frontsøstrene meldte seg til tjeneste for den tyske okkupasjonsmakten. Frontsøstrene blir framstilt som ofre for feil- og manglende informasjon, og at de av den grunn meldte seg i god tro, og derfor ikke kan klandres.⁵¹⁶

Norges Røde Kors utstyrte de første søstrene med papirer. Ingen fra denne organisasjonen advarte jentene mot å reise. Heller ikke det internasjonale Røde Kors prøvde å stoppe dem. Tyske Røde Kors var et fullverdig medlem av den internasjonale organisasjonen, og det var egentlig ikke noe som skulle tyde på at frivillig tjeneste med å ta seg av sårede etterpå skulle dømmes som krigsinnsats for fienden.⁵¹⁷

Ulateig sin omtale tyder også på at han mener at frontsøstrene ble offer for ansvarsfraskrivelse fra det internasjonale og norske Røde Kors, som ikke ville hjelpe dem under oppgjøret etter krigen. Sæther (forfatter av *Frontsøstre*) deler hans syn om at det norske Røde Kors ikke ville hjelpe frontsøstrene.⁵¹⁸ Sæther hevder derimot at det internasjonale Røde Kors mente at frontsøstrene ikke skulle straffes.⁵¹⁹ Ulateig trekker også i den forbindelse fram at organisasjonene selv hadde samarbeidet med den tyske okkupasjonsmakten og ikke grepet inn for å hjelpe jødene. Det fremstår som Ulateig mener frontsøstrene ble straffet for det Røde

derfor mye for at DRK skulle bli en strømlinjeformet organisasjon. Edsavleggelse til Føreren ble innført, og videre synliggjorde uniformering og gradsbetegnelser at kvinner i DRK ble regnet som en type soldatinner – lik soldater i den tyske hæren Wehrmacht og Waffen SS.» (Kvitle, 2015, s. 22.)

⁵¹³ Fonn, 2015, s. 88-91.

⁵¹⁴ «(...) meldte seg frivillig til tjeneste for Røde Kors(...)» (Svarstad, 2004, s. 19.)

⁵¹⁵ Fonn, 2015, s. 88-91.

⁵¹⁶ «- Ingen fortalte dem at det de var i ferd med å gjøre, kunne stemple dem som forbrytere for resten av livet (...) De alle fleste hadde stempel fra Norges Røde Kors i identitetskortet, senere var de offisielt i tjeneste hos Tyske Røde Kors – i følge Ulateig anerkjente medlemmer av Røde Kors. (...) Felles for dem alle var at de betraktet deg som representanter for den mest beundrede av alle organisasjoner i verden som vil hindre nød og lidelse, Den internasjonale Røde Kors-komiteen. – Det var ingen ansvarlige, verken i Oslo, Berlin eller Geneve som noensinne under krigen forklarte dem at det de var i ferd med å gjøre, kunne stemple dem som forbrytere for resten av livet (...)» (NTB-tekst, 2004.)

⁵¹⁷ Svarstad, 2004, s. 19.

⁵¹⁸ «Kvinnene appellerte til Norges Røde Kors, som ikke ville ha noe med dem å gjøre.» (Kvitle, 2015, s. 22.)

⁵¹⁹ Magerøy, 2015, s. 28-32.

Kors organisasjonene egentlig var ansvarlig for.⁵²⁰ Han uttaler blant annet: «Behandlingen frontsøstrene fikk av Røde Kors er skammelig. Røde Kors samarbeidet jo med tyskerne og hadde derfor svin på skogen selv.»⁵²¹

Denne framstillingen står i kontrast til enkelte av de som uttalte seg rundt de to andre bøkene. Bay hevder, som tidligere nevnt, at det norske Røde Kors var et reelt humanitært alternativ til det nazistiske tyske Røde Kors. Hem hevder også i sin anmeldelse av boka *Frontsøstre* at det norske Røde Kors nektet å rekruttere sykepleiere til tyske Røde Kors, som derfor tok over i 1942. Han mener også at det er for lite informasjon om norske Røde Kors i boka, og kritiserer at det lille som er skrevet om organisasjonen er negativt.⁵²² Han applauderer samtidig vektleggingen til Ulateig av at tyske Røde Kors var underlagt Nazi-Tyskland.⁵²³

Det fremstår også som at en del av grunnlaget for at Ulateig sin framstilling av frontsøstrene som offer, bygger på at han mener at de ble utsatt for et urettferdig oppgjør med dom og straff, etter krigen. Dette fremgår blant annet av at han selv sier at boka omhandler «(...) det siste mørke kapitlet i norsk krigshistorie»,⁵²⁴ og viser da til rettsoppgjøret etter krigen. «Det mørke kapitlet» er altså ikke en henvisning til hva frontsøstrene gjorde, men derimot måten de ble behandlet på etter krigen var slutt. Et slikt syn fremgår også i en annen artikkel hvor journalist Marit Fonn først skriver at: «Ulateig har stor sympati for dem[frontsøstrene].»⁵²⁵ før hun siterer Ulateig på følgende:

-Ikke minst fordi straffen har vært så langvarig. Fordi Norges Røde Kors slo hånden av dem, hadde de landssvikerstempelet på seg så lenge. De følte det som fullstendig urettferdig. De ble uglesett og utstøtt i samfunnet. Familier ble splittet. -Det var mange tragedier, mange opplevde ekle ting.⁵²⁶

⁵²⁰ «Mine undersøkelser viser at såkalt «gode nordmenn» i toppen av Norges Røde Kors var direkte involvert. Men etterpå stakk de hodet i sanden og var mer opptatt av sitt eget omdømme enn de mange hundre sjukepleiernes skjebne.» (Svarstad, 2004, s. 19.)

«Det Internasjonale Røde Kors på sin side, var moralsk bankrott i 1945. Ledelsen i Genève hadde visst om jødeutryddelsene i Nazi-Tyskland siden de startet i organisert form i 1942. Men ikke en finger ble løftet. Derfor holdt de lav profil etter krigen, og det ble ikke gjort noe for de mange Røde Kors-frivillige fra mange land som fortvilt skrev brev og tryglet om hjelp(...)» (Svarstad, 2004, s. 19.)

⁵²¹ Vebenstad, 2004, s. 48.

⁵²² «Når Sæther en sjelden gang omtaler Norges Røde Kors, er det oftest med negativt fortegn. Har han dekning for det? Andre og grundigere framstillinger av organisasjonen gir et annet og mer positivt inntrykk.» (Hem, 2015, s. 52.)

⁵²³ Hem, 2015, s. 52.

⁵²⁴ Vebenstad, 2004, s. 48.

⁵²⁵ Fonn, 2015, s. 88-91.

⁵²⁶ Med «ikke minst» henvises det her til tidligere i artikkelen hvor Ulateig har snakket om at oppgjøret hvor frontsøstrene ble dømt og straffet i seg selv var feil og urettferdig. (Fonn, 2015, s. 88-91.)

I tillegg blir Ulateig sitert på følgende:

- for meg er det påfallende og grotesk å se på hvordan Norges Røde Kors og den norske staten sørget for at front søstrene ble slått i hartkorn med frontkjemperne. Jentene meldte seg for å pleie sjuke og sårede (...) De reddet liv og førlighet for mange soldater, og de tok seg av så vel fiendens sårede som dem på tysk side. Likevel ble de straffet like hardt som dem som dro ut for med våpen i hånd å drepe sine motstandere.⁵²⁷

Etter krigen var den norske stat og Røde Kors delaktige i et folkerettslig overgrep mot disse kvinnene(...)⁵²⁸

-Og noen ble dømt for andre krigsforbrytelser? – Noen var angivere. Det var noen som åpenbart jobbet kriminelt og lot seg bruke av tyskerne. De ble kraftig dømt. Men de vanlige jentene som meldte seg, ville gjøre en god jobb og de gjorde også nytte for seg. Under rettssakene fikk de høre at deres motivasjon for å hjelpe de tyske soldatene var å gjøre dem i stand til å kjempe igjen.⁵²⁹

- De fikk ingen oppreisning, sånn som for eksempel tyskertøsene fikk. Front søstrene fortjener oppreisning mer enn noen andre. Der å hjelpe soldater uansett side i krig, bør ikke straffes. (...) Front søstrene er dømt urettferdig og hardt(...).⁵³⁰

Oppreisningen kom meningsløst seint(...).⁵³¹

Ulateig bruker mye betegnelsene «jenter/vanlige jenter» om front søstre, som nevnt tidligere, og tillegger dem utelukkende gode intensjoner og handlinger. Han trekker også fram at front søstrene selv ble overrasket over at de ble behandlet som landssvikere når de kom tilbake.⁵³² Dette kan tyde på at de meldte seg som front søstre i den tro at det ikke var noe «galt» med det. Ulateig betegner ikke bare krigsoppgjøret som galt, men omtaler det som «grotesk» og et «folkerettslig overgrep». Han hevder at det ble drevet av en slags «lynsjестemning»,⁵³³ og at man under prosessen tilskrev front søstrene motiver, som de ikke hadde. I tillegg trekker han fram at det er urimelig å sammenligne front søstrene og frontkjemperens innsats. Dette ser ut til å bygge på en oppfatning om at man må dømme basert på rolle og handlinger, og ikke hvilken side man stiller seg på, eller hvilke eventuelle motiver som ligger bak handlingene.

Likevel er Ulateig noe selvmotsigende i to av sine uttalelser om oppgjøret etter krigen. I en artikkel i *VG* blir han sitert på følgende: «- Damene ble utestengt av Røde Kors, og de ble nektet å fortsette som sykesøstre. Det var utelukkende Norge som var blodtørstige,

⁵²⁷ Svarstad, 2004, s. 19.

⁵²⁸ NTBtekst, 2004.

⁵²⁹ Fonn, 2015, s. 88-91.

⁵³⁰ Vebenstad, 2004, s. 48.

⁵³¹ Magerøy, 2015, s. 28-32.

⁵³² Forfatter Ulateig blir intervjuet: «-De ante ikke hva de hadde i vente? .Overhode ikke. At de skulle bli arrestert og utsatt for rettergang var et sjokk. De ble betraktet som vanlige landssvikfanger.» (Fonn, 2015, s. 88-91.)

⁵³³ «De første som fikk dom, fikk de strengeste straffene, på over et år. Etter hvert som lynsjestemningen dempet seg, ble dommene mildere,(...)» (Fonn, 2015, s. 88-91.)

hevngjerrige og ville ha dem straffet. Frontsøstre fra andre land ble ikke behandlet på denne måten.»⁵³⁴ Samtidig blir han sitert i en artikkel i Dagbladet på at: «(...) myten om at den nasjonale hevn mot frontsøstre skulle være et særnorsk fenomen, slett ikke er riktig. Disse kvinnene ble tatt så det sto etter i land som Belgia og Frankrike. Straffene var til dels så utrolig høye at det til og med overgikk norske forhold.»⁵³⁵ Det siste sitatet er eldst, så Ulateig går fra å betegne alvorlighetsgraden av staffen mot frontsøstre som en overdreven myte, til å betegne den som *blødtørstig* og *hevngjerrig* som kun Norge gjennomførte. Sæther kommer med lignende påstander som i det første sitatet: «Som de eneste frontsøstre i Europa ble de dømt for landssvik. Tjenesten deres ble sett på som like graverende som for eksempel frontkjempenes(...)».⁵³⁶

Det var lite debatt rundt denne boka, men to av dem som utalte seg var Ingar Sletten Kolloen i en kort kommentar og Yngvar Ustvedt i sin anmeldelse av boka. Kolloen var i sin kommentar utelukkende positiv til bokas framstilling, og stilte ingen spørsmål ved den. Om dette bunner i at han deler Ulateigs syn på frontsøstre fra tidligere, eller at han ukritisk har tatt til seg framstillingen vet man ikke, men i kommentaren fremgår det en tydelig gjenklang av Ulateig sin framstilling:

Han[Ulateig] har gått inn i et helt ukjent kapittel i krigen (...) De[frontsøstre] var ca. 500, stort sett unge idealistiske jenter. Og det verste er at de var Røde Kors-søstre, de arbeidet ikke for den tyske forsvarskommandoen. (...) Som eneste land dømte Norge de stakkars jentene.⁵³⁷

Ustvedt stiller imidlertid i sin anmeldelse spørsmål ved Ulateig sin bruk av subjektive fortellinger, brev og opptegnelser som kilder, som han mener Ulateig har brukt uten å kryssjekke disse mot andre kilder.⁵³⁸ Likevel fremstår det som at Ustvedt deler Ulateig sin oppfatning om at de hadde idealistiske motiv for å melde seg: «Der gjorde de en innsats for å hjelpe og pleie de sårede og døende som det i høyeste grad står respekt av.»⁵³⁹ Og han understreker også at de ble offer for et urettferdig oppgjør etter krigen:

Det samme har dessverre også fortellingene om den gjenkomst til Norge disse jentene fikk. De hadde jo for så vidt vært i tysk tjeneste (...) På den annen side hadde de utelukkende arbeidet for å redde liv. De mente selv at de hadde virket i tjeneste for Røde Kors og hadde gode grunner for å tro det. Men nei. På grunn av hatstemningen hos mange i 1945 og takket være unnskyldighet og en direkte fordømmende holdning fra Røde Kors' side etter krigen, fikk jentene fengselsdommer.⁵⁴⁰

⁵³⁴ Vebenstad, 2004, s. 48.

⁵³⁵ Svarstad, 2004, s. 19.

⁵³⁶ Kvitle, 2015, s. 22.

⁵³⁷ Kolloen, 2005.

⁵³⁸ Ustvedt, 2004, s. 72.

⁵³⁹ Ustvedt, 2004, s. 72.

⁵⁴⁰ Ustvedt, 2004, s. 72.

Frontsøstrene omtales som uskyldige *jenter* med kun gode intensjoner og som meldte seg i god tro, men som etter krigen ble offer for «hatstemning» og «Røde Kors». Ustvedt omtaler rettsoppjøret mot frontsøstrene som «(...)en skamplett på vårt oppgjør(...)»⁵⁴¹ og han mener at «(...)burde ikke vært dømt for sin virksomhet, det vil vel de fleste mene i dag. Men i 1945-46 gjorde de altså ikke det – dessverre.»⁵⁴² Ustvedt gjengir altså Ulateig sin framstilling av frontsøstrene som idealistiske offer uten kritiske spørsmål, men stiller samtidig spørsmål ved andre deler av framstillingen hans: «Men boken inneholder også sterkt tendensiøse meningsytringer om mange andre ting som forfatteren ikke liker: det norske rettsoppjøret i sin alminnelighet; de alliertes oppførsel i 1945 og mye annet.»⁵⁴³ Det fremstår som at Ustvedt mener at majoriteten i dag deler oppfatningen om at frontsøstrene ikke burde vært dømt («det vil vel de fleste mene i dag»). De andre elementene ved boka som han stiller spørsmål ved anser han derimot som Ulateigs egne subjektive meninger («tendensiøse meningsytringer om mange andre ting som forfatteren ikke liker»). Dette kan være grunnlaget for hvorfor anmelder kun er kritisk til deler av framstillingen.

Dag Pedersen omtaler boka og Ulateig i en artikkel i *Aftenposten*. Han deler Ustvedt sitt syn på hvordan samfunnets generelt ser på frontsøstrene, men det fremstår likevel ikke som at Pedersen selv deler Ustvedt sitt syn på frontsøstrene. Pedersen omtaler forfatter Egil Ulateig som kontroversiell i form av at han har hatt mye kontakt med NS-folk, at han «ser nyanser der få andre ser det» og at hans framstilling av krigen har blitt hans «ikke alltid like politisk korrekte spesialitet.»⁵⁴⁴ Likevel virker Pedersen å mene at det går greit når det er snakk om frontsøstrene, ettersom han skriver at en slik bok ikke vil «forårsake ramaskrik» eller «vekke særlig debatt».⁵⁴⁵ Dette bygger på hans oppfatning om at dagens samfunn ser på frontsøstrene som offer; «(...) de fleste vil vel i dag heller ynke disse gamle damene og deres patetiske etterkrigsskjebne, enn å anklage.»⁵⁴⁶ Pedersen sitt eget syn på frontsøstrene virker å være mer delt. Han omtaler dem både som; «norske nazister», «frontsøstre», «norsk deltakelse på Hitlers side», «Quisling-tilhengere», «de fordømte» og «dømte engler».⁵⁴⁷ Og han skriver at de;

⁵⁴¹ Ustvedt, 2004, s. 72.

⁵⁴² Ustvedt, 2004, s. 72.

⁵⁴³ Ustvedt, 2004, s. 72.

⁵⁴⁴ Pedersen, 2004, s. 11.

⁵⁴⁵ Pedersen, 2004, s. 11.

⁵⁴⁶ Pedersen, 2004, s. 11.

⁵⁴⁷ Pedersen, 2004, s. 11.

(...) i over seksti år mer eller mindre selvforskyldt eller fortjent har måtte utstå kulden og forakten. (...) Engler var de knapt, Quisling-tilhengere som de fleste var, men så fordømt som mange av dem ble da de vendte hjem etter at tyskerne hadde måttet bite i gresset, fortjente de heller ikke å bli. (...) Noen opererte under Røde Kors' beskyttede symbol, andre var «legionærer», men ingen av dem bar våpen. De var alle pleiere.⁵⁴⁸

Pedersen mener at mange var ideologisk motivert, men at deres handlinger likevel var gode og at de derfor ikke burde vært straffet. Dette kan henge sammen med at han mener at framstillingene om frontøstrene som resten av krigshistorien, har vært og er for unyansert: «Som sagt, nyanser var det ikke plass til, og slik har det vel stort sett vært siden. Svart og hvitt; hvitt og svart.»⁵⁴⁹ Senere uttalelser viser derimot at han heller ikke tror de var ideologisk motivert: «Det som slår en, er at idealisme og ideologi sjelden syntes å være motiv for kvinnenes valg, men rett og slett ungdommelig eventyrlyst.»⁵⁵⁰ Pedersen virker ikke å se på frontøstrene som offer i like stor grad som de overnevnte, men mener likevel at dommen mot dem var feil.

Det eneste innlegget i denne debatten som er kritisk til Ulateig sin framstilling av frontøstrene, er skrevet av Arne Lyngvi som betegner seg som en som opplevde krigen. Han virker å bygge sin kritikk på at han selv opplevde krigen og derfor vet hvordan det var, mens Ulateig ikke har gjort det og derfor ikke kan komme i ettertid og kritisere behandlingen av frontøstrene basert på sin manglende innsikt i, eller hensyn til hvordan det var under krigen. Lyngvi sitt poeng virker å være at man ikke kan komme i ettertid og fordømme.⁵⁵¹ Lyngvi sin kritikk virker å bygge på hans egen oppfatning av historien som bærer tydelig preg av inndelingen i oss/dem, hvor «oss» er det store flertallet av de som var mot den tyske okkupasjonsmakten og et lite mindretall som jobbet for den tyske okkupasjonsmakten:

(...) det må tydelig understrekes at han da må forstå den forakt som mesteparten av det norske folk følte ovenfor dem som gikk overfallsmennenes ærend enten det gjaldt frontkjempere eller frontøstre. Vi var tross alt blitt overfalt i nattens mulm og mørke av en hensynsløs fiende som etter hvert gjorde seg fryktet og forhatt av de fleste her hjemme. (...) Det tok tid å lege de sår som krigen påførte oss som nasjon.⁵⁵²

Lyngvi trekker fram noen formildende omstendigheter: «Mange var unge og lot seg påvirke(...)»,⁵⁵³ men er likefullt fast i sitt syn på at dommen mot frontøstrene var rett.

⁵⁴⁸ Pedersen, 2004, s. 11.

⁵⁴⁹ Pedersen, 2004, s. 11.

⁵⁵⁰ Pedersen, 2004, s. 11.

⁵⁵¹ «(...) han* syker uklar med oss som opplevde den tiden. (...) Egil Ulateig må få lov å mene det han vil. Men det må tydelig understrekes at han da må forstå den forakt som mesteparten av det norske folk følte ovenfor dem som gikk overfallsmennenes ærend (...) Men ikke prøv å frata oss andre den retten vi den gang hadde til å reagere når overløperne sluttet seg til «vernemakten!» (Lyngvi, 2005, s. 26.). *viser til Egil Ulateig

⁵⁵² Lyngvi, 2005, s. 26.

⁵⁵³ Lyngvi, 2005, s. 26.

Ut fra debatten rundt de tre bøkene om frontløstrene fremgår det at synet på frontløstrene og hvordan de bør framstilles er delt. På den ene siden framstilles de som ideologisk motiverte nazister, som bidro i den tyske okkupasjonsmakten sin krigføring. Mens den andre siden framstiller de som idealister som kun søkte å lindre lidelse og redde liv. Og i midten er det de som mener at det var en sammensatt gruppe, basert på at de hadde ulike motiver for sine handlinger og valg. Hvilket syn de ulike aktørene i debatten har på frontløstrene virker igjen å bygge på hva de legger til grunn for sin oppfatning. Noen av aktørene vektla motivene til frontløstrene, andre hva de gjorde og hva de mener at frontløstrene visste og andre igjen la vekt på hvem frontløstrene jobbet for.

8.0 Diskusjon

8.1 Hvordan skal historien framstilles?

Tidligere forskning som har analysert utviklingen i framstillingen av historien om andre verdenskrig i Norge, viser at denne gradvis har endret seg ettersom tidsavstanden til krigen blir lengre og lengre. Hvordan historien blir framstilt påvirkes både av når den blir skrevet, av hvem og hvilket kildegrunnlag som ligger til grunn for framstillingen. Men som nevnt i innledningen trekker Eriksen⁵⁵⁴ fram at historien om andre verdenskrig i Norge er en spesiell del av historien, fordi den er så nært knyttet til den norske nasjonale identiteten. Hun hevder at dette igjen medfører at hvordan denne historien skal framstilles, påvirkes (i tillegg til de overnevnte faktorene) av hvordan det norske samfunn ønsker å framstå. Analysen av avisartiklene kan ikke nødvendigvis si noe om hva det «norske samfunnet» generelt mener om hvordan denne historien skal framstilles, men analysen sier noe om hva et utvalg (i form av den ganske sammensatte gruppen som deltok i avisdebattene) mener om hvordan denne historien bør framstilles.

I debattene rundt bøkene *De som falt*, *Hitlers Norske hjelpere*, *Liste nr. 1* og *Nådeløse nordmenn*-serien var det et særlig fokus på to sider ved hvordan disse bøkene framstilte historien om nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, som ble mye omtalt og debattert. Det mest omtalte elementet ved bøkene var i hvor stor grad publisering av navn på aktørene er en nødvendig del av framstillingen. Ulike sider ved det å publisere navn ble debattert og de ulike oppfatningene i debatten bygde igjen på ulike syn på hvilken effekt og konsekvens navngivingen har for framstillingen og personer som berøres av den. Det andre mye omtalte elementet ved framstillingene, var om motivene bak aktørenes valg og handlinger bør bli vektlagt i framstillingen, og hvilken betydning det har for hvordan historien og aktørene skal framstilles.

I debatten rundt bøkene om front søstre (*Front søstre*, *Himmlers valkyrjer* og *Fordømte engler*) var det særlig fokus på hvilken vekt front søstrenes motiver skal tillegges, med tanke på hvilken innvirkning det skal ha på hvordan front søstre skal framstilles. I den sammenheng var det også ulike syn i debatten på om man i det hele tatt kan si noe om deres motiver basert på det tilgjengelige kildegrunnet, og hvilke kilder som i så fall er troverdige.

⁵⁵⁴ Eriksen, 1995.

Debatten omhandlet også ulike syn på hvilken vekt frontøstrenes handlinger, hvor de var, hva de visste og hvem de jobbet for, skal ha og si for hvordan historien om dem skal framstilles.

Analysen av debatten rundt de nevnte elementene (navn og motiver) og om hva som skal vektlegges og være med i historiske framstillinger av nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, tydet på at det var stor uenighet og mange ulike syn på hvordan historien om denne gruppen skulle framstilles. Dette virker igjen å bygge på at det i debatten var ulike syn på hva en slik framstilling skal bidra til og inneholde.

Ulike syn på hvordan historien skulle framstilles bygde blant annet på ulike syn på hva framstillingen skulle bidra til. Eksempler på dette var blant annet: åpenhet og dialog, frifinne mistenkte, anerkjenne fortiden, gi ny kunnskap og utfylle historien og en nyansering av historien om gruppen av nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS. I debatten var det ulike oppfatninger om hvilke av de overnevnte målene en framstilling burde oppfylle, men det var også enkelte mål det var større oppslutning om. Slike mål var for eksempel at framstillingen skulle bidra til ny kunnskap eller en mer nyansert framstilling av gruppen. I disse tilfellene hadde likevel enkelte av aktørene svært ulike meninger om hvordan disse målene skulle oppnås og hvilke virkemidler framstillingen måtte benytte for å oppnå de. Aktuelle virkemidler som ble debattert var blant annet publisering av navn, vektlegging av motiver eller handlinger til aktørene i framstillingen, ulike syn på dokumentasjonsbehov og kildebruk. Debatten og de ulike synene på hvilke virkemidler som burde benyttes i framstillingen, bygde igjen på svært ulike syn på hvilken effekt de ulike aktørene i debatten mente at virkemidlene hadde.

Når analysen gikk inn i denne debatten avdekte den at syn på vektlegging og bruk av navn og motiv i framstillingene hang sammen med ulike syn på hvilke andre elementer en framstilling av denne historien skal inneholde og hva den ikke skal inneholde. Argumentasjonen for og imot navngiving bygde altså på ulike syn på effekten og betydningen av disse elementene. Disse elementene var om og hvordan framstillingen skal bidra til kunnskap og utfylle historien, nyansering av historien og gruppen den omhandler, skape åpenhet og dialog om historien, krav til dokumentasjon og kilder som grunnlag for påstander, fjerne usikkerhet og mistanke ved å avklare hvem som gjorde hva og ta hensyn til ulike potensielle offergrupper.

En annen viktig side ved debatten var hvem man mener at framstillingen skal ta hensyn til og i så fall hvilke hensyn som skulle vektlegges i utformingen av framstillingen. Her ble det gjerne argumentert for eller mot ulike måter å framstille historien på basert på oppfatninger om at framstillingen burde ta hensyn til ulike grupper som var eller potensielt kunne bli offer. Et slikt eksempel fremkom i debatten rundt å publisere navn, hvor et av argumentene mot å navngi var at det ville gjøre etterkommere av de navngitte til offer for skam og uthenging. Samtidig var også argumentet for å navngi at man skulle ta hensyn til en annen gruppe som hadde vært offer for mistanke for noe de ikke hadde gjort. Publisering av navn skulle slik frita dem fra denne mistanken. Denne delen av argumentasjonen fikk nettopp sin tyngde og legitimitet ved å bygge på offerstatusen til gruppen den ville ta hensyn til.

I debatten rundt utstrakt bruk av navn bygde argumentasjonen både for og mot navngiving også på andre elementer i tillegg til det nevnte hensynet til potensielle offergrupper. De som argumenterte for navngiving hevdet også at det å publisere navn i historiefamstillingene skal nyansere historien, få fram hele historien, gi åpenhet og dialog samt å bearbeide negative følelser rundt denne historien. De som argumenterte mot bruk av navn hevdet at navngiving var unødvendig ettersom de mente at det ikke ville bidra til nyansering og/eller kunnskap. Argumentasjonen bygger altså her på ulike syn på hva publisering av navn vil tilføre framstillingen, som igjen ligger til grunn for om de mener at det bør være med i framstillingen eller ikke.

Når det kom til debatten om hvem som skulle navngis var det et spektrum av ulike syn på hva som var rett praksis. På den ene enden står boka *Liste nr. 1* som friga en mer eller mindre uredigert versjon av en liste som besto av mistenkte og dermed både skyldige og uskyldige. Denne måten å framstille krigshistorie på, virker det ikke å være utbredt aksept for i debattene jeg har studert, ettersom boka fikk mye kritikk. Litt nærmere midten av spektrumet av meninger i denne debatten står blant annet *Nådeløse nordmenn*-serien. Denne bokserien navngir også i en vid grad, men den skiller seg likevel fra *Liste nr. 1* i synet på hvem som skal navngis, ettersom det her ble vektlagt at de navngitte skulle være dømt eller at det kunne dokumenteres at de hadde utført eller bidratt til det forfatteren betegner som «ugjerninger» og «kriksforbrytelser». Debatten var mer delt i synet på navngiving av denne gruppen, ettersom forfatter Veum både fikk støtte og kritikk for sin publisering av navn. På den helt andre enden av spektrumet ligger de i debatten som mente at man kun kan navngi noen få basert på

kriterier knyttet til om de hadde en sentral posisjon/stilling, var høyt profilerte, hadde en historisk rolle, er kjent fra før eller selv har søkt offentligheten. Det er altså ulike syn på hvem og på hvilket grunnlag aktører i framstillingen skal navngis.

I noen tilfeller er det derimot flere i debatten som har like perspektiv på hva historiefamstillingene skal bidra til, som for eksempel kunnskap og et mer nyansert bilde av historien og av gruppen med nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS. Men til tross for at enkelte i debatten er enige om hva historien skal få fram, er en del av dem likevel uenige om hvordan historien skal framstilles. Denne uenigheten bygger på at de har ulike syn på hvordan framstillingen kan få fram mer kunnskap og et mer nyanser bilde av denne gruppen. Enkelte i debatten hevder for eksempel at framstillingen må navngi aktørene i utstrakt grad for å oppnå en mer nyansert framstilling, andre mener derimot at en vektlegging av motivene til aktørene, vil bidra til nyansering.

I debatten var det også delte syn på om og i hvilken grad aktørene i historiefamstillingen sine motiver skal vektlegges og ligge til grunn for hvordan de framstilles. Ulike syn på om motiver skulle vektlegges eller ikke, bygger på ulike vurderinger av om man har kildegrunnlag til å kunne si noe sikkert om motivene til aktørene, og hvilke kilder som i så fall regnes som pålitelige kilder. Argumentasjonen bygger også på om man mener at det å vektlegge motiver i framstillingen tilfører den noe. Enkelte i debatten hevdet for eksempel at motivene ville gi et mer nyansert bilde av nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS. Andre mente derimot at andre elementer som hva de gjorde eller visste, skal veie tyngre for hvordan historien om denne gruppen nordmenn skal bli framstilt.

Når det kom til hvilken betydning kildene skal ha for historiefamstillingen, var det i debatten et spektrum av ulike syn på hvordan kilder skal brukes, hvilke krav som skal stilles til kildene og som tidligere nevnt hvilke kilder som ble regnet som gode og pålitelige. På den ene ytterkanten var også her boka *Liste nr. 1* som mer eller mindre er en publisering av en kilde. Måten forlaget forsvarte valget sitt på, tyder på at de mener leserne skal få direkte tilgang til kildene. En slik forståelse innebærer at man overflødiggjør den utdannede historikeren som nødvendig mellomledd mellom kilder og kunnskap om historien. Jobben historikere gjør med å finne, velge ut, gjennomgå, vurdere og se ulike kilder opp mot hverandre for så, med

utgangspunkt i disse kildene, produsere en historiefremstilling, blir isteden overlatt til leseren. Boka møtte som sagt mer eller mindre unison kritikk, så en slik praksis sto forlaget bak boka alene om å mene var rett. Andre i debatten hevdet derimot at man måtte ha flere kilder som man kan vurdere opp mot hverandre som et grunnlag for å utforme framstillingen. Her gikk debatten for det meste på hvordan kildene ble brukt og hvilke kilder som burde vektlegges og ble regnet som pålitelige. Det var også en debatt rundt forfatter Veum sin oppfatning om at navn kunne brukes som dokumentasjon i framstillingene, dette synet møtte både kritikk og støtte.

Oppsummert tyder altså analysen av debattene på at flere deler meninger om hva framstillingen av historien skal bidra til, som for eksempel; kunnskap, nyansering og at hele historien skal fram. Likevel er det svært delte meninger om hvilke elementer og virkemidler en framstilling skal inneholde og benytte for å nettopp oppnå dette. Det var derfor ingen tydelig eller entydig konsensus om hvordan denne historien skal framstilles, men derimot et edderkoppnett av ulike meninger om hvordan historien om nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS bør framstilles. Det er med andre ord en tendens til at flere i debatten deler en felles ide om hva framstillingen skal oppnå i form av den skal få fram ny kunnskap. Men det at de likevel er delt både om hvordan denne kunnskapen skal komme fram og hva denne kunnskapen er, gjør at det ikke var noen tydelig konsensus om hvordan historien om nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS bør framstilles.

Hvem deltar i debatten

Kan den manglende konsensusen om hvordan historien skal framstilles, skyldes mitt valg om å analysere en debatt rundt populærlitterære bøker hvor forfatterne bak bøkene er sammensatt av historikere, journalister og forfattere? Og/eller at denne typen bøker når ut til ett bredere publikum enn det mer akademiske framstillinger fra historieforskningsfeltet gjør? Eller kan det bygge på valget om å analysere avisdebatter hvor deltakerne, som analysen også viste, kan være en svært sammensatt gruppe av både journalister, historikere, etterkommere av aktørene, nordmenn som jobbet for den tyske okkupasjonen, motstandsmenn, bokanmeldere og vanlige folk som er engasjert seg i historien m.m.? Eller skyldes det som Andresen et al. skriver at historiefaget skiller seg ut fra mange av de andre akademiske disiplinene, ved å være mindre eksklusiv i form av at historie ikke bare blir skrevet av historikere, men også av folk med

ulike bakgrunner utenfor akademien.⁵⁵⁵ I tillegg hevder Andresen et al. at det er et bredt publikum som leser historie⁵⁵⁶ og at; «Interessa for historie er stor i samfunnet generelt(...)».⁵⁵⁷ Dette kan tyde på at et engasjement og ønske fra folk i samfunnet med ulike bakgrunner om å delta i debatten om historieskriving egentlig ikke burde være så overraskende.

Det brede engasjementet som studien fant i de analyserte debattene, tyder i hvert fall på at denne typen krigshistorie er noe som engasjerer. Det at det i tillegg stadig publiseres mange bøker om krigen i Norge tyder jo også på at det er en interesse og etterspørsel etter denne historien også utenfor historiker miljøet. Hva denne store interessen for krigslitteratur skyldes kan jeg ikke si noe sikkert om, men det kan delvis tenkes å skyldes fasinasjonen for det man gjerne regner som en *spennende* historie. Krigshistorien inneholder de samme elementene som trekker publikum til en klassisk «action film». Det er «skurker», «helter», «vold», «krig» osv. Det er jo de samme ingrediensene som man finner i den svært populære «Game of Thrones»-serien, bare uten magi og drager. Sånn sett er interessen og fasinasjon kanskje ikke så vanskelig å forstå. Det samme gjelder kanskje spesielt fasinasjonen for historie som omhandler nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer i NS. I debatten ble det særlig vektlagt hvilke «onde» og «grusomme» handlinger enkelte av disse hadde utført, og som bøkene fortalte om. Det ble også av mange aviser trukket fram hvor de såkalt «verste» kom fra, og hvor mange som kom fra eget område. Dette kan kanskje også bygge på en fasinasjon for det groteske. Men alt dette bygger på at vi ser denne historien fra en viss avstand, ettersom det er ytterst få av dagens befolkning som faktisk gjennomlevde krigen. Av deltakerne i debatten var det også et mindretall som faktisk hadde opplevd krigen.

Samtidig tyder debatten på at folk engasjerer seg sterkt i hvordan denne historien skal framstilles. Det fremstår også som de mener å ha grunnlag for å uttale seg om dette helt uavhengig av hvilken bakgrunn de har, ettersom debatten absolutt ikke var forbehold historikere innenfor fagfeltet. Dette kan tenkes å skyldes at selv personer som lever i dag føler seg nært knyttet til hvordan denne historien framstilles, i form av at nordmenn som lever i dag ser på det som «sin» historien. Dette igjen medfører at de er personlig investert og engasjert i

⁵⁵⁵ Andresen et al., 2015, s. 154-155.

⁵⁵⁶ Andresen et al., 2015, s. 155.

⁵⁵⁷ Andresen et al., 2015, s. 154.

hvordan den framstilles. Dette gjelder selvsagt spesielt for deltakerne i debatten som gjennomlevde krigen, men også de som ikke gjorde det, ser ut til å føle seg knyttet til den gjennom foreldre, besteforeldre eller annen familie. I tillegg er dette som tidligere nevnt nasjonens historie, og hvordan den blir framstilt sier både noe om nordmenn sine forfedre men også om nordmenn som lever i dag. Det kan tenkes at en slik følelse av eierskap både til det som kan regnes som «vår» historie i form av en familiehistorie, men også en «vår» felles norske historie, gjør at folk med ulike bakgrunner føler de har en rett til å uttale seg om hvordan den skal framstilles.

Å skulle kunne besvare spørsmålet om hvorfor engasjementet for denne historien er så stor og utbredt, må likevel bli et spørsmål som må tas videre i en annen studie. Det denne analysen likevel kan si noe om er om det at deltakerne i debattene er sammensatt av ulike grupper, kan ha noe å si for uenigheten om hvordan historien skal framstilles. Dette kan gjøres ved å undersøke om det var noen konsensus innad i de ulike gruppene som deltok i debatten. I debatten var det en liten tendens til uenigheter mellom historikere og særlig journalist Eirik Veum, som tydet på ulike syn i forhold til praksisen rundt det å publisere navn i en mer omfattende grad en tidligere, og betydningen og effekten av dette.⁵⁵⁸ I analysen var det altså i denne sammenheng en tendens til enighet innad i historikergruppa om å være kritiske til en utstrakt grad av å publisere navn. Likevel kan det ikke sies at det var helt entydig da det også innad i gruppene av historikere ble argumentert for ulike praksiser i debatten om hvordan historien skulle framstilles. Et eksempel er historiker Thomas Hagen som i sin omtale av Veum sin bokserie har gått fra å være kritiker til å være svært positiv til hans framstillinger.⁵⁵⁹ Og innad i gruppen av journalister var det både aktører som var kritiske og positive til å publisere navn. Mange aviser valgte også for eksempel å anonymisere. Ellers var generelt synene på hvordan historien skulle framstilles varierte og nyanserte, også innad i de ulike grupperingene av deltakere. Analysen tydet altså heller ikke på noen klar og entydig konsensus innad i gruppene.

⁵⁵⁸Veum: «For oss som er journalister er det viktig at det vi skriver kan kunne kontrolleres og etterprøves. (...) Jeg synes Grimnes og andre historikere i hans generasjon må gå i seg selv. Hvorfor har ikke dette blitt kjent før? Hvorfor har de ikke tatt jobben med å fortelle omfanget av krigsforbrytelser begått av nordmenn mot nordmenn(...)» (Schou, 2014b, s. 19.)

Veum: «En historiker må ta hensyn til sine etiske retningslinjer. Kanskje det måtte en journalist til å bryte denne barrieren?» (Krok, 2014c, s. 17.)

Moland sitert av Larsen: «-For meg [Moland] ser det ut som om det nå er aksept for at det er ett sett regler for forskere som bruker offentlige arkiv, og ett annet for journalister som har tilgang til private dokumentsamlinger(...)». (Larsen, 2014, s. 10.)

⁵⁵⁹ Leer-Salvesen, 2013, s. 28.

8.2 Hvilket syn på nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS fremgår av debatten?

Når det gjelder hvilket syn på nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS som fremgår av debatten rundt bøkene må svaret deles i to. Dette skyldes at de tre bøkene *Hitlers norske hjelpere*, *De som falt*, *Liste nr. 1* og bokserien *Nådeløse nordmenn*, omhandler flere ulike grupper innenfor denne gruppen, mens de tre bøkene *Frontsøstre*, *Himmlers valkyrjer* og *Fordømte engler* kun omhandler frontsøstrene.

Når det gjelder debatten rundt de tre første bøkene og bokserien, var det spesielt en side ved hvordan deltakerne i debatten ser på aktørene i framstillingene som gruppe, som det var utbredt enighet om. Dette var at de mener at nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, var en nyansert og sammensatt gruppe. En slik oppfatning bygde blant annet på at aktørene sto for handlinger av ulik alvorlighetsgrad og/eller en vektlegging av at de hadde ulike motiver bak det de gjorde. Ett annet moment som henger sammen med nyanseringspunktet, var at enkelte i debatten trakk fram og la vekt på at innenfor gruppen som nå ble framstilt som mer nyansert var det en mindre gruppe bestående av nordmenn som var spesielt «ondskapsfulle» og «grusomme». Denne oppfatningen fremgår av at denne gruppen blir knyttet til «grusomme» og «alvorlige» handlinger som betegnes som «tortur», «krigsforbrytelser» og andre «ugjerninger». Nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS, fremstår for en del i debatten å være en sammensatt gruppe bestående av alt fra sekretæren hos Gestapo og ordføreren som var NS-medlem, til hirdsoldaten som torturerte krigsfanger og torturisten som jobbet i Statspolitiet. Det som skiller dem og nyanserer gruppen er at de ulike aktørene sto for ulike handlinger og/eller hadde ulike intensjoner eller motiver bak sine handlinger.

Et siste element ved hvordan denne gruppen blir framstilt i debatten, var at enkelte i debatten framstilte gruppen som «oss» og ikke «dem». Enkelte deltakere i debatten hevdet at gruppen var større enn tidligere antatt, og betegnet personer innenfor denne gruppen som «nordmenn». De og deres handlinger ble slik knyttet opp mot det norske fellesskap. Ved å knytte gruppen til det norske fellesskapet ble krigen derfor en kamp med nordmenn som jobbet både mot og for den tyske okkupasjonsmakten, og det ble en krig hvor det var «oss» mot «oss». Dette

synet på gruppen møtte likevel motstand fra andre i debatten som hevdet at antallet i denne gruppen var overdrevet og/eller som benyttet betegnelser som «oss» og «dem» som markerte et tydelig skille mellom denne gruppen og det norske nasjonale fellesskapet.

Når det gjaldt debatten rundt de tre bøkene som omhandlet frontsøstre, fremgikk det et tredelt syn på gruppa. Noen så på frontsøstre som idealister som hadde utført en prisverdig innsats ved å pleie syke og sårede i krigen. Andre så på dem som ideologisk motiverte nazister som hadde bidratt til den tyske okkupasjonsmakten sin krigføring i andre land. Et tredje syn bygger derimot på en oppfatning av at de er en mer sammensatt gruppe, med ulike motiver for sine valg. Det sistnevnte synet vektlegger at frontsøstrenes motiver bak å melde seg, må legges til grunn for hvordan de framstilles og oppfattes. En frontsøster som meldte seg for å støtte opp om nazismen blir etter denne forståelsen oppfattet på en helt annen måte enn en frontsøster som meldte seg basert på idealistiske motiver som å hjelpe sårede og redde liv.

8.3 Konklusjon

Analysen av avisdebattene rundt de seks populærlitterære bøkene og bokserien viser at det ikke er en klar konsensus om hvordan historien om nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten og/eller var medlemmer av NS skal framstilles. Det er enkelte aktører i debatten som har de samme meningene om hva slike framstillinger skal inneholde og bidra til (som kunnskap og nyansering), men det var likevel svært ulike syn på hvordan dette skulle oppnås. I tillegg var det delte meninger på andre punkter om hva historieframstillingen skal bygge på og inneholde.

Når det gjelder hvilke oppfatninger eller syn på gruppen av nordmenn som jobbet for eller med den tyske okkupasjonsmakten som fremgikk av denne åpne avisdebatten, var dette også til en viss grad delt. Dette har gjerne sammenheng med uenigheten om hvordan gruppen bør framstilles. Synet på gruppen som sammensatt og nyansert var det en del som delte, og enkelte vektla også oppfatningen av at en mindre gruppe innenfor gruppen var spesielt «onde» og «grusomme». En del knyttet også gruppen opp mot og gjorde den til en del av «oss» og det nasjonale fellesskapet, og ikke en gruppe av «dem» eller «de andre». Her var det likevel delte meninger, da noen fremdeles betegnet gruppen som «dem», utenfor det nasjonale fellesskapet. Også når det gjaldt den spesifikke gruppen frontsøstre, var synet på gruppen delt.

Konklusjonen ut fra analysen av avisdebattene er med andre ord at det verken er noen entydig konsensus i synet på denne historien og hvordan den skal framstilles, eller på gruppen den omhandler.

9.0 Litteraturliste

- Andresen, A. Rosland, S. Ryymin, T. & Skålevåg, S. A. (2015). *Å gripe fortida* (2. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Bratberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen damm akademisk.
- Corell, S. (2010). *Krigens ettertid okkupasjonshistorien i norske historiebøker*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Eriksen, A. (1995). *Det var noe annet under krigen*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Figueiredo, I. D. (2001). De norske frontkjemperene: hva litteraturen sier og veien videre. *Historisk tidsskrift*, 4, 531-551. Hentet 25. september 2017 fra: <http://www.ivodefigueiredo.no/Artikler/Frontkjempere.htm>
- Grimnes, O. K. (2009). Hvor står okkupasjonshistorien nå? *Nytt Norsk Tidsskrift*, 26, 480-488. Hentet 27. september 2017 fra <https://www-idunn-no.galanga.hvl.no/nnt/2009/03-04/art04>
- Heiret, J. Ryymin, T. & Skålevåg, S. A. (2013). Innledning. I J. Heiret T. Ryymin & S. A. Skålevåg (Red.), *Fortalt fortid Norsk historieskriving etter 1970* (s. 8-34). Oslo: Pax forlag A/S.
- Jørgensen, M. W. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lenz, C. & Nilssen, T. R. (2011). Innledning: historiekultur, historiebevissthet og historisk kompetanse. I C. Lenz og T. R. Nilssen (Red.), *Fortiden i nåtiden* (s. 11-25). Oslo: Universitetsforlaget.
- Maerz, S. (2007). Okkupasjonstidens lange skygger. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 24, 365-375. Hentet 25. september 2017 fra https://www-idunn-no.galanga.hvl.no/nnt/2007/04/okkupasjonstidens_lange_skygger
- Neumann, I. B. (2001). *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Stugu, O. S. (2012). *Norsk historie etter 1905*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Stugu, O. S. (2016). *Historie i bruk* (2. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplanen i samfunnsfag (SAF1-03)*. Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03>

10.0 Kildeliste

- Aars, I. (2009, 31. oktober). Falne frontkjemparar. *Valdres*, s. 10.
- Aasum, K. (2014, 25. november). Roys mor ble dømt til døden. *Romerikes Blad*, s. 10-11.
- *Aftenposten* (2013, 11. mars). Hadde ventet mer bråk. s. 6-7.
- Alexandersen, R. S. (2013, 5. november). Navngir sadistene i Nord-Norge. *Nordlys*, s. 14-15.
- Arntsen, T. H. (2017, 27. november). Østfoldinger navngis fra tysk krigstjeneste. *Fredrikstad Blad*, s. 14.
- Barøy, K. T. (2013, 5. november). – Nordmenn bak drap i fangeleir. *Klassekampen*, s. 27.
- Bay, E. G. (2017a, 12. desember). Kvinnene på Østfronten. *Fædrelandsvennen*, s. 15.
- Bay, E. G. (2017b, 27. desember). Oppklarende om de norske frontsøstre. *Fædrelandsvennen*, s. 43.
- Bay, E. G. (2018a, 6. januar). Kvinnene på Østfronten. *Sunnmørsposten*, s. 14-15.
- Bay, E. G. (2018b, 21. mars). «De som valgte feil side» - frontsøstre fra Vestlandet. *Haugesunds Avis*, s. 13.
- Berg, P. (2012, 23. oktober). Navngir nordmenn i nazitjeneste. *Dagsavisen*, s. 25.
- Bergsland, T. (2014, 14. november). Avslører Gestapos nordmenn. *Haugesunds Avis*, s. 57.
- Bjørnerem, S. (2013, 5. november). Uverdigg mot hirdfolkene. *Romsdals Budstikke*, s. 24.
- Brattøy, A. (2014, 21. januar). Til en misforstått journalist. *Tidens Krav*, s. 9.
- Brox, S. (2012, 2. november). Nådeløse pressefolk. *Romerikes Blad*, s. 17.
- Brunsvik, S. (2014, 11. januar). Vokter i dødsleir. *Tidens Krav*, s. 17-21.
- Bröske, B. T. & Pettersen, E. A. (2009, 22. august). Døde på tysk side. *Bergensavisen*, s. 32-33.
- Børresen, A. (2014, 29. november). Far flyktet til England – mor tatt av tyskerne. *Demokraten*, s. 2-3.
- Carlsen, T. (2014, 21. november). Nådeløst om nordmenn i Gestapo. *Ny tid*, s. 28-29.
- *Dagsavisen* (2014a, 14. mars). Nådeløst forlag. s. 2.
- *Dagsavisen* (2014b, 15. november). Nye nådeløse nordmenn. s. 4.
- *Demokraten* (2014, 29. november). Møt forfatteren Erik Veum i dag. s. 3.
- *Drammens Tidende*. (2009, 26. september). Da skammen kom tilbake. s. 6.
- Drivdal, M. (2014, 25. mars). Lokale navn i omstridt bok. *Tvedestrandsposten*, s. 11.
- Egeland, J. O. (2012, 24. oktober). Den evige krigen. *Dagbladet*, s. 3.
- Eikeland, T. (2014, 19. november). «Du er et hjerterått svin». *Fædrelandsvennen*, s. 24.

- Eikeland, T. (2015, 22. oktober). -Vi er besatt av hakekorset. *Fædrelandsvennen*, s. 25.
- Eikje, O. (2011, 24. januar). 200.000 nordmenn i tysk tjeneste under krigen. *Dagen Magazinet*, s. 16-17.
- Elvemo, J. (2014, 26. april). De døde i tysk tjeneste. *Brønnøysunds Avis*, s. 16-18.
- Fatland, E. (2010, 13. november). Den ærelause krigshistoria. *Dag og Tid*, s. 16-17.
- Fjeld, K. (2012a, 24. oktober). Delte meninger om navngivingen. *Østlendingen*, s. 4.
- Fjeld, K. (2012b, 6. desember). Ingen nådeløs mann. *Østlendingen*, s. 12.
- Folkestad, G. H. (2018, 3. februar). Ondskapen kan også være norsk. *Tønsberg Blad*, s. 20.
- Fonn, M. (2015, 12. mars). – Unnskyld, frontsøstre! *Sykepleien*, s. 88-91.
- Frang, B. (2014, 7. januar). Nådeløse nordmenn. *Glåmdalen*, s. 13.
- Gjeruldsen, S. (2013a, 8. januar). Ondskap også i Tvedestrand. *Tvedestrandsposten*, s. 14.
- Gjeruldsen, S. (2013b, 16. november). Nådeløst vond lesning. *Tvedestrandsposten*, s. 11.
- Gjeruldsen, S. (2014, 22. november). Vond og brutal – men nødvendig. *Tvedestrandsposten*, s. 10.
- *Glåmdalen* (2013a, 16. november). Veum la bokmarkedet øde. s. 16.
- *Glåmdalen* (2013b, 20. desember). Mannen bak «Nådeløse nordmenn». s. 21.
- Gravdal, T. (2009, 21. august). Riktig å få frontkjemperne ut i lyset. *Morgenbladet*, s. 12.
- Gravklev, B. R. (2014, 14. mars). Storm om 2. verdenskrigsbok. *Dagsavisen*, s. 24.
- Grini, R. (2015, 26. november). Hva var hirden? *Klassekampen*, s. 36.
- Guhnfeldt, C. (2012, 22. oktober). Slik opererte det norske Gestapo. *Aftenposten*, s. 14-16.
- Gulbrandsen, H. (2010, 19. november). Falt i tjeneste for Tyskland. *Oppland Arbeiderblad*, s. 22.
- Gundersen, H. (2012, 26. oktober). Absolutt åpenhet. *Morgenbladet*, s. 36.
- Haagensen, O. (2014, 22. mars). Lettvintheter. *Klassekampen*, s. 2.
- Hagen, D. (2009, 3. oktober). Nordmenn i tysk krigstjeneste. *Telemarksavisa*, s. 54.
- Halvorsen, T. (2013, 28. september). Norsk råskap under krigen. *Varden*, s. 32.
- Hansen, L. M. J. (2014, 29. november). Forfedrenes synder. *Romerikes Blad*, s. 18-19.
- Hansen, L. M. J. (2015, 2. januar). Klart for nye rystelser. *Romerikes Blad*, s. 15.
- Haugen, J. (2012, 30. oktober). «Nådeløse nordmenn» og personvern. *Fædrelandsvennen*, s. 4.
- Helgesen, T. (2013, 13. februar). Nådeløse nordmenn fra Drammen. *Byavisa Drammen*, s. 34-35.
- Helgesen, T. (2014a, 19. mars). Nådeløse nordmenn i Hirden. *Byavisa Drammen*, s. 26.
- Helgesen, T. (2014b, 21. mars). Eikværing i Hirden. *Eikerbladet*, s. 14-15.

- Helgesen, T. (2014c, 26. april). Navngir lokale landssvikere i Hirten. *Jarlsberg*, s. 16-17.
- Helgesen, T. (2014d, 26. april). Forstår kritikken. *Jarlsberg*, s. 16.
- Helgesen, T. (2014e, 19. november). Nådeløse nazister. *Byavisa Drammen*, s. 33.
- Helgesen, T. (2014f, 25. november). «Nådeløse nordmenn. Gestapo 1040-1945», også med eikværing. *Eikerbladet*, s. 43.
- Helgesen, T. (2014g, 6. desember). Nådeløse lokale menn i Gestapo. *Jarlsberg*, s. 12-13.
- Hem, P. E. (2013, 13. desember). En Sareptas krukke av fæle historier. *Morgenbladet*, s. 48-49.
- Hem, P. E. (2015, 4. desember). På feil side av fronten. *Morgenbladet*, s. 52.
- Hestnes, J. (2016, 14. september). Norske kvinner og menn i Waffen-SS. *LO-Aktuelt*, s. 62.
- Hetland, T. (2009, 9. oktober). Det store norske skjebnedramaet. *Stavanger Aftenblad*, s. 3.
- Hetland, Ø. (2015, 16. oktober). Krigshistoriens spagat. *Dag og Tid*, s. 28.
- Hjeltnes, G. (2014, 17. mars). 16.000 mistenkt for landssvik. *Stavanger Aftenblad*, s. 2.
- Hoelseth, B. (2014, 18. februar). Den norske ondskapen. *Sandefjords Blad*, s. 15.
- Holberg, J. A. (2012, 23. oktober). – Helt riktig å offentliggjøre navnene. *Trønder-Avisa*, s. 6-7.
- Holter, T. (2009a, 12. september). Savner en grav å gå til. *Fredrikstad Blad*, s. 44.
- Holter, T. (2009b, 12. september). «Vi sloss mot kommunismen, ikke for nazismen». *Fredrikstad Blad*, s. 40.
- Hovdenakk, S. (2012, 28. oktober). Ondskapens katalog. *VG*, s. 52.
- Hovdenakk, S. (2013, 10. november). Nazistenes håndlangere. *VG*, s. 48.
- Hovdenakk, S. (2014, 13. november). Grusomhetens katalog. *VG*, s. 16.
- Iglund, A. K. (2016, 12. januar). Frontsøstrenes tapte kamper. *Fædrelandsvennen*, s. 27.
- Jakobsen, B. E. (2014a, 14. mars). Bare for å tjene penger. *Finnmark Dagblad*, s. 7.
- Jakobsen, B. E. (2014b, 14. mars). Finnmarkinger i «Liste nr.1». *Finnmark Dagblad*, s. 6-7.
- Jensen, T. (2009, 7. september). Fem falt i fiendens tjeneste. *Laagendalsposten*, s. 25.
- Jensen, M. H. (2012, 26. oktober). – Feil ikke å navngi. *Journalisten*, s. 23.
- Jensen, J. O. (2016, 23. januar). Kvinner i krig. *Adresseavisen*, s. 29.
- Johansen, T. D. (2010, 11. oktober). Norge i svart, hvitt og grått. *Bergens Tidende*, s. 6.
- Johansen, J. (2013, 5. november). 77 fra Østfold i ny hirdbok. *Fredriksstad Blad*, s. 16.
- Johansen, H. (2014, 8. mai). Den skrekkelige navnelisten. *Lofotposten*, s. 26-27.
- Johnsen, L. (2009, 19. august). 49 frontkjempere drept. *Drammens Tidende*, s. 12.
- Johnsen, L. W. (2012, 25. oktober). Ja, det skjedde her. *Dagsavisen*, s. 2.
- Johnsen, L. W. (2013, 8. november). De kom herfra. *Dagsavisen*, s. 3.

- Killingberg, A. (2012a, 22. oktober). Sjokkert over farens fortid som torturist. *Adresseavisen*, s. 8-9.
- Killingberg, A. (2012b, 24. oktober). «Unødvendig å navngi Stapo-ansatte». *Adresseavisen*, s. 5.
- Killingberg, A. (2012c, 27. oktober). Lover mer nådeløshet. *Adresseavisen*, s. 15.
- Killingberg, A. (2013, 6. november). Faren medvirket til drap i fangeleir. *Adresseavisen*, s. 8-9.
- Kluge, L. & Killingberg, A. (2012, 2. november). Fryktens menn. *A-magasinet*, s. 27-32.
- Klüwer, O.W. (2012, 14. november). Norges skjulte krigshistorie. *Agderposten*, s. 15.
- Klüwer, O. W. (2014, 16. januar). Andre verdenskrigs djevler i Norge. *Tidens Krav*, s. 32.
- Klüwer, O. W. (2015, 27. januar). Forsonings – fellen. *Vårt Land*, s. 14-15.
- Kolloen, I. S. (2005, 29. mai). – Jeg sitter akkurat og leser. *VG*. [sidetall ikke oppgitt]
- Kongsberg, Å. R. T. (2015, 6. november). Frontsøstrer. *Dag og Tid*, s. 41.
- Kristensen, E. (2009, 14. desember). Fant brorens grav. *Dagbladet*, s. 36.
- Kristensen, E. & Os, A. (2012, 24. oktober). – For dumt at noen skal grave i dette. *Fædrelandsvennen*, s. 8-9.
- Kroglund, N. D. (2010, 25. september). Landssvikernes gode gjerninger. *Dagbladet*, s. 64.
- Kroglund, N. D. (2011a, 14. januar). Norge under okkupasjonen. *Dag og Tid*, s. 31.
- Kroglund, N. D. (2011b, 4. februar). Var alle NS-folk ondskapsfulle nazister? *Dag og Tid*, s. 33.
- Krok, A. (2012, 25. oktober). Populær og grusom krigshistorie. *Glåmdalen*, s. 19.
- Krok, A. (2013a, 9. november). Forhatte og voldelige. *Glåmdalen*, s. 18.
- Krok, A. (2013b, 12. november). Opplag på 30.000. *Glåmdalen*, s. 35.
- Krok, A. (2013c, 21. november). Vil granske forbrytelser. *Glåmdalen*, s. 11.
- Krok, A. (2014a, 11. mars). Møte ved Milepelen. *Glåmdalen*, s. 19.
- Krok, A. (2014b, 14. mars). De nådeløse sannheter. *Glåmdalen*, s. 18-19.
- Krok, A. (2014c, 26. september). Slik skjer også i dag. *Glåmdalen*, s. 17.
- Krok, A. (2018, 25. april). -Mange var hedemarkinger. *Glåmdalen*, s. 10.
- Kvitle, M. (2015, 5. november). Unik bok om frontsøstrene. *Østlandets Blad*, s. 22.
- Kydland, A. (2014, 16. desember). Overrasket over brutaliteten. *Sandnesposten*, s. 7.
- Langsæter, E. (2013, 7. november). 21 nådeløse sarpinger. *Sarpsborg Arbeiderblad*, s. 8.
- Larsen, B. S. (2009a, 20. august). Nordtrøndere drept i tysk tjeneste navngis. *Trønder-Avisa*, s. 22-23.
- Larsen, B. S. (2009b, 22. august). -Angrer ingenting. *Trønder-Avisa*, s. 10-12.

- Larsen, B. S. (2013, 11. desember). Ytterst vanskelig. *Trønder-Avisa*, s. 20.
- Larsen, B. S. & Sæterøy, H. (2014, 14. mars). – Her lukter det økonomiske motiver. *Trønder-Avisa*, s. 4-5.
- Larsen, B. S. (2014, 14. november). Råskap i særklasse. *Trønder-Avisa*, s. 10.
- Leer-Salvesen, T. (2013, 6. november). Takk for at du er konkret og bruker navn. *Fædrelandsvennen*, s. 28.
- Lindahl, M. (2013, 14. desember). Hallingar dømt for krigsbrottsverk. *Hallingdølen*, s. 14-15.
- Lyngvi, A. (2005, 11. februar). Den andre siden. *Bergens Tidende*, s. 26.
- Magerøy, L. H. (2015, 19. september). Frontsøstrene. *Dagbladet*, s. 28-32.
- Mathisen, H. (2013, 5. november). Askiming navngis som nazi-torturist i ny bok. *Smaalenenes Avis*, s. 13.
- Mauno, H. (2017, 20. november). – Frontsøstrene var ikke ofre. *Dagsavisen*, s. 18-19.
- Mitssem, P. (2015, 6. oktober). Mange var til salgs. *Stavanger Aftenblad*, s. 24.
- Moe, J. E. (2012, 26. oktober). Den nådeløse sannheten. *Steinkjer-Avisa*, s. 18.
- Moen, S. N. (2012, 25. oktober). Tiden åpner gamle sår. *Drammens Tidende*, s. 4.
- Mossestad, S. E. (2014, 23. januar). Rystende foredrag i biblioteket. *Sande Avis*, s. 7.
- Myklebust, O. (2012, 24. oktober). Godt om ondt. *Drammens Tidende*, s. 3.
- NTB (2012, 23. oktober). Nazitjenestemenn navngis i ny bok. *Nationen*, s. 8.
- NTB (2013, 16. november). Storsalg for «Nådeløse nordmenn». *Romsdals Budstikke*, s. 49.
- NTBtekst. (2004, 13. november). Ulateig: - Folkerettslig overgrep mot frontsøstrene.
- NTBtekst. (2009, 18. august). Norske frontkjempere begikk overgrep i Polen.
- NTBtekst (2013, 10. desember). Arbeider med tredje bind av «Nådeløse nordmenn».
- Nærø, S. S. (2015, 1. mai). -Ondskapen kan også være norsk. *Aftenposten*, s. 13.
- Nøklund, G. (2015, 6. januar). Er Veums bok nødvendig? *Fædrelandsvennen*, s. 20.
- Okstad, G. (2012, 23. oktober). Sannheten er nådeløs. *Adresseavisen*, s. 3.
- Omdal, S. E. (2012, 23. oktober). Nådeløs nordmann. *Stavanger Aftenblad*, s. 20.
- *Oppland Arbeiderblad*. (2009, 22. august). 52 fra Oppland drept i tysk tjeneste. s. 88.
- Pedersen, D. (2004, 30. november). Uklart om frontsøstrene. *Aftenposten*, s. 11.
- Pedersen, B. E. (2014a, 14. november). Vil dokumentere alle. *Dagsavisen*, s. 23.
- Pedersen, B. E. (2014b, 14. november). Blir traumatisert av Veum-bøkene. *Dagsavisen*, s. 22-23.
- Pettersen, E. A. (2009, 7. september). Eirik Veum. *Bergensavisen*, s. 29.

- Pettersen, J. & Eisenträger, S. (2013, 20. november). Tiden er i ferd med å renne ut for oss. *VG*, s. 31.
- Pettersen, J. & Lynau, J. P. (2013, 4. november). Avslører navnene på nesten 1000 Hirdmedlemmer. *VG*, s. 32-33.
- Ravn, L. (2013, 6. november). I sjokk over farens Hirden-tid. *Telemarksavisa*, s. 48-49.
- Ravn, L. (2014, 15. november). Anga ektemennene til Gestapo. *Telemarksavisa*, s. 52-53.
- *Ringsaker Blad*. (2009a, 5. september). De som valgte feil. s. 16.
- *Ringsaker Blad*, (2009b, 5. september). Hun var en reddende engel – og angrer ikke. s. 16.
- Rydne, J. H. (2014, 13. november). Norsk sadisme rystet Gestapo. *VG*, s. 14-16.
- Rydne, J. H. & Ertzaas, P. K. (2009, 23. august). Slekten navngis i bok om norske frontkjempere. *VG*, s. 6.
- Rydne, J. H. & Solberg, T. (2009, 10. november). Krigen om krigshistorien. *VG*, s. 38.
- Røyset, I. (2014, 22. november). Vi- og dei andre. *Vikebladet Vestposten*, s. 2.
- Sandberg, T. (2013, 5. november). Navngir sørlandske torturister. *Fædrelandsvennen*, s. 28.
- *Sandnesposten*, (2014, 16. desember). Et nådeløst, men unikt bokprosjekt. s. 2.
- Schou, Ø. (2012a, 22. oktober). «Nådeløse menn» slippes Navngir norske torturister. *Drammens Tidende*, s. 2-3.
- Schou, Ø. (2012b, 23. oktober). Vondt å få vite om familien. *Drammens Tidende*, s. 2-3.
- Schou, Ø. (2013a, 5. november). Navngir Hirden-torturister. *Drammens Tidende*, s. 2.
- Schou, Ø. (2013b, 6. november). Han betalte dyrt. *Drammens Tidende*, s. 2.
- Schou, Ø. (2014a, 14. november). Historiker reagerer på bestselger. *Drammens Tidende*, s. 18.
- Schou, Ø. (2014b, 14. november). Motivet har aldri vært penger. *Drammens Tidende*, s. 19.
- Selmer-Andressen, P. C. (2009a, 8. september). Krigsbok selger godt. *Drammens Tidende*, s. 12.
- Selmer-Anderssen, P. C. (2009b, 26. september). Vet at boken vil smerte. *Drammens Tidende*, s. 9.
- Senje, C. (2010, 26. november). Naturlig hat og hevnløst. *Dag og Tid*, s. 32.
- Senje, C. (2011, 21. januar). Hvor var protestene? *Dag og Tid*, s. 31.
- Shetelig, T. (2009, 5. september). Tankevekker om unge, tapte liv. *Drammens Tidende*, s. 31.
- Shetelig, T. (2010a, 3. november). Kunngjør 17 nye SS-navn. *Drammens Tidende*, s. 13.
- Shetelig, T. (2010b, 6. november). Ble tvunget til å kjempe for tyskerne. *Drammens Tidende*, s. 25.

- Shetelig, T. (2014, 19. mars). Mange hakk for drøyt å navngi ikke-dømte. *Drammens Tidende*, s. 4.
- Slinning, K. A. (2015, 28. januar). Krigshistorien en gang til. *Sunnmørsposten*, s. 22-23.
- Smith-Solbakken, M. & Weihe, H. W. (2011, 22. februar). Skammens minnesmerker eller sensasjonshistorie. *Stavanger Aftenblad*, s. 27.
- Solvang, E. (2014, 14. november). Navngir svikerne i ny bok. *Sunnmørsposten*, s. 16.
- Stenstad, F. (2015, 7. januar). Arkivene åpnes, sår blør. *Tønsberg Blad*, s. 4.
- Stridsklev, I. C. (2012, 5. november). Hvorfor angrer de ikke? *Telemarksavisa*, s. 54.
- Svarstad, A. (2004, 14. november). Stemplet og utstøtt. *Dagbladet*, s. 19.
- Sylte, T. (2014, 22. november). Det store sviket. *Vårt Land*, s. 22-27.
- Sønsteby, G. (2009, 16. november). Forsoning og boklansering. *VG*, s. 36.
- Sørbye, L. W. (2015, 10. desember). Fortellinger fra den andre siden. *Sykepleien*, s. 83.
- Sørbye, L. W. (2018, 18. januar). Sykepleiehistorie fra østfronten. *Sykepleien*, s. 66.
- Tednes, K. (2017, 14. desember). Skammelig om de norske frontsøstrene. *Fædrelandsvennen*, s. 19.
- *Telemarksavisa*. (2012, 25. oktober). – Utførte krigsforbrytelser. s. 56-57.
- *Telemarksavisa*. (2013, 6. november). – Mange er glade for å få svar. s. 49.
- Tidligere Milorg-medlem. [anonym] (2009, 26. september). Historie eller dyneløfting? *Drammens Tidende*, s. 34.
- Tjønn, H. (2009a, 18. august). Nordmenn var krigsforbrytere. *Aftenposten*, s. 15.
- Tjønn, H. (2009b, 18. august). – Hele østfronten var et slaktehus. *Aftenposten*, s. 16-17.
- *Trønder-Avisa* (2012, 23. oktober). Oppgjør. s. 2.
- *Tønsbergs Blad* (2014, 17. november). Nådeløse nordmenn. s. 10.
- Ustvedt, Y. (2004, 28. november). Østfrontens kvinner. *VG*, s. 72.
- Valestrand, T. (2014, 13. desember). Nazi-jegerens siste jakt. *Bergens Tidende*, s. 34.
- Vebenstad, M. A. (2004, 2. august). Blodtørstig. *VG*, s. 48.
- Vinje, E. (2009, 12. september). Om dem på den gale siden. *Moss Avis*, s. 17.
- Watz, M. T. (2009, 5. september). Bok: De som falt. *Oppland Arbeiderblad*, s. 29.
- Weisser, A. (2009, 19. august). 109 trøndere falt på feil side i krigen. *Adresseavisen*, s. 4.

Vedlegg I

Utkast til liste over aktuelle bøker.

- *Liste nr. 1: over mistenkte for grovere arter av landssvik* av Finn Jørgen Solberg (2014)
- *Frontsøstre* av Vegard Sæther (2016)
- *Nådeløse nordmenn*-serien av Eirik Veum (3 bøker utgitt mellom 2012-2014)
 - Statspolitiet 1941-1945* (2012)
 - Hirden 1933-1945* (2013)
 - Gestapo 1940-1945* (2014)
- *Norske krigsprofitorer. Nazi-tysklands frivillige medløpere* av Anette H. Storeide (2014)
- *Hitlers norske hjelpere* av Nina Drolsum Krog Lund (2017)
- *Norges verste nazister* av Bernt Roughtvedt (2015)
- *Norske offiserer i Waffen-SS* av Geir Brenden, Tommy Natedal & Knut Flovik Thorsen (2012)
- *Himmlers valkyrjer* av Eirik Gripp Bay (2017)
- *Fordømte engler, norske kvinner på østfronten* av Egil Ulateig (2004)
- *Vi kalte dem tykertøser* av Terje Andreas Pedersen (2012)
- *Tyskerjentene* av Helle Aarnes (2009)
- *Hitlers norske budbringere* av Bjørn Westlie (2013)
- *Profitørene – de ukjente landssvikerene* av Ola Karlsen (2017)
- *Fangene som forsvant: NSB og slavearbeiderene på nordlandsbanen* av Bjørn Wetlie (2015)
- *Solkors eller hakekors – Nordmenn i Waffen-SS 1941-1945* av Sigurd Sørli (2015)
- *Norske frivillige i Waffen-SS* Geir Brenden og Tommy Natedal (2017)
- *De som falt* av Eirik Veum og Geir Brenden (2009) og (2010)⁵⁶⁰
- *Jakten på masseorderne* av Egil Ulateig (2012)
- *Veien mot undergangen* av Egil Ulateig (2010)
- *En av oss – norske frontkjempere i krig og fred* av Vegard Sæther (2010)
- *Himmlers Norge – nordmenn i det storgermanske prosjektet* av Matthew Kott og Terje Emberland (2013)

⁵⁶⁰ Boka ble først gitt ut i 2009, men en oppdatert versjon med flere navn ble senere utgitt i 2010. Artikkelen inkludert i studien omhandler begge versjonene.